

Barcode - 2030020024619

Title - shrii maadhavaa chaarya vidyaa rand-ya svaami

Subject - GENERALITIES

Author - kaameishvara raavu shriipaada

Language - Telugu

Pages - 149

Publication Year - 1927

Creator - Fast DLI Downloader

<https://github.com/cancerian0684/dli-downloader>

Barcode EAN.UCC-13

2 030020 024619

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204295

UNIVERSAL
LIBRARY

శ్రీమాధనాచార్య విద్యారణ్యస్వామి

శ్రీయుత నరసింహ చింతామణి కేశ్కరుగారి

మహారాష్ట్రినాటకమునకు తెలుగు

గ్రంథకర్త:

మాచిరాజు దుర్గాశంకరామాత్యుడు

పరిష్కర్త:

శ్రీపాద కామేశ్వరరావు

ప్రకాశకుడు:

చెఱుకువాడ వేంకటరామయ్య

జనవరి 1927

All rights reserved }

{ మేల్కపతి 1-4-0
{ సాదా,, 1-0-0

PRINTED BY
A. LAKSHMANASWAMY NAIDU
at
THE SARASWATI POWER PRESS,
RAJAHMUNDRY.

శ్రీనూధవాచార్య విద్యారణ్యస్వామి

వీ రి క

దక్షిణహిందూస్థాన చరిత్ర నెరిగినవా రందరూ శ్రీ
మాధవాచార్యులు విజయనగరరాష్ట్రమును స్థాపించిన మహా
పురుషుడని ఎరుగుదురు. వేదాంతశాస్త్రపఠనము చేసినవారికి
కూడా ఈ పేరు నుపరిచితమే.

అట్టి మహాత్ముని నాయకుని చేసి శ్రీమాన్ ఎస్.సి.
కేశ్వరు బి. ఏ, ఎల్.ఎల్. బి, ఎమ్. ఎల్. సి. గారు నాటకము
వ్రాసినారు. దానిని శ్రీమాన్ చూచిరాజు దుర్గాశంకర
మహాశయులు తెలుగుచేసి మా గ్రంథమాల కొనగి ఆంధ్ర
మహాజనుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులయినారు.

ఈ నాటకము Bulwer Lytton దొరగారి Richlieu
అను నాటకమున కనుకరణము.

ప్రకాశకుడు.

కు శీ ల వ గ న ము .

హార దేవరాయులు	....	రాజు.
మాధవాచార్యులు	....	మంత్రి.
రుద్రదాముడు	}	సభ్యులు.
వీరవిజయుడు		
కృష్ణరాయుడు	....	రాజ శ్యాలకుడు.
భీమసింహుడు	}	భటులు.
హనుమ		
మిల్లిదాచార్యుడు	}	బ్రాహ్మణులు.
శ్యామభట్టు		
రాణి	....	
సాంసేశ్వరి	....	రాజుగారిఅన్న కూతురు
కంజాక్షి	}	వేష్యులు.
మీనాక్షి		

మ రా:—గ్రంథమాలాప్రకాశకుని అనుమతి లేక ఈ నాటకము నాడరాదు.

రాజ్యతంత్రంబునందు ధర్మంబునందు
విప్లవము మాపి రాష్ట్రంబు వేదమతము
నుద్ధరించిన ధీరధీసిద్ధి కిద్ది
యంకితంబు విద్యారణ్య యతివరుసకు.

మా॥ దు॥ శం॥

మొదటి అంకము

మొదటి అంకము

(నిజయనగర చండికాలయమున హనుమ)

హను—దుర్జన సాంగశ్యమువల్ల కీడు మూడుసంతురు,
 కాని నా అనుభవ ముందుకు వ్యతిరేకముగా నుంది-మాధవా
 మాత్యులవారి ఆజ్ఞాన సారము నే నీ దుర్జనద్వయము వెంట
 నంటి యుండడముచేత నా కనుదనము చండికాదర్శన మవు
 తూన్నది-ఇది లాభమే కదా? వీరుభయలూ నిర్జనమైన
 ఇచ్చోకికి రోజూ వచ్చి ఏవో కుట్రలు పన్నుతూందురని
 వదంతి కద్దు-వీరి నుట్టు తెలుసుకోకుండా నేను గురువుగారి
 వద్దకు పోయిన ఫలమేమి? నేను వీళ్ళకి సమీపమందే ఉండి
 కనిపెట్టవలెను; గర్భగుడిలోకి పోయి దేవీప్రతిమ చాటున
 దాగి యుంటాను. అదిగో నా శ్మితు వస్తూన్నాడు;ముందుగా
 నేను పోయెదను...(పోవును)

(కృష్ణ రాయుడు రుద్రదాముడూ వత్తురు)

కృష్ణ—మిత్రమా, నీ వెంత ధైర్యము చిక్కబట్టు

మన్నా, ఈ యాలయము చూచేసరికి నా గుండె జారుతూంది సుమా!

రుద్ర—ఎందుచేత? ఈచోటు నిర్జన మవుటచేతనే రహస్యాలోచనలకు తగిందని ఇక్కడికి మిమ్ము తీసుకొని వచ్చినాను.

కృష్ణ—నిర్మానుష్యము గనకనే నా మనస్సు కలవర పడుతూన్నది.

రుద్ర—కలవరము కాదు, ఔత్సుక్యమనండి.

కృష్ణ—నీ మాట నా కర్థము కాలేదు.

రుద్ర—మన యత్నము సఫలము కాగానే మీరు యువరాజుపదవి నంది రాచకార్యములు నిర్వహించ వచ్చు ననే ఔత్సుక్యముకు ఇప్పటి కలవరము సంచకరువని తలచండి.

కృష్ణ—మన యత్నముంతా రాజద్రోహ మవుట చేతనే నాగుండె అదరుతూన్నది!

రుద్ర—రాజద్రోహమా! ఎందుచేత? విజయనగర సంస్థానమునకు రాణిగా రవుటవల్ల సగమహాకుక్కు మీఅక్క గారిది కదా? అనగా మీ దన్నమంటే! అందుచేత రాజ్యము మీకు సక్రమింపజేయుట మీ భృత్యులమైన మాకు విధి. ఇందు మేము కృతకృత్యులమైతే పరాక్రమవంతులమంటారు, లేకుంటే రాజద్రోహులమే. మా యావచ్చికి విఫలము కాకుండా మేము యత్నించుతూన్నాము కావున మనకు

రాజద్రోహభీతి యండనేరాదు. మీరు మాకు బాసటతే
 మాయత్నము శీఘ్రముగా ఫలిస్తుంది... ఇదిగో జాబు సిద్ధ
 ముగా నుండు, అందు మీరు సంతోకము చేయడమే శారత;
 వెంటనే మాలిక్ కాఫరుకు దాని నందచేస్తాము. (ఉత్తరము
 చూపును.)

కృష్ణ— దేవీసమక్షమున సట్టి అకార్యము నేను చేయ
 లేను.

రుద్ర—(జాబు విసిరి) అయితే నన్నింతదూరము
 రప్పించిన దిండుకా? దుష్టుడైన మాధవాచారి, ఆ ఘాతకుడు,
 ఆ కవటసన్యాసి నియోగించిన చారులు సగరమం దంతటా
 తిరుగుతూన్నారు, నిర్జీవములైన గోడలకీ చెప్పు లుంటూన్నవి,
 అని మిమ్మింతదూరము రప్పించనలసి వచ్చింది. మీకు
 రాజ్య మక్కరలేకుంటే మా కీ ప్రయోస మెందుకు?

కృష్ణ—మిత్రమా, రాజ్య మక్కరలేనివా డుండునా?
 కాని అమాత్యునిపేరు చెప్పితే నా కడలు. అతనికి వెయ్యికళ్లు
 న్నవి. రాజుగారివద్ద నెంతచనువుతో నెనామెలగగలను గాని
 మాధవాచారి పేరు వింటేనేనాకు తగనిభీతి పుట్టును. ఇంత
 దూరము మనము వచ్చినా అతని చారులు మనదగ్గరనే ఉంటా
 రనినా కనుమానము లేకపోలేదు.

రుద్ర—ఎంత ధైర్యశాలి! మాధవునికి వేయి కన్ను
 లున్నవనియా బెదరుతూన్నాను? దాసరిపిట్టకి (సాలీడు)కూడా
 చాలాకన్ను లుంటవి, దానిని చూచీ జడియుదురు కాబోలు?

కృష్ణ—దాసరిపిట్ట ఈగలమీద దుఝుకునట్లే హఠాత్తుగా మాధవాచారి మనమీద పడుననే నాకు భయము. మాలిక్ కాఫరు ప్రమేయమే వడలుకోందాము.

రుద్ర—(స్వ)ఇతని కెవరో పిరికిమందు పోసినారు, ఈ బసవన్న బెదిరిపోయినాడు; ఇప్పు డిక లాభము లేదు: ఇతనికి మత్తెక్కించి కార్యము సాధించుకోవలెను. (వైకి) సరే-పోనీ-మీమాట కాదందువా? దేవీపర్వన లాభమే దక్కింది-అది మాత్రము సామాన్యమా?

కృష్ణ—నేను ముందు పోయెదను. నావెంట నీవు రమ్ము..... (పోవుదురు)

—కైరెండో రంగము—

(రాజప్రాసాదము—రుద్రదాముడు భీమసింహుడు.)

రుద్ర—ఏమీ! నాపలుకులు విశ్వసించవా? ఔను-నీ బోటి విశ్వాసఘాతకులు అందరూ విశ్వాసఘాతకు లని యెంచడము సహజమే. నీకు నామాట చాలదేమి? వ్రాసి యివ్వవలెనా! (ఆజ్ఞాపత్రమును భీమసింహునిమీద వైచి) ఇదిగో—ఇందు చేవ్రాలు, ముద్ర మొదలైనవి చూచుకో. నీతండ్రి సర్దారుపదవి నీకు రాకుండా చేసినవాడు మాధవాచార్యులు కదా? అది నీకిప్పుడు లభించిం దనడానికి సందేహమున్నదా?

భీమ—నే నే మనగలను? మీరు నానోరు కట్టినారు.

రుద్ర—అట్లు కావద్దు- ఈ యాజ్ఞవల్ల నీనోరు మును పటికన్న శక్తివంతమే అవును.

భీమ—నా నాలుక మీయాన జవదాటదు.

రుద్ర—నేను చెప్పేదానికంటె భిన్నముగా అది పల్కెనా దాని నప్పుడే వేయి చీలికలు చేస్తాను. ఇంకొ సంగతి-నీ చెయ్యి నీ నాలుకకు బాసటై యుండి అదికూడా నా యాజ్ఞానుసారియే కావలెను; ఈవిషయము మరువవద్దు.

భీమ—ఇంతేల? నా సర్వస్వమూ మీకు ధారపోసి నాను, నాజీవితమునకు కర్ణధారులు మీరే కాగలరు.

రుద్ర—సరే. నీవు చేయవలసింది చెప్పుతూన్నాను విను. నిజమైన యుద్ధము కాబోతుంది-దానికి ముందొక టక్కరి యుద్ధము నీవు నడపవలెను. అదెట్లు నిర్వహింతువో నీలో నుంది. (చెవిలో చెప్పి) ఇది తప్పకూడదు నుమా!

భీమ—అమ్మా! తప్పడమే?

రుద్ర—పొద్దు గుంకింది-చండికాలయము వెనుకనున్న మామిడితోట నియమితస్థలము. నా పరాక్రమము చేతనే తనప్రాణము దక్కిందని వీరవిజయుడు నమ్ముకొనేటట్లు నీవు యుద్ధమున వర్తించవలెను.

భీమ—ఈ యుద్ధాభాసముతో నాత్మప్తి తీరుతుందా? దుష్టుడైన ఆమాధవాచార్యునిప్రాణములు హరించవలెను, నా చేతము సంతసించవలెను. వానిని చిత్రవధ చేసినగాని నాచిత్తమున కానందము కలుగదు.

రుద్ర—బలే! కసియంటే ఇట్లుండవలెను! రక్త సాతము
 లేకుంటే నీకు తృప్తియుండదని నే నెరుగుదును. కొంచె
 మోపిక పట్టితివా ఆ ముచ్చటా తీరుతుంది. ఇక నీవు పో.
 (వెళ్ళును) ఇట్లే అమాత్యుని మిత్రుల నందరినీ నాలో చేర్చు
 కొంటాను. నక్కను వేటాడ బోయేటప్పుడే పులివేటకు
 కావలసినంత సన్నాహము చేయవలెను. అమాత్యుడన్న
 మానవులలో పులి వంటివాడే! ఇదిగో అతని బద్ధవైరి రాణి
 ఇట్లే వస్తూన్నది.

(రాణి వచ్చును)

రాణి—రుద్రదామా! నీ యత్న మెంతవరకూ
 సాగింది?

రుద్ర—ఫలోస్మృఖమునకు దా పవుతూన్నదమ్మా.

రాణి—సంతోషము. ఏదీ వివరించి చెప్పు.

రుద్ర—మాలిక్ కాఫగు సైన్యము రావడమే తడవు.

రాణి—సరేకాని మీకుట్ర కొంతవరకు భయా
 వహము సుమా!

రుద్ర—ఎందుచేత?

రాణి—మీ శత్రువుల తుళ్ళడగించడానికి కదా అత
 నిని మీ రాహ్వనిస్తున్నారు. వారిని జయించిన తరువాత
 అతడు మీపని పట్టునేమో? దిగ్విజయమని పేరుపెట్టుకొని
 రాజ్యము స్థాపించు కుంటే?

రుద్ర—గుండెయా, చెరువా? మనపట్టణము చేరి

మనతో వైరము పెంచుకొంటాడా? అసంభవము. అదీ కాక, ఆతనికి కావలసింది రాజ్యము కాదు; ఖ్యాతి మొదటిది, ధనము రెండోది, రాజ్యాభిలాష అసలే లేదు. దిగ్విజయము చేయడానికి దక్షిణముకు పోవునే కాక, ఇచ్చట మన ముందు మన్నా ఉండదు.

రాణి—మీకు శత్రువు లున్నారా, వారంద రత నితో చేరి మిమ్ము రూపుమాపితే? మాధవాచారి ఏమి కుట్ర పన్నునో?

రుద్ర—మనము రాజ్యవిప్లవము చేయ సమకట్టలేదే? రాజుగారు సింహాసనాధిరూఢులుగా ఉండి, పరిపాలనా చక్ర ము నడుపుతున్నారు. అందరికీ ప్రీతుడయి కృష్ణగాయదు ఇప్పుడు పేగుకే యువరాజుగా నున్నాడు, ఇక ముందు యధార్థముగా ఆపదవియం దుంటాడు. తక్కిన పదవులన్నీ యధాపూర్వముగానే ఉంటవి. ఇక మార్పు చెందేది ఒక్క అమాత్యపదవే కదా! ఇప్పుడది సర్వజనసమ్మతమై ఉన్నదా? లేదే, అట్టిది మారినంత మాత్రాన పట్టణమున కల్లాలము జనించునా? కల్ల.

రాణి—అమాత్యుని మీ కేము చేయవలచినారు?

రుద్ర—వా రాపదవిని తక్షణమే మీ పాదకమల ముల కర్పించి తీరవలెను. వారి యనంతరగతి వారిచర్యల ననుసరించి యుండును. తన యధికారము విడిచి ఊరగుంటే అతనికి సమస్త శుభములూ చేకూరును; అట్లుకాక ఎదిరించి తే

అధికారముతో పాటు ఆయువుకూడా అంతరించుతుంది.

రాణి—(నవ్వి) నీ సంగతి ఏమి కానుంది?

రుద్ర—నా భావి మీబోటివారు భరిస్తూ ఉంటే నా కాచింత ఎందుకు? రాజ్యక్షేమమే నా కేకలక్ష్యము, ఇతర చింతలతో పనిలేదు; ఇది దాని కంతరాయములు కారాదు.

రాణి—హంసేశ్వరీ కృష్ణరాయల వివాహ విషయము గర్గాచార్యుల నడిగితివా?

రుద్ర—(స్వ) అబ్బో! ఎంత గడుసుది! మనసులో మాట ఇప్పటికి తేల్చింది. కాని హంసేశ్వరిని కృష్ణరాయనికి దక్కనిత్తునా! (పైకి) అడిగినాను. అది కాజాలదని వారన్నాడు, అశాస్త్రీయమవుతే కారణమట.

రాణి—శాస్త్రము మానవ సృష్టియే గదా! దానిని మనమేల అతిక్రమించరాదు?

రుద్ర—వా రిద్దరూ సపిండులు కావున ఒకరి నొకరు పెండ్లి యాడరాదట!

రాణి—ఆ సంబంధమును మార్చుదాము. రాజకీయ సంస్థ నేర్పాటుచేయడ మత్యావశ్యకము కావున వారిద్దరిలో నొకరి నెవరికైనా దత్తత చేయవచ్చును.

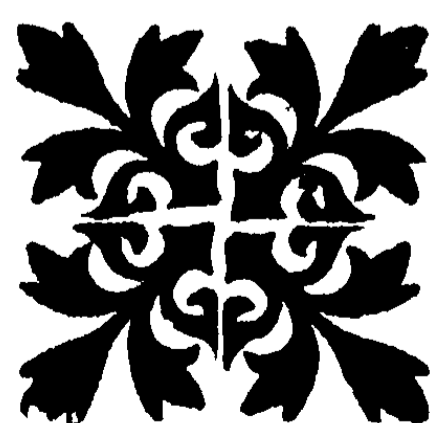
రుద్ర—(స్వ) ఈమె పట్టు గట్టిగా ఉండే! (పైకి) అదీ యోగ్యమయిన ప్రక్రియ! దానిని గూర్చి ఇంకొకప్పుడు సావ భాసముగా చర్చింతాము.

రాణి—అలాగే. మీ యత్నముల వివరము ఎప్పటి

కప్పుడు మాకు తెలియజేస్తూండుము. నేను పోయి హంసే శ్వరి మనను తిప్పడానికి తగిన ఏర్పాటులు చేస్తాను.....

(పోవును)

రుద్ర—ఈమె టక్కరి, తనరొట్టె నేతిలో వడితే చాలునని ఈమె యూహా; మేమంతా మన్నుకొట్టుకొని పోవలసిందే? హంసేశ్వరివంటి కన్యారత్నము కృష్ణరాయనివంటి కోతికి దక్కనిత్తునా! ఆరత్నము లేని అమాత్యపదవి నాకేల? కృష్ణరాయ డామెతో కులుకుతూ ఉంటే నే నమాత్యుడనై వాళ్ల అడుగులకు మడుగు లొత్తవలెనా? వైభవము నిచ్చిన వంటిది, దాని నెక్కువా డొక్కొక్క మెట్టు నంటి పోవలెను కాని హటాత్తుగా పైమెట్టునకు పోవడము ప్రమాదకరము. యువరాజపదవియం దీ అవకతవక కృష్ణరాయని ఇప్పుడు కూర్చుండ బెట్టితే క్రమముగా దానినే కాదు రాజపదవిని కూడా చేరవచ్చును. వీనిమాట కేమిగాని వీరవిజయుని మాలోచేర్చవలెను. రాజుగారి ఆజ్ఞానుసారము అతడు చెరసాలలో నుంచ బడినాడు. ఆకార్యము అమాత్యునిపై ఆరోపిస్తే అతడు మాలోచేరును. అతని సాధించినా అందరూ నాకు భృత్యులు కాక తప్పదు.

మూడో గంగము.

(చండికాలయము చెంత మామిడితోట-

కాళ్ళూ చేతులూ కళ్ళూ బంధింప

బడిన వీరవిజయ దూ ఇద్దరు భటులు.)

వీర—మీకు నన్నింతదూరమూ నడిపించి ఎక్కడికి
తీసుకొని పోతున్నారో చెప్పండి. లేకున్న ఇంకొక్క అడుగు
కదలను. నన్నేమిచేయ దలచినారో ఇక్కడే కానీయండి.

మొదటి భటుడు—ఇక మీరు నడువ సక్కరలేదు.

ఇక్కడివరకూ తెచ్చి మిమ్ము విడుదల చేయవలెనని
మా కాజ్ఞ.

రెండో భటుడు—అయ్యా, మిమ్మిక్కడిదాకా తీసు
కోరావడమేమాకు ప్రాణగొడ్డముగా నుంది, కాని మే మేమి
చేయగలమా? తలనమ్మకొన్న నాళ్ళు కడుపు నింపుకోవడానికి
యజమాని యాసతి చొప్పున ఇంతకన్న ఎక్కువ దుష్కృత్య
ములు చేయవలసివచ్చును.

(కట్లు విప్పుదురు)

భటులు—అయ్యా, మీరు ముక్తులు; మాకు సెలవు—

(పోదురు)

వీర—ఎంత చౌర్యాగ్యుడను! యువరాజుస్వయి అధి
కారము చలాయించుద మనుకొన్ననాడే బందిఖానాలో
పడితిని! తలవని తలంపుగా నేడు ముక్తి సంభవించింది, కాని

ఊరి పొలిమేరకు నన్నేల తెచ్చినారో? అంతా అగమ్య గో
చరముగా నుంది. మొదట చెరలో నన్ను పెట్టిన వారెవరు?
ఇప్పుడు విడుదల చేసిన వారెవరు? ఇందుకు కారణ
మేమి?...నా కేమీ తోచలేదు. ఇక నే నెటు కదలను?

(మూరువేషమున భీమసింహుడూ విచ్చుకత్తుల

బూసిన భటులూ వత్తురు.)

భీమ—జాగ్రత్త—ఇటునుండి కదలనద్దు. కారాగృహ
మునుండి నీకు విడుదల అయినట్లు ఆజ్ఞాపత్రము చూపుము,
లేదా మాకు స్వాధీనుడవు కా. చెరనుండి తప్పించుకొని
ఎట్లు రాగల్గినావు? నిన్ను తిరిగి చెరలో బెట్టవలెనని అమా
త్యులవారి ఆజ్ఞ యిదిగో!

వీర—పమీ! ఆమాత్యు డింకా నన్ను తరుముతునే
ఉన్నాడా! ఆతడే మొదట నన్ను చెరలో పెట్టినన్నమాట
నిజమే!

భీమ—అందుకు సందేహమా! నిన్నాత డవమానిం
చడము చూడలేక రుద్రదాముకు నీకు మేలు చేకూర్చవలెనని
రాజుగారి యెదుట పదేపదే నీ సచ్చీలము నుగ్గడించగా ఆ
తని ప్రేరణమున మహారాజుగారు నిన్ను విడుదలచేయించి
నారు. ఈ కార్య మమాత్యులవారికి సమ్మతము కానందున
నీ వెట్లున్న అట్లు బంధించి చెరలో బెట్టండని మాకు ఆజ్ఞ
నిచ్చినారు. కావున నీవు మాకు లొంగి తీరవలెను, లేదా
బలవంతముగా నిన్ను బందిశాలలో పడతొ సెదము.

వీర—అయ్యో! ఇప్పట్టున నాచేత నొక ఖడ్గముంటే
వీరి బీరము నీరము చేసియుందును కదా!

భీమ—చెరనుండి విముక్తులయిన వీరుల చేతిలో ఖడ్గ
ముంచునంత వెళ్లి అధికారుల కింకా సంక్రమింపలేదు. ఊరక
లోంగకున్నమావనిని మేమునెరవేర్తుము. (కత్తిదూయగారుద్ర
దాముడు సశస్త్రుడై కొందరు భటులతో వచ్చును.)

రుద్ర—ఆగండి-ఎవరు మీరు? యువరాజు నెక్కడికి
తీసుకొని పోతూన్నారు?

భీమ—మేము అమాత్యమాధవాచార్యులవారి బం
టులము, మమ్మడ్డగించు వారెవరు?

రుద్ర—ఓరి పొగరుబోతా! నే నెవడనో గుర్తించితి
వా? నాతో వైరము పెంచుకోవద్దు. మీరీతని విడిచి పోకుం
డిరా మిమ్ము మా కరవాలములకు బలివేసెదము. (కత్తులు
దూయగానే భీమసింహుడు భటులతో పారిపోవును.)

వీర—రుద్రదామా! నీవు నాకు మహోపకారివి; నీ
ఋణ మెట్లు తీర్చగలను? నాప్రాణరక్షణార్థము నీవా ముష్క
రుల నెదుర్కొను నప్పుడు అబలవలె అశక్తుడనై నిలిచితిని!
నీవు రాకపోతే వాళ్ళు నన్నీ పాటికి నామావశేషు నొనరించి
యుందురు.

రుద్ర—వీరవిజయా! నే నొనర్చిన దొక ఘనకార్య
మా! ఇ వేటిమాటలు? మన అవస్థలు తారుమారయిన నీ
వీపాటి చేసియుండవా? ఇదొక ఋణమా! నీవు దీనిని తీర్చు

యత్నము జేయకున్నా నాకు చింతలేదు. నీవు సజీవుడవయి
చెరవిముక్తి చెందినావు, నాక దే పదివేలు!

వీర—కృతజ్ఞుడ నైతిని- నన్ను చెరలో పెట్టిన వా
రెవరు, కారణమేమి? నా చెరబాపిన వారెవరు?

రుద్ర—హేతువేదో నాకు పూర్తిగా తెలియదు.
నిన్ను బంధించడానికి మాధవామాత్యులకుగాక వే రెవరికి
ధైర్యము కలదు? మహారాజుగారికి ప్రతిఘటించి నిల్వగల సా
హను లింకొక రున్నారా?

వీర—నే ననుమానించినదీ, విన్నదీ పట్టిచూస్తే ఇ
దంతా ఆతని కుట్ర అనే తోచింది. ఇందువల్ల నేనొక గొప్ప
విషయము గ్రహించినాను. పరాక్రమమందు కలము కన్న
కరవాలమే బలవత్తరమని అనుకొంటిని, కాని అది కేవల
మహామామని యిప్పుడు తేలింది.

రుద్ర—మిత్రమా, నీవు పొరబడుతున్నావు. అమా
త్యులవారు లేఖనిని పూసటా అరుదే, అతనిచేత నుండేది
కేవల జపమాలే, ఏనా నీబోటి వీరవరేణ్యు నెట్లు ముప్పుల
పాలు చేయగల్గినాడో యింతుక యోచించితవా? అదేమి
పుణ్యమో మహారాజుగారికి కూడా వాగ్భంధ మొనర్పగలి
గిందే అమాత్యులవారి ప్రతిభ! యువరాజువు కానున్న నీకే
యిట్టి ముప్పు తేగల్గిన వానికి ఇతరు లొక లెక్కా?

వీర—(నిట్లూర్పుతో) నా చేతనున్న కరవాలము
గడ్డిపోచపాటి కార్యము నిర్వహింపలేకపోయెనే!

రుద్ర—నరే, మన మీలాగు దంభోక్తు లాదుతూ
ఇక్కడ నిలుచుంటే ఏమి ప్రమాదము సంభవించునో?

వీర—నే నిప్పుడు భావి యువరాజునా, లేక చెర
నుండి ప్రాణములు దక్కించుకోవడానికి పారిపోయిన అమా
త్యుని ఖైదినా? ఈసంగతి నిర్ధారితము కాకుండా ఎక్కడికి
పోవడము?

రుద్ర—వీ రాగ్రేసరా! నీ కేమిలోటు? నీకు సాధ్యము
కాని కార్యమున్నదా? తలతువేని ఇప్పుడే మాధవాచారి
యింటికిపోయి ఆతని ప్రాణములు హరింప నుద్యమించితే ని
న్నడ్లువాళ్లుండరు. కాని అకార్యకరణము నీ కుపదేశించితినా
మిత్తుడ నెట్లాదును? రమ్మ, మనమిద్దరమూ మిత్రులమై
యుండము. నీవయి అమాత్యులవారి కోపము తగ్గిన పిదప
అంతా అనుకూలముగానే ఉండును.

వీర—నీవాశ్రయ మిత్తువను ధైర్యము నాకు లేకపో
లేదు. నీ విప్పుడు నిర్దేశించినదే నాజీవితాశయము, నా కదే
ఏకలత్యమయిన ఆదర్శము; కాని కాలవిలంబన మైతే కార్య
ము చెడునేమో? ఆదుష్టుడు నా పరాక్రమము హరించు
యత్నమింకొకసారి చేయకమునుపే వానిప్రాణములూ ప్రతి
భా నేను హరించడము శ్రేయముకాదా?

రుద్ర—అయ్యా! మీరు కేవల మమాయికులు,
మనసులోనిమాట మరుగుచేయరు. కలికాలమున సరళస్వభా
వము పనికిరాదు, కపటము లేకున్న కార్యసాధనము కాదు.

వీర—అయితే నన్నిప్పుడేమి చేయుమాదువు?

రుద్ర—అమాత్యుడేమి సామాన్య డనుకొంటివా?
 నీకూ నాకే కాక ఇంకా ఎందరికో అపకారము చేసియున్నా
 దు. అట్టివారు దళబద్ధులయి ముందు వెన్న లారసి తగిన
 యదను చూచి పగసాధించవలెను; కాని, ఎంత వీరుడవైనా
 నీ వొక్కడవే కార్యము నిర్వహింప బూనడము యుక్తము
 కాదు-ఎటుపోయి ఎటువచ్చునో కొంచె మాలోచించవలెను.

వీర—వారందరూ పిరికివాళ్ళు-మృది కూడితే మఠా
 నికి చేటు-ఒక రౌనని, ఒకరు కాదనీ, ఒకరు యిట్లనీ, ఇకొంక
 రట్లనీ చర్చించునూ కాలమూపనము చేయడ మాలోచ
 నీయము కాదు.

రుద్ర—ప్రతిహింసా వేశమున నీవు ప్రమత్తుడవు కా
 గూడదు. అమాత్యుడు జీవించియున్నంత కాలము నీవు రాజ
 వీధిని నడుస్తే మృత్యువు కోరి తెచ్చుకొన్నట్లు కాదా?...
 రహస్యాలోచనల కిది యుక్తమైన వోటూ కాదు, కాలమూ
 కాదు. మా యింటికి పోదాము రా! (పోదురు)

—,,నాల్లో రంగము,,—

(రాజభవనమందు హర దేవరాయుడు)

హర—నే నేమి చేతును? మనసు కుమట పడదాయె!
మాధవామాత్యుడూ కాబోటి ముసలివాడే కదా, అతనిబుద్ధి
మాత్రము అస్థిరము కాదా?... కాని అత డెడట నున్నప్పు
డతనిమాటలే ప్రమాణము లని తోచును .. రాణి నాదగ్గర
నుండునప్పు డామె మాటలే యధార్థము లనిపించును. నా
బుద్ధి యింత తిగిళముగా నుంది, మాధవామాత్యుని మాన
సమూ భ్రాంతమై యిట్లె యుండనలెను... అదే రాణి
వస్తూన్నది; ఈమె ముఖసందర్భనము నాకుల్లాసజనక మైనట్లే
ఈమె యాలోచనలు కూడా హితకరములని నే నేల తలప
రాదు!

(రాణి వచ్చును)

రాణి—నిర్ధారణ చేసుకొన్నా గా?

హర—ఏ విషయమున?

రాణి—ఇంతలోనే మరుస? అయిదారు గడియలైనా
కాలేదు, అప్పుడే ఆవృత్తాంతము మరచినారా?

హర—ఏళ్ళు పైబడ్డకొద్దీ జ్ఞాపకశక్తి తగ్గడము నహజ
మని నీ వెరుగవా? ఇంతభారము తీరినా కొంతమేలని ఎంచు
తూన్నాను.

రాణి—మీకు వృద్ధులనీ భూభారనిర్వహణము పూర్ణ

ముగా మీతలకు మీరినదనే కదా నేను దానిని తగ్గించ
యత్నిస్తూన్నాను- కాని నన్నట్లు చేయనివ్వరే!

హర—అట్లందువేమి? నీసలహా వుచ్చుకోకుండా
రాజకీయవిషయములను నేను నిర్వహించ లేదే?

రాణి—మీరు నామాట మీరనిమాట నిజమే కాని
అమాత్యశేఖరులు మీ స్వాధీనమున నేమీ ఉంచకున్నారు.
వారికి వయఃపరిపాటి తగుతూన్న కొద్దీ అధికారతృష్ణ హెచ్చు
తూన్నది. ఆతడే మంత్రి, ఆతడే రాజు అనిపించుతూన్నది!

హర—సమర్థుడగు ఆత డొక వైపునా, నీవు రెండవ
వైపునా నాకెంతో సాయము చేస్తూ ఉన్నా, అప్పుడప్పుడు
నాకూ ఏదో బరువు తగులుతునే ఉంది-అది మోయడమే
నాకు కష్టముగా నుంది.

రాణి—కాలవైపరీత్యము! వయస్సుగతిస్తూ ఉన్నా అ
మాత్యరాజుగారు అధికారద్యయ మహిమచేత తిరిగీయువకులవు
తూన్నారు; యువకు లగువాళ్లు అధికారనిరాశచేత మనో
ద్వైర్యము తగ్గి వృద్ధు లవుతూన్నారు...సరే-ఆప్రసంగ మిప్పు
డెందుకు? నాప్రశ్నకు మీరు త్తర మియ్యనేలేదే! సిద్ధార
ణముందా?

హర—ఏది?

రాణి—మరచినారు కాబోలు-నేనే జ్ఞాపకము చేస్తా
ను. నే నెవరికీ జంకను...మాధవాచార్యులవారు ముదిమిచేత
మీవలెనే మతితప్పినవారు కావడముచేత ఉద్యోగమును
తి

చాలించుకొండసి వారితో చెప్పు మన్నాను. ఆలోచిస్తానని
మీ రన్నాను...నిర్ధారణ ఇయిందా?

హర—లే...దు, కాని శ్రీఘ్నకాలములోనే నిర్ధారణ
చేస్తాను. అదిగో, అమాత్యు లిటే వస్తూన్నట్లుంది-నీవు
లోనికి పొమ్ము.

రాణి—(రాజు భుజముపై చేయి వేసి) నా కేమి
భయము? నే నేల పోవలె? దేవబ్రాహ్మణసమక్షమందు మీ
యర్థాంగము నై నాను కదా, ఆ నాసాభాగ్యము అందరికీ
చూపవద్దా? అప్పుడే కదా నేను భస్మనౌట?

(మాధవాచార్యులు వచ్చును)

రాణి—అమాత్యరాజా! అంతేనా? నామాట నిజ
మేనా?

మాధ—మీవలుకులు నేను వినలేదే!

రాణి—నేను వీరి యర్థాంగము కానా? శాస్త్ర మే
మంటుంది?

మాధ—అ దనే దేమిటి? మీకూ మహారాజుగారి
కిన్నీ సంబంధ మతిసాంద్రము కావడముచేత శాస్త్రమున
కందు చోటేది?

రాణి—అట్లయితే నేను చెప్పేదానిలో సగమేనా
వీరు జరుపుతూ ఉండవలెనా?

మాధ—నిస్సందేహముగా - సగమే కాదు-మీరు
చెప్పినవన్నీ వారు నిర్వహించినా అక్రమము కాదు-మీరు

చెప్పేది వారి మేలుకే గదా! అదీకాక దార్ధ్యము తగ్గుతూ న్నప్పుడు రాచకార్యభార మెవరైనా తగ్గింప నెంచితే అది అవశ్యవాంఛనీయమే. నాకూ అట్టి కోరికే కద్దు నావిషయ మున.

రాణి—నుకుటాధీశుల భారము తగ్గించడానికి నే నేపాటి దానను!...అందున్నూ అల్పవయస్కు గాలను, అప్ర బుద్ధురాలను...ఇట్టి నేను శక్తికిమించిన పని నిర్వహించ గలనా?

మాధ—చేయనేరని పని బూనితే చేయి నిజము. కాని యువకులకు దేహదార్ధ్యము సహజమే కావున దానికి తోడు మనోదార్ధ్యము కూడా జతపడుతుంది. అందుచేత ఎంత భారమైనా ఎక్కు వనిపించదు.

రాణి—ఇదే నిజమైతే నేనొక మాట చెప్పెదను-అట్లనువర్తించండని మహారాజుగారికి మీరు బోధించండి-నే ననమర్థురాలనని మీ మాహింతురేమో అని ఏ విషయ మునా ఇదివరకు పట్టు బట్టలేదు.

మాధ—పట్టుదల పూనడానికి మాత్రము మీకు హక్కులే? అదే మక్రమమా? బాల్యమునుండి మహారాజు గారికిచేదోడువాదోడుగానుండేవాషిని కావునవారినైజ మెరుగు దును, వారియెడ చనువూ కద్దు; కనుక మహారాజుగా గీపాటి రాజ్యపాలనాచక్రము తిప్పడము మాని విశ్రాంతిగైకొనిమహారాణిగారి నాపనికి నియోగించడముశ్రేయమనినొక్కవక్కా

ణించగలను. అట్లుచేయ నిచ్చ లేకుంటే, వృద్ధుడను గళిత బలుడనూ అయిన నాకు విశ్రాంతి ప్రసాదించి, నాస్థానమందు రాణిగారిని నియమిస్తే నాకు మహోపకారము కావించినవా రౌదురనిమనస్ఫూర్తిగా విన్నవించుకొంటూన్నాను-నేను ఒంటివాడను. ఈపాటి దార్ధ్యమున్నప్పుడే సన్యాశాశ్రమ స్వీకారమున మోక్షము నొందుటే నా తుదికోర్కె.

హర—(స్వ)అస్థలితబ్రహ్మచారియవుటచేత మాధవాచార్యుడు విరాగి కాగల్గెను; నేనో, సంసారసుఖాశ నింకా విడువలేకున్నాను!

రాణి—అమాత్యరాజా! మీలక్ష్యము కడు ప్రశంస నీయము. ఉభయతారకమైన ఈయుదంతము మహారాజు గారికి తెల్పడానికే కాబోలు మీరిట్లు విచ్చేసితిరి?

మాధ—అమ్మా-మీరు వచించింది నత్యము.

హర—వద్దు, వద్దు, అమాత్యవర్యా! మీరు సన్యసిస్తే నారాజ్యాని కేమి గతి?

రాణి—మహారాజా! మీరింత దుర్బలు లవు తూన్నారేమి? అమాత్యులవారి యాలోచన ఎంత నమంజన ముగానో ఉంది. మీరు పుణ్యమార్జింపకున్న మానె, ఇతరులు పుణ్యకర్మములు చేయబూనితే వారి నాటంకపరిచె దరా? ఏమి న్యాయమిది? రాజ్యపాలమున కేమి యోరత? ఎవరో ఒకరు దానిని సాగించవచ్చును. అదీకాక ఆ యేర్పాటు మనము చేసుకో తగినది. అమాత్యులవా

రెప్పుడు నేదీ కోరరు. అట్టివారు న్యాయసమ్మతమైన ముచ్చట తీర్చుడని మిమ్ము వేక్షితే ఈపాటిమేలు చేయకూడదా? అతి ప్రయాసమున ఇంతకాలము రాజ్యశకటము నడిపిన మహానుభావునకు అడుగకుండానే అన్ని కోర్కెలూ తీర్చవలసింది. ముసలివారు కావడముచేత పాప మోషిక లేదు. ఇప్పటి కైనా విశ్రాంతి వారి కొసగకూడదా?

మాధ—రాణిగారి మాట నిజము. ప్రవాహము కాలుమున్నూ ఒకరికై వేచియుండనట్లు రాజ్యపాలనమూ ఒకరికై నిలిచియుండదు. నేను సన్యసించడము మానినా—

రాణి—ఇంతలోనే మీసంకల్పము మారినదా ఏమి?

మాధ—మహారాణి, మీరు భయపడ నక్కరలేదు.

నా సంకల్పము మారేది కాదు. ఒకవేళ రాజ్యక్షేమము కొరకు నేను సన్యసించడము మానినా, అమరుడను కాను కదా? నేను గతించిన పిమ్మటనైనా రాజకార్యభారము ఇతరులపై పడవలసిందే! మానవుడు సర్వకార్యములూ తనవల్లనే నిర్వహింపబడుతూన్నవని ఎంచుకొన్నా, అతని మరణము వల్ల లోకాని కేలోటూ ఉండదు, అది ఎప్పటివలెనే దృఢముగా నిలిచి ఉంటుంది; ఎందరికైనా చావుంది గాని దానికి లేదు. ఎట్టి మహానుభావుడు మరణించినా ఈజగము వాని వైపు వంగి వాలకు, ఇంచుకేని చింతింపదు? దానిదారి నది అనర్గళముగా జరుగుతూ ఉండును. నా కిక సెలవు దయ చేయండి.

హర—అమాత్యా, మీరు సన్యసించడము నిజమేనా? అట్టిన నాకుకూడా సన్యాస మిప్పించండి.

రాణి—మీ రిట్లనగూడునా? భార్య సమ్మతించకుంటే సన్యసించ గూడదు. ఏమి అమాత్యశేఖరా?

మాధ—మీ రెరుగని శాస్త్రమున్నదా?

హర—అన్నా! వార్ధకమున పెళ్లి చేసుకుంటే తక్కిన చిక్కులకన్న ఇది గొప్పచిక్కే.

రాణి—నే నంత భారమైతే నేనే ఉనురుల బాసెదనులెండి. మీరు నాభయముచేత సన్యసించ నక్కర యుండదు. మీరు సన్యసించడానికి నాసమ్మతి కావలెను కానినేను చావడాని కెవరిసెలవూ అక్కరలేదు. (పోవును)

హర—చూచితిరా అమాత్యవర్యా, నాపాట్లు? వివాహ మొక గట్టి సంకెల! బ్రహ్మచారి కున్నపాటి స్వాతంత్ర్యము గృహస్థుకి లేదు. అందూ రాజైనవానికి స్వేచ్ఛ మొదలే లేదు. ఈ పదవి నొందదలచినవా ల్భీతరసౌఖ్యము లెన్నిటిలో కోల్పోవలసి యుండును.

అమా—గతమునకు చింతించిన ఫలమేమి? రాణి గారి మానసము ప్రసన్నము చేసుకొంటే మీ కన్నిచింతలూ పోవును. పసిబాల మాటలు నేను పాటినేయను. మీ రామెను శాంతింప చేయండి; ఆమె ఎంతకైనా సాహసురాలు!

(పోవుదురు)

—కీర్తి యోగ రంగ ము—

(మీనాక్షి ఇంటిదగ్గర హనుమ.)

హను—ఈ మీనాక్షియింటికి వచ్చినవెంటనే నా శ్రమ అంతా తీరిపోవును. ఇది అపవిత్రకులనంభూత అని అందరూ గహిణులు, వారి జోలి నాకేల? వారిమాట నేను పాటించువాడను కాను. శీలవతి ఏకులముదైన నేమి? నుక్షత్రియవంశసంజాత యని మారాణిగారి నందరూ శౌర వించుతూంటారు కాని గుణసంపద నామె దీనికి సాటి రాగ లదా? నాకు దీనియందు గల శౌరవమూ అనురాగమూ పక్షపాత పూరితములే అనుకొందాము; మహాత్ముడైన మం త్రిగారికి దీనియెడ గలిగిన వాత్సల్యము నేమనవలెను? ఈ పట్టణమందున్న వారిలో హంసేశ్వరి తరువాత మీనాక్షి కదా వారి కాదరపాత్రము? అతడు మూర్ఖుడని ఎంచగలమా? అదిగో అమాత్యులవారికొరకు చిత్రాసన మల్లుతూలోలోన ఏదో గొణగుకొంటూన్నది.

మీనా—గురు ర్భహ్మగురుర్విష్ణుః గురు ర్దేవో మహేశ్వరః

గురు స్సాక్షాత్ పరబ్రహ్మ తస్మై శ్రీ గురవే నమః॥

(కంజాక్షి వచ్చును)

హను—అయ్యో! ఈ గయ్యాళి, ఈ పరమలోభి నా దురదృష్టవశముచేత ఇక్కడ దాపుంచినదే! ఇప్పుడు బయల్పడక మరుగున పొందియుండడమే మంచిది.

కంజా—ఇంకా చిత్రాననమే లల్లుతూన్నావా? ఓసీ పెద్దమ్మా! చీకటి పడ్డానీ, సింగారించుకో వేమి! ఈసాళంగా కోటలోనుండి కబురు వస్తే ఏమి సమాధాన మిస్తావు?

మీనా—గానని చెప్పుతాను.

కంజా—ఈకొంప కూల్చడానికే నీవు పుట్టినావు! ఇదేమి పంతమే, జెప్టా? ఎన్ని జన్మలు లెత్తి ఎంత పుణ్యము చేసుకొంటే రాజాశ్రయ మబ్బుతుంది? అట్టి తపఃఫలము తారసిల్లి నప్పుడు తప్పుకొనే మూర్ఖులుండుగా?

మీనా—ఎన్నో జన్మలనుండి చేసిన పాపము పండ డముచేతనే పడుపుకూడు తినే జన్మము ప్రాప్తించింది? ఇంక మీదనైనా పశ్చాత్తాపపడి పాపపరిహారార్థము శ్రీగురుచరణారవిందమును నేవిస్తే ఉత్తరగతు లుంటవి.

కంజా—ఓసీ మొద్దా! శ్రీమంతుడైన రాజు నాశ్రయము పాపముచూసి, గర్భదరిద్రుడైన హనుమను పట్టుకొని పాకులాడడము పుణ్యమనీ భావిస్తూన్నావా?

మీనా—సందేహ మేమి? ఘోషేక్షు లేనిప్రేమ ప్రశంస నీయము కాదా? ధనము లభిస్తుందని దేవురించుతూన్నావు కాని ముసలితొక్కుమీద మోహ మున్నదే? ఆతని ముఖ చంద్రు డగుపడిన వెంటనే మన నేత్రరాజీవములు మూసుకోవటే? హనుమ కంటపడితే నా కానందాబ్ధి నోలలాడినట్లుంటుంది. సహజమైన ఇట్టిప్రేమ వీడి కృత్రిమప్రేమ నెంత కాలము నటించుమందువు?

కంజా—వినాశకాలము వచ్చినప్పు డిట్టి వివరీతబుద్ధు
లే వుట్టుతూండును. నీజన్మ మిట్లే జరిగిపోతుంది... (వెళ్లును)
(హనుమ వచ్చును)

హను—మీనాక్షీ, పరులప్రసంగము పొంచియుండి
విన్నవాడి కేమి శిక్ష?

మీనా—(నవ్వుతూ) నే నేమి శాస్త్రము చదువు
కొన్నానా?... అట్టివాళ్ళని వాళ్ళ మనస్సే కొంతవరకూ
క్షోభ పెట్టుతుంది.

హను—అలా గనకు. అట్టి పనిచేసినవాళ్ళు తామేదో
మహాత్కార్యము చేసినామని యెంచుకోవడమే కాక దాని
గూర్చి బడాయి కొట్టుకోవడము కూడా కద్దు.

మీనా—నా అక్కకూ నామా జరిగిన ప్రసంగ
మితనిచెవిని పడ్డదేమో! ((ప్ర) ఆకస్మికముగా అట్టి ప్రసంగ
ము వినబడితే అందు దోషముండదు.

హను—కావచ్చును, కాసి నేడు రెండుసారులు బుద్ధి
పూర్వకముగానే ఆనేరము చేసినాను. అందువల్ల నాకు చాలా
లాభమే కలిగింది! మీఅక్కకే నీకూ జరిగిన ప్రసంగము
విన్నాను—నీ ప్రేమోక్తులు నన్ను ధన్యుని చేసినవి.

మీనా—అటులనా? రెం డపరాధము లంటిరి,
ఇక్కడి వలెనే వేరొకరి ప్రేమోక్తులు వింటిరి కాబోలు! అదే
నిజమైతే నేడు మీ రిల్లు వెడలిన వేళ మంచిదే!

హను—అనుమానపడకు-ఇవి ప్రేమోక్తులు, నాకు

చెందినవి-అవి ద్వేషోక్తులు, మన ప్రభువుకి చెందినవి.

మీనా—ఆ ద్వేషోక్తులు మిమ్మెట్లు ధన్యుని చేసినవి?

హను—వాటిని వినడమువల్ల ప్రభువువారికి కొంత వర కుపచరించవచ్చును కదా అనే సంతనము నన్ను ధన్యుని చేసింది. ఒక్కసారి ఈరెండు సంభాషణలూ వినడముచేత నీవన్నట్లు నేను బయలుదేరిన వేళ మంచిదే.

మీనా—ఆసంభాషణ ఎట్టిదో నేను వినవచ్చునా?

లేక రహస్యమా?

హను—నీవు వినగూడని రహస్యము నా కుండునా?

మీనా—అ దేమన్న మాట! పురుషుల కెన్నో రహస్యము లుండును, అందున్నూ అది ప్రభువువారి విషయ మని మొదటే చెప్పినారు. రాజకీయ వ్యవహారములకు సంబంధించిన విషయములు రానులకు చెప్పకూడదా?

హను—ఆవిషయము అనూత్యులవారికి చెందినది, ...వారి యాంతరంగికులలోని దానవు కావున నీవు తప్ప కుండా వినవలసిందే. అని చెప్పడానికే నేను వచ్చినాను. ఆచార్యులవారి యనుమతిపైని రుద్రదామ కృష్ణ దేవరాయలను కనిపెట్టుతూ నేను చండికాలయము చేరి, అక్కడ దాగుండి వారి రహస్యాలోచనలు విన్నాను.

మీనా—విశేషము లేమి?

హను—విజయనగరసామ్రాజ్యము వశపర్చుకోవలెనని వాళ్ళ ప్రయత్నము.

మీనా—ఏమిటి! వా శ్శేమి చేయనెంచినారు?

హను—బెదరకు. రాజ్యము గై కొనలెనని బంధుకట్టు చేసినంతనే అయిందా? తాము చేతకానివారమని తెలిసి మాలిక్ కాఫరు సహాయము కోరదలచి రుద్రదాము డతనికి జాబువ్రాసి కృష్ణరాయని దానిపై సంతకము చేయుమని నిర్బంధించుతూన్నాడు.

మీనా—ఆ వివేకశూన్యుని సంతకమా?

హను—వివేకవంతు లట్టివారి మూలానే తమకార్యములు నిర్వహించుకుంటూ ఉంటారు...అ దటుండనీ-ఈ కార్యమున నీవు కొంత సాయము చేయవలెను.

మీనా—నా చే తేమగును?

హను—ఈగుట్రలో రాణిగారూ చేరి యుంటారని నా నమ్మకము. అంతఃపుర మంతటా నీవు తిరిగుతూ ఉంటావు కనుక—

మీనా—అచ్చటి భోగట్టా మీకు తెలియజేస్తాను.

హను—ఆవార్త నెరిగి అమాత్యులవారి దగ్గరకు రా. గురువులవారి సేవ నేడు నాకు ప్రాప్తించడానికి సుయోగము లభించింది. వా రచిరకాలముననే సన్యసింపనిశ్చయించినారని హాంసేశ్వరితో చెప్పు.

మీనా—హాంసేశ్వరి అంటే జ్ఞప్తి వచ్చింది రాజ ప్రాసాదమందెల్లా ఆమె ఒక్కర్తే మానవజాతిలోనిది, తదితరు లందరూ పశువులూ పిశాచములూ రాక్షసులూ అస

వచ్చును. ఆమె పంచప్రాణములూ వీరవిజయనియం దుంచినది, పాప మాతడు చెరలో నున్నాడు.

హను—సన్యసించడానికి ముందు అతనిచేర బాపవలె నని గురువుగారు తలంచినారు కాబోలు. ఓరుగంటి కారాధికారికి వారు వ్రాసియిచ్చిన రహస్యాజ్ఞ నే నందిచ్చి వచ్చినాను.

మీనా—అట్లు జరిగితే వాళ్ళరేఖ బయలుపడ్డదన్నమాటే.

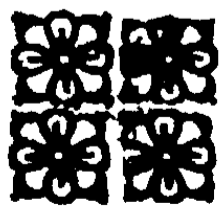
హను—ఇక నేను పోయి వస్తాను. (నిష్క్రమించును)

మీనా—నేనూ రాజనగరమున కిప్పుడే పయనిస్తాను. అక్కా! అక్కా! (ఆమె వచ్చును) నేను రాజనగరుకి పోవలెను-నన్ను త్వరగా అలంకరించు.

కంజా—ఇందాకానే ఈ బుద్ధి వుట్టలేదేమి? శ్రీరంగ నీతు లిప్పు డేమయినవి? ఈమూర్ఖునకు హేతువేమి? పిలుపు రాలేదే!

మీనా—పోనిత్తూ! వినోదము కోస మట్లన్నాను కాని కులవృత్తి మానుకొందు నటే! రోజూ పోవలసినదానికి పిలుపు రాలేదే!

కంజా—రా, నిన్ను ముస్తాబు చేస్తాను. (పోవుదురు)

— ఆ రో రం గ ము —

(మాధవామాత్యుని హోమశాలలో అమాత్యుడు హంసేశ్వరి)

హంసే—నాన్నగారూ! నాన్నగారూ! ఇదేమి, ఇట్టి పని తలపెట్టినారు! ఇకముందు నేను “నాన్నా” అని ఎవరిని పిలుతును?

మాధ—ఎవరది? అమ్మా హంసేశ్వరి! ఏమన్నావు?

హంసే—ఇక నా కెవరు దిక్కు? నన్నెవరి కప్ప గించుతారు?

మాధ—ఏమమ్మా! ఆలాగు ని నాశ చెందుతూన్నావు!

హంసే—నేటివరకూ నన్ను కన్నతండ్రిలాగు పెంచి, కన్నతల్లివలె ప్రేమజూపి నా కేలోపమూ లేకుండా పెద్దజేసి తిరి .. ఇప్పుడు... (ఎడ్చును)

మాధ—అదే మమ్మా, కన్నీరోడ్చుతూన్నావు?

హంసే—ఇప్పు డాసుఖ మంతా నన్ను పడి ని పోవునని-

మాధ—ఎందుచేత?

హంసే—మీరు సన్యసించుటకు నిశ్చయించినట్లప్పుడే విన్నాను. అదే నిజమైతే ఇక నాకు తల్లి యెవరు తండ్రి యెవరు? “రా, అమ్మా, హంసేశ్వరి” అని సన్నిక పిల్చువా ల్భేవరు? నన్ను వాత్సల్యముతో చేరదీసేవా రెవ్వరు!

మాధ—ఈమాట నీ కెవరు చెప్పినారమ్మా?... ఒక వేళ నిజ ముకొ, నీవు వ్యసనపడెదవేల? రా, బిడ్డా, ఇక్కడ

కూర్చుండుము. నేను సన్యసిస్తే నేమి ప్రమాదము? గాజ దర్బారులో మంత్రినైనా ఇంటివద్ద సన్యాసినే కదా? సన్యాసా శ్రమము ప్రత్యక్షముగా స్వీకరించినంత మాత్రమున ప్రమాద మేమిల్లంభించగలదు? నా దేశమాతయగుకాని ధర్మపు త్రికవగు నీయందుకాని ప్రేమ తగ్గు ననుకొంటున్నావా? వెర్రిదానా, నీ వింకా చిన్నదానవు-సన్యాసదీక్ష మా బ్రాహ్మ ణులకు నహజమైనా, సంసారసంబంధమైన సాత్విక మాయూ పాశములనుండి సన్యాసికి కూడా విముక్తి ఉండకూడదని నీ వెరుగవు-బ్రహ్మచారినైనా గృహస్థునికైనలె నా కిద్దగు బం ధువు లున్నారనినీ వెరుగవా? మొదటిది విజయనగర రాజ్య లక్ష్మీ, రెండవదానవు నీవు. అవివాహితుడనైనా ఎడతెగని వాత్సల్యరసపూరితుడనై ఉన్నాను కాదె?

హంసే—అటులైన మీగు సన్యసించి శృంగేరికి పోయేటప్పుడు నన్ను మీవెంట తీసుకొని పోవుదురా?

మాధ—నే నక్కడికి పోవునునని కూడా తెలిసిందా?

హంసే—ఇప్పుడు కృతులచేతి జగద్గురువు లైనారు; ఇకముందు మఠాధికారముచేత జగద్గురువులు కాబోతున్నారని కూడా తెలిసింది.

మాధ—ఇంతా తెలిసీ, వెర్రిదానా, సంతోషించక సంతపించుతున్నావేమి? నీ భావిజీవితము నుఖముగా గడచుటకు తగిన ఏ గ్పాటులు చేయకుండా ఇక్కడనుండి వెళ్ళిపోవుదు ననుకొంటున్నావా? సన్యాసదీక్ష నాకెంత ఆవశ్యకమో నిన్ను

సంసారములో ప్రవేశపెట్టడము కూడా అంతావశ్యకమే. కావున సిగ్గుపడక నీ మనసులో నున్నమాట నాతో చెప్పు. నీ వెవరిని పెళ్ళియాడ నిశ్చయించినావు? నీకు తల్లినైనా తండ్రినైనా నేనే కదా? నీ యోగక్షేమము లారయు భారము నాదే కావున నాదగ్గర దాచక నిజము చెప్పు.

హంసే—బాగుంది-మీకన్న నాకెక్కువ తెలుసునా? ప్రసంగము మార్చవలెనని ఏదో నెవరూ వెతకినట్లు తోచు తూన్నది.

మాధ—యోగ్యుడైన వరునికి నిన్ను దానముచేసిన గాని సన్యాసాశ్రమము స్వీకరించడానికి నా కధికారము కలు గదు. విజయనగర రాజ్యమూ నీవు అబలలే, కావున మీ నుఖముగురించి సమానబాధ్యత వహించడము నాకు విధి. రాజ్యలక్ష్మిని నేను స్థాపించితిని కావున ఆమె నా కన్న కూతురు...

హంసే—చురి నేనో?

మాధ—నీవు నా పెంపుడు కూతురవు.

హంసే—అంతేనా?

మాధ—తొందర పడకు. నామాట సాంతముగా గ్రహించకే మాటలాడెద వేమి? “కన్న ప్రేమకన్న పెంచిన ప్రేమ పెద్ద” అని ఎరుగవా? కావున నీవు పూర్వగణ్యువు-

హంసే—తప్పుమన్నించండి-మీరు సన్యసిస్తారని విన గానే నాకు పట్టరాని కోపమూ దుఃఖమూ వచ్చినవి.

మాధ—నీకోస ముపశమింప చేయగలను...దాని
కేమి గాని, నాప్రశ్న కు త్తర మివ్వవా; నీ ప్రేయసు డెవడు?
హంసే—(ఊరకుండును)

మాధ—ఏమి నూటాడవు?...ఆఁ, తెలిసింది...నేనే
మరచినాను. మహా గాజగు హరదేవ రాయలు నిన్ను ప్రేమి
స్తూన్నారని నేను వింటిని-అతనికన్న ఉత్తము డీ గాజ్యమున
లేడు. అతని నీవు ప్రేమించినట్లైతే ధన్యవే-మహా రాణివి
కావలెనని నీ కుందా? నీ అంగీకారమే తడవు; వినాహ
సన్నాహ మతి శీఘ్రకాలములో చేయించగలను. నాకు గల
గాజభక్తి రాణింపజేసే కాకగా నాకు కన్నారత్నమును
వారి కప్పించి నాసేవ ధన్యము చేసుకొంటాను-అత్యుత్తమ
పదవి లభించినందుకు రత్నము, అట్టి రత్నము లభించినందు
కు గాజుగాగున్నా భాసిల్లుదురు; యోగ్యమైన సగబంధము
సంధానవరచినందుకు నేనూ సంతోషిస్తాను.

హంసే—(ఎర్రగా) నాయం దెంతో మక్కువ ఉన్న
దంటూ మీరాజభక్తికి సన్నాహమతి చేయడము మీకు
తగునా? నాగినముల వంకరకొద్ది మీ కిట్టిబుద్ధి వుట్టింది! రాణి
పదవి అబ్బిందాదుకు సంతసించడమే మిగులుతుంది కాని ఇతర
సుఖములు నున్న కదా? కాటికి కాలు దాచినవానిని
కట్టుకొనడముకంటె కత్తితో మెడ కోసుకోవడము మేలు-
పెళ్ళియాడడము పదవి కోసమా? అధికారలుబ్బు లట్లు చేయు
దురే, కాస అన్యుల కది దుచించునా? నా జన్మంతకాలమే

కదా రాణివై భవము! ఆవెనక- ఆమెగతి ఏమి? “గోరుచుట్టు పైని రోకలిపో తు” న్నట్లు మీ రీలాగు నలకడము భావ్యమా?

మాధ- ఏమో అధికారమూ వై భవమూ శ్రీల కత్యం తాపేక్షణీయము లని అట్లన్నాను; నీ కిష్టములేదని నే నెరుగను. నీ అధికార నిస్సృహ కెంతో సంతసిస్తూన్నాను... నిజమే- కేవల పక్షి అధికారమూ వధూవరు లీడుజోడుగా నుండకుంటే అంతగా ఆనందజనకములు కావు... దీనిని మర చిపో- ఇక రాజాస్థానమందున్న వా రెవరై నా నీమనస్సుకి నచ్చి నారా? ధైర్యశౌర్యగాంభీర్యాది గుణసంపన్నులైన యువకులు దర్బారులో చాలామంది ఉన్నారు, అట్టివారిలో నొకని నెన్ను కోవడ మక్రమము కాదు; నీవు స్వాతంత్ర్యప్రియువు పేదవా నియింట దీనతచేతనూ భాగ్యశాలి యింట ఐశ్వర్యాతిరేకము చేతనూ పరాధీనత ఘటిల్లుతుంది. ఈరెండూ వదలి ఒకసర్దారుని చేపట్టితివా కొంత ఐశ్వర్యముతో బాటు కొంత స్వాతంత్ర్య ముబ్బగలదు. ఇదీ మంచి ఆలోచనే!... ప్రస్తుత రాజసర్దారులలో నధికుడు, రుద్రదాముడు- అతడు నిరంకుశ ధైర్యశాలి, పోయవంతుడైన వర్ధిష్టువు, మహారాజుగారికి కూర్చిన బంధువు, మిత్రుడు- అతనికి నిన్నిమ్మని నన్నడుగదలచినారు రాజ గారని నేను విన్నాను. నీ కిది సమ్మతమైతే నా అవశిష్ట మా వంశా లేదు.

హంసే- నా హృదయమునకు శూలాయమానమైన ఇట్టి ప్రసంగము చేయవద్దని ప్రార్థిస్తూన్నాను. మీకు నచ్చిన

మూఘ్యులు నాకు నచ్చకపోవడము నా దౌర్భాగ్యమే!

మాధ—అట్లు తే వానిని గురించి ప్రశంస చేయను...
కన్యానానమే నా పని-ప్రాజ్ఞురాలవు కావున పాత్రనిర్ణయము
నీది. రాజగారూ, రుద్రదాముడూ నీ ప్రేమకు పాత్రులు కా
కుంటే వేరెవ్వరున్నారు?... ఆఁ-మరచినాను. నీకుతగిన రాజ
బంధు వింకొక డున్నాడు... అతడు నుందరుడు, సకలగుణ
నంపన్నుడు—కాని... అతని నీవు పెండ్లియాడడము రాజదంపతు
లకు గిట్టదు కదా అని సంశయిస్తూన్నాను.

హంసే—నా వివాహవిషయమున పెత్తనము వారి
కెవరిచ్చినారు? వారి మతామతములతో నా కేమిపని? మీకు
నచ్చితే నాకు సరి.

మాధ—ఇంకో అడ్డున్నది-అతని అవస్థ యిందుకు
ప్రతికూలముగా నుంది.

హంసే—మీరు న్యాయపరులనీ గుణపక్షపాతులనీ
దయాళురనీ భ్యాతి దశదిశలా వ్యాపించియుంది. మీ
కటాక్షముంటే ప్రతికూల పరిస్థితు లనుకూలముగా తుణ
ములో మారుతవి. మీరు న్యాయము విమర్శించితిరా—

మాధ—వీరవిజయుని మాట నేనంటూన్నది—నీ
యూహ వేరొకరీతి నున్నట్లుంది.

హంసే—లేదు—వారిమాటే నే నన్నది.

మాధ—ఇక నేమి?... అతడు... నీ కనురూపుడే కాని

హంసే—నాన్నగారూ, నాదొక మనవి. తుమిస్తే

చెప్పుతాను. ఆ పురుషసింహుని స్వభావమునకు తగిన ఆదరణ మీ గాతనికి ప్రసాదించలేకు. అదీ నా గ్రహచారమే.

మాధ—అమ్మా, అతని యెడ నేను విముఖుడననేకదా నీ అభిప్రాయము?... ఇంతవరకు నీతో విరోధముగా కాలక్షేప మొనర్చుతున్నాను, కాని మీ పరస్పరానురాగము నే నెరుగక పోలేదు, ఆతడు గుణశాలి అనీ ఎరుగుదును; దేశభక్తి పూరితుడైన వీరశేఖరుడు-మన దేశములను క్షోభపెట్టు శత్రు నేసలను దునుమాడజాలు బంటు ఆతడొక్కడే! కాని ప్రస్తుత రాజకీయపరిస్థితు లాతనికి ప్రతికూలము లనుమాట మరువ గూడదు. ఇందుకు తో డాతడు సరళమనస్కుడు, చల చిత్తుడు, ప్రపంచవివేకము కొంచెము తక్కువ.

హంసే—సరే, లోపము లేని మానవు డుండబోడు. అందున్నా నిర్వాహకుడైన రాజపుత్రుడు యువకుడైతే అతనియందు లోపము లుండకుండునా?-అట్టివాని కింకొకరు బాసపైతే ఆ లోటు పూటు కాదా?

మాధ—విజమే కాని, అతడు నాయెడ ప్రతికూలుడే!

హంసే—శివశివా! క్షమించండి. ఇందు మీరు భ్రమ బదుతూన్నాగు. మీరు సత్యగుణపరిపూర్ణులు, బినా వారియెడ మాత్రము—

మాధ—ఓసి వెరిదానా, నేను భ్రాంతుడనని ఎంచు తూన్నావా? లేదు, లేదు, పొరపాటు వీరవిజ యునిది. ఈర్ష్యా వేఖులైన రాజబంధువుల ప్రేరణచేత మహా గాజుగా రతనిని

పెట్టిన పాట్లన్నీ నాపై నారోపించి శత్రుభావము వహించి యున్నాడు! నాపొడ ఆతనికి కట్టకున్నది. అట్టివానికి నిన్నిచ్చుటకు నేను సమ్మతించినా సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా నన్నంత మొందించి తన జీవితము నిష్కంటకము చేసితిరడ మతనికి సహజము.

హంసే—నే నతని చేరినవిమ్మట ఆ వ్యామోహము మూర్ఖజాలనా? పనికిలమైన నీటిలో పటిక వేస్తే అది నిర్మలము కాదా?

మాధ—కావచ్చును, కాని ఇంకో అంతరాయముంది. అత డిప్పుడు మహారాజుగారి స్వాధీనములో నున్నాడు. ఒక వేళ చెరతప్పినా అతనిప్రాణములు రాజుగారిచేతిలో నున్నవి. పాముపడగ నున్న మాణిక్యము ప్రాప్తించుటెట్లు?... లేకుంటే నిన్నాతనికిచ్చి నేను నిశ్చింతుడనై యుండును.

(ఆత్రముతో హనుమ వచ్చును.)

ఏమి విశేషములు?

హను—(రహస్యముగా) వీరవిజయము డీయూరు చేరినాడు.

మాధ—తల్లీ, అగ్నిహోత్రు నుపాసించు సమయమైనది, పోదాము రా.

హంసే—చిత్తము-పూజాద్రవ్యములు సిద్ధపరుస్తాను.

—|| వ డో రంగము ||—

(అచూత్యాచార్యుని ఆశ్రమమెదుట శాంభట్టు-
మిళిందాచార్యుడు)

శాంభ—రండి, రండి.

మిళిం—అమాత్యుల దర్శన మిప్పుడు కాదా?

శాంభ—ఇది జపసమయము. అది ముగియక పూర్వ మెవరినీ చూడరు—లక్షాధికారైనా సరే బిత్తుకు డైనా సరే.

మిళిం—అట్లైతే అంతవరకూ ఇక్కడ కూర్చుం దాము. వీరి మహాలు చూడవలెనని కోర్కె యున్నది. అంతా చూపెదరా?

శాంభ—చూపడాని కే ముంది? ఇదే వారి మహాలు.

మిళిం—పోనీ వారి సభాభవన మెక్కడ?

శాంభ—ఇదే వారి సభాభవనము.

మిళిం—వారు రాజకార్యములు తీర్చు చావడి ఎక్కడుంది?

శాంభ—వారిప్పుడు జపము చేస్తూన్నచోటే వారి కచ్చేరి. మహారాజుగారు దర్శనమునకు వచ్చినా ఇక్కడే వారికి స్వాగత మొసంగుచుండుము.

మిళిం—చిత్రముగా నుంది! ఇక్కడ హోమశాల తప్ప వేగేమీ లేదు.

శాంభ—ఇందే వారు సదా కాలక్షేపము చేస్తూం

దురు. ఆకోవెల గర్భాలయములో సంధ్యవార్షి మధ్యాహ్నా
 మీహోమశాలకు వచ్చి, శిలాసనముపైని కూర్చుండి దేవతా
 రాధస చేసి, రెండుమూడు కందమూలములు భుజించి, చిన్న
 కమండలపుతో పా లారగిస్తారు. పిదప ఆ వేత్రాసనముపైని
 కొంచెముసేపు విశ్రమించి కృష్ణాజనము మీద కూర్చుండి,
 ఒకతూనుము రాజ్యవ్యవహారములు నిర్వహింతురు. అటుపైని
 సాయంత్రము దాకా ఈ చతుష్పీఠముపై గ్రంథ లేఖనము
 కావించి, సంధ్య వార్షి, దేవాలయమున మంత్రపుష్పము
 సమర్పించి, ఈహోమశాలకు దయచేయుదురు. రాత్రులు
 ఫలాహారమునా మమాత్రమాచరించి, రహస్యాలోచనలయందు
 కాలము వుచ్చి, పన్నెండుగడియల రాత్రివరకూ జపముచేసి,
 నిద్ర పోవుదురు.

మిళిం—త్రికాలమూ వారళ్లే జరుపుతూందురా?

శాంభ —ఇదే వారి దినచర్య, చలి ఎక్కవగా నుంటే
 హోమకుండము దగ్గరనే కార్యక్రమము జరుపుతారు.

మిళిం—వారి పరివార మెంత?

శాంభ—పరివారమా?—ఒక కూతురు, ఇద్దరు—

మిళిం—మీ గురువుగారు బ్రహ్మచారులని వినికి,
 వారికి కూతు రెట్లు కలిగెను?

శాంభ—కన్నకూతురు గాదు-పోష్యపుత్రిక క్షత్రియ
 కన్య! ఆమె నతిగారాబమున పెంచుతూన్నారు. వారి దినవ్య
 యమునకు మహారాజుగారు తగిన ఏర్పాటులు కావించినారు.

న గురు నేవకులున్నాడు, గురువుగారికి పరిచర్య బినర్చడానికి కాదు, వారికూతురిని కనిపెట్టుకొని యుండడమునకే-గురువుగారికి ఒకరు నేవచేయ నక్కరలేదు. వారొక కాసైనా అంటరు.

మిళిం—మరి శిష్యు లెంతమంది?

శాంభ—ఇద్దరము-నేనూ హనుమా.

మిళి—వారి సన్నిధానమున ఎప్పుడూ ఉండేవారెవ్వరు?

శాంభ—నేను. వారిని కనిపెట్టుకొని ఉండేవాడనూ వారి కత్యంతప్రియుడనూ నేనే

మిళిం—ఇతడు జంభాలరాయడు, కొంచెము పొగ పెట్టితే వీని వాగ్యంత్ర మదేవనిగా తిరుగుతూండును—(ప్ర) ఈ మాట చెప్ప నక్కరలేదు. ముఖము చూడగానే మీరు ప్రియశిష్యులని విశన మవుతూన్నది. మీరు గురువుగారి కత్యంతప్రియు లెట్లయినారు?

శాంభ.—మొదటి కారణము, నే నుత్తమబ్రాహ్మణుడను, హనుమ శూద్రుడు. అహర్నిశా లెడతెగకుండా గురువుగారి సన్నిధిని నే నుండును-హనుమ వారు చెప్పినదే చేస్తూండును, నా కా నియమము లేదు-గురువుగారు వాని కెప్పుడో కాని పని చెప్పరు. వానియం దంత ప్రేమా లేదు. వారి శాతీలు నేనే ఉతుకుతాను, అసన మమరుస్తాను, హోమాని కాశుతి నేనే అందిస్తాను. వారి జపసంఖ్య పద్దు నేనే

వ్రాస్తాను. గ్రంథపఠనమూ, లేఖనమూ, నేను లేకపోతే జరుగ నేజరుగవు-రహస్యాలోచనలలో కూడా గురువుగా రప్పుడిప్పుడు నాసలహా వుచ్చుకొందురు.

మిళిం—మీరు గురువుగారి బహిఃప్రాణ మన్నమాట!
మిమ్ముచూస్తే వారి దర్శనము సగ మైనట్లే.

శాంభ—చిత్తము.

మిళిం—జపనమా ప్తి యైనదేమో చూచి వస్తారా?

శాంభ—అట్లే. (పోవును)

మిళిం—ఆహా! దక్షిణాపథమందు హిందూసామ్రాజ్యము స్థాపించి, దాని కాధార స్తంభుడై, విద్యాప్రోధి భారతవర్షమున కధీశుడై, రాజ్యపాలనా నిపుణుడైన అనూత్యమాధవాచార్యు డీచిట్టిగుడిసెలో కాపురము చేస్తూన్నాడా! సరస్వతీ దేవికి కంఠాభరణుడు, సకలవిద్యాసాగరుడు, వేదవేదాంగపారంగతుడు, సర్వజ్ఞశిఖామణియు నైన మాధవాచార్యు డీయాశ్రమమున కూర్చుండి గ్రంథరచన చేస్తూండునా?...
భలీ! ఏమి నిస్పృహ! ఏమి స్వార్థపరాజ్ముఖత! ఈ హోమశాలయం దఖండవైరాగ్య సూచకములైన పరికరములే కాన్పిస్తూన్నవి. ఈవేత్తాననమూ, కృష్ణాపిమ్మూ, నారి కేళకమండలువు, హోమభస్మమూ సంసారపరాజ్ముఖులకు పరమార్థ సాధనములు కావే! ఒకవంక, రాజవైభవమూ, ఇంకొకవంక సరసుహంసవైభవమూ, ఆహా ఈ సగరము వ్యావహారిక పారమార్థికాదర్శముల నభ్యసింపచేసి, జనుల కిహపరసౌఖ్యసంపదలు ప్రత్యక్ష

మొనర్చుతూన్నది! “దూరపుకొండలు నునువం” కుసి, కాని ఈసామ్రాజ్యమును గూర్చి నేను విన్నది కన్నదానికన్న పది వేలకెట్లు తక్కువ-ధర్మసామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తులైన శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యులవారి సన్నిధి వెళ్ళుమా ఉండు నాకే కల్పనాతీతమైన వైరాగ్యధర్మము చూపగల ఈ మాధవాచార్యులు జగద్గురువులు కాగల రనడమున కాపంతైనా సంశయము లేకు. కావుననే సర్వజ్ఞులైన శృంగేరిస్వాములవారికి మాధవాచార్యులనానిని యోగసామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తులు చేయు ప్రవృత్తి కల్గింది. కాగలయర్థము లిట్లే పురస్కారములు చేస్తుండును.

—••• ఎ ని మి దో గ గ ము •••—

(మాధవాచార్యుని హోమశాలః)

మాధ—ఊరి తెలిసింది-చానుచూ! తున కీనుష్టులు నన్ను హోమిగా సన్మసింప నివ్వకు... శృష్టరాయ గురదదాములు యవనసర్దారు నాశ్రయమున మనపట్టణమునకు ఘాత యొనర్చ నెంచినాగా?

హను—వారి యత్నము లిట్లే ఉన్నవి.

మాధ—కానీ, వారి పాపకార్యమునకు తగిన ఫల మనుభవిస్తారు. వారు నాగురించి ఏమనినో చెప్పు.

హను—వారి కారుకూతులు నే నుచ్చరించలేను స్వామీ!

మాధ—రాజ్యసూత్రము చేబూనినవాళ్ళు తమ్ము
దుష్టు లేరీతి నిందిస్తూండురో వినుట కెల్లప్పుడూ సిద్ధులై
ఉండవలెను. అధికారమదము నన్నుటనట్లు లోక
నిందా నన్ను బాధింపజాలదని నీ వెగుగవా? వినడానికే
కదా చెవులు ప్రసాదింపబడ్డవి-నిరంతరాయముగా వాటిధర్మ
మని నిర్వహించ వలసినదే. వదరుబోతూ మూర్ఖుడూ నైన
కృష్ణరాయల నోటినుండి, గృహశాశకుడైన రుద్రదాము
నోటినుండి వెడలిన పాపాలు నన్ను విననీ.

హను—వా చెవులకే అవి ముల్కులు; ఐనా, వినక
తప్పింది కాదు. రుద్రదాముడూ—

మాధ—నంకోచము వద్దు-శత్రువు మాటలు కదా
అవి.

హను—“మన మొగ్గిన ఈ బందుకట్టు బోనులో
మాధవుడను వరడు చిక్కక తప్పదు” అనెను.

మాధ—గుంటనక్క కన్న వరడు ఎక్కువ జిత్తుల
మారి అని మూర్ఖు లెరుగరు. బోను తయారు కానీ, అంబె
వరు పడతారో తెలుస్తుంది-ఈ కుట్రకు నాయకు డెవరు?

హను—కృష్ణ రాయడు.

మాధ—ఐతే ఇది మదుపులేని వ్యవహారమని ఎరు
గరు కాబోలు! వారి పన్నుగడలన్నీ గాలితో కట్టిన మేడలు-
కృష్ణరాయని యాజమాన్యమున కుచక్రము వక్రగతిని పట్టు
నే కాని సరిగా నడుచునా?

మాను—ఆతని పెత్తనము పేరుకే—ఈ కపటనాటకానికి సూత్రధారి రుద్రదాముడే.

మాధ—అది నిజమే— మహారాజుగారి ఎదుట మధుర వాక్యము లాడి ఆతనిని వశపరుచుకొన్నాడు. అధికారులు స్తోత్రప్రియులు గనుక వానియాటలు సాగినవి. మాగధుల మాటలు మత్తెక్కించి తీరుచు.

మాను—ఇంకొటి—కృష్ణరాయుడు యువరాజువలె— ఆతనికి హంసేశ్వరి నిమ్మసి రాజుగారు మిమ్ముడుగదలచి నారసి కూడా వీన్నాడు.

మాధ—ఇది కొత్తవార్త కాదు. కృష్ణరాయుడి యాశ వదలుకొనడ ముత్తమము. వానికి తగిన వధువు ఉరి తాడే! వీరు సన్నుతూడన్న కుచక్రము ఆ వివాహసన్నాహ ములలో నొకటి—కృష్ణరాయురుద్రదాములను బోలు ద్రోహులనూ జనకంటకులనూ నిర్మూలము చేయకుండా నేను సవ్యాస దీక్ష వహించడము యోగ్యము కాదు. నీవు పోయి రేవు కూడా వారిజాడ కనిపెట్ట యుండు. బైటనున్న చారుని పంపు—
(అతడు పోవుచు)

(చారుడు వచ్చును)

ఏమి వార్తలు?

చారు—నిన్న రాత్రి యువరాజుతోట మండపమువద్ద నలుగు రేకాంత మాడుకొన్నారు. “మాధవాచార్యుని రేవు నిశీధమున యనుపురికి పంపడము సిశ్చయ” మని ఒకడనగా

“అట్టి దుస్సాధ్యమైన పని జరుగడ మేలా” గని రెండవ వాడు ప్రశ్న వేసెను. అందుకు—“మనకా వివరముతో పని లేదు, రుద్రదాసుడా సంధానము చేయగల” డని మూడవ వాడన్నాడు. “రాక్షి పదిగళియలకు తోటద్వారముకడకు రావడమేమన విని, అది మనము చేతాము-అనంతరకర్తవ్య మప్పుడే తెలియగల”దని నాల్గవవాడనెను.

మాధ—సరే, నీవు పోవచ్చును-(వాడు పోవుచు) ఈ నలుగురూ సులభముగానే వలలో పడతారు-

(మీనాక్షీ వచ్చును)

మీనాక్షీ, నీ చేమైనా వార్త తేగల్గినావా?

మీనా—నుహాత్మా, రిక్తులై గురువులను చూడ పో వచ్చునా? చిత్తగించంకి- రాజనగరున ఏదో సాతాళహోమము జరుగుతున్నట్లుంది-కృష్ణరాయుని కేమితిక్క పుట్టెనో కాని నన్ను చేర పిలిచి రహస్యమును మనస్సుతో దాచగలవాడూ, మరణించునప్పుడైనా మనసులోమాట బయలుపడనియ్యని వాడూ, ధైర్యస్థైర్యములు కలవాడూ, లోభియూనై నమ్మక మైన వీరభటుని నీవెరుగుదువా? అని పలుమారు నన్ను నిర్బంధించి అడిగెను. “ఉన్నాడ”ని నే నన్నాను-వెంటనే “వానికి రహస్యమూ, అతిప్రమాదజనకము నైన పని తా మొప్పగింతుమనిన్నీ, దాని నతడు జయప్రదముగా నిర్వహిస్తే మాయిద్దరికీ గొప్ప బహుమతి యిచ్చెదమ”నీ చెప్పినాడు.

మాధ—రహస్య మారవ చెవిచి వడకూడ దంటారు. అందున్నా ఆడదానినోట మువ్వుగింజ నానదు. తాను తల పెట్టిన కార్య మెట్టిది? దానిని నీకు తెల్పవచ్చునా?... ఇందే వాని వివేకము తేటపడింది. ఇట్టివాడు రాజద్రోహుల నాయకుడట! భళి రే! పిమ్మట నీ వే మన్నావు?

మీనా—“నా సోదరునికి మీరు చెప్పిన లక్షణము లన్నీ పట్టిన వ”న్నాను-తరువాత అత్యాతురముతో “రేపు రాత్రి పదిగడియలకు లోహాకవచము, పొడవుటంగీ బాల్చి, శస్త్రధరుడై, గుర్రమెక్కి తన తోట ద్వారముకడ వాడువేచి యుండవలె”నని చెప్పి మన్నాడు.

అమా—కాస మీనాక్షీ, తెల్లివైనగానవు కదా— లేని సోదరుడు నున్నా డలటివే, వారు సమ్మదు గా?

మీనా—మహాత్మా-అలోచించినయే అట్లు చెప్పితిని- సోదరుడు కాకి పరాయివాడున్నాడన్న అట్టివాని చిసలే నమ్మరు- సన్ను తమకుట్రలో చేర్చుకొన్నారు గనుక నా మాట వానికి విశ్వసనీయమే-ఆతురుల కాలోచన యుండదు; వానికి కావలసినవాడు-కాతు. అట్టివాడున్నాడని చెప్పగానే పరమాసందభరితుడై నందున పై చర్చ చేయడాని కతనికి బుద్ధివుట్టనే లేదు.

మాధ—సెలొను, మీనాక్షీ! మానవస్వభావపరిశీల నమున ఆరితేరిన మీరు రాజకార్యములయం దత్యంతోప యోగులు-చూచితివా నీపాటి బుద్ధిసూక్ష్మత మహారాజు

గారికి లేకపోయింది? తనమేలు, రాజ్యక్షేమమున్నూ చేకూర్చు
కొనే ప్రజల అతనికి లేకపోయింది-నరే, నీవెంట నే నెవనివి
పంపుతానో వాడే ఈవిషయమున నీకు సోదరు డవును. నీవు
పో.

(ఆమెపోవును.)

(నేనాధిపతి వచ్చును.)

నేనా—(కరవాలము ముందు పట్టి) అమాత్యరాజా!
ఈ శస్త్రము నేమిచేయవలెనో సెల వివ్వండి.

మాధ—నేనాధిపా, మీ ఆవేశము చూస్తే ఈశస్త్ర
మేదో మహాపరాధము చేసినట్లుంది; దాని నెరుగకపోతే శిక్ష
విధించడ మేలాగు?

నేనా—అపరాధము చెప్పు మన్నారా? సామ్రాజ్యా
పరాధము కాదు-అది తలుచుకొంటే దీని నిక ధరించడము
మాని ముక్కలు చెక్కలు చేసి పారవేయవలె ననిపిస్తుంది-

మాధ—ఓరుగంటి సమరములో నిరుపమాన శత్రు
సంహారము మీ రొనర్చింది దీనితో నే కదా?

నేనా—చిత్తము.

మాధ—వేటలో మీ యుసుగులు కాపాడిన దిదే
కదా?

నేనా—ఔను.

మాధ—ఆనెగొంది ముట్టడిలో మహారాజుగారి
ప్రాణమూ మానమూ కాపాడిన దిదే కదా?

నేనా—అట్టి మహాప్రతాపము చూపింది గనుకనే

ఇక నిది ఉండరాదు.

మాధ—మీ ఆత్మగౌరవము మెచ్చుకొన దగినదే, కాని కత్తిని శిక్షింపనేల? దానిపై పూకిం తాగ్రహ మేల?

నేనా—అమాత్యరాజా! అవధారు, నిన్న నేను మహారాజుగారి దర్శనమునకు పోగా రాణిగారు చిరునవ్వుతో యువరాజుపదవి ఎవరి కివ్వలెనని ప్రశ్నించినారు.

మాధ—రాజాస్థానమున మహారాణిగారి చిరునవ్వు వెన్నెల కాచే రోజులా ఇవి! మీ రేమని జవా బిచ్చినారు?

నేనా—నిజము చెప్పితే నిష్ఠురమనిన్నీ మహారాణి గారి మనస్సు నొచ్చుననీ ఎంచి మొదట నేనేమీ అనలేదు.

మాధ—వీరుల స్వభావము ఒకటే వేటు, రెండు తునకలు-అంటారు; దూరాలో చనపరులు గనుక మీరు తటపటా యించినారు-ఆమె మిమ్ము సులభముగా నడలియుండదే!

నేనా—అబ్బో! మీకా రాజద్రోహి వీరవిజయుడు యువగాజు కావలెననీ ఉంది-అందుచేతనే నీళ్ళు నమలుతూ నిరుత్తరు లయినారనీ నన్నె త్తిపొడిచింది.

మాధ—రాణిగారంత స్పష్టముగా చెప్పినప్పుడు మీరు ఔ నన్నారా?

నేనా—ఆమె నన్ను భ్రమపెట్టి నాగుట్టు రట్టుచేయ వలెనని తలచింది కాని నేను లొంగలేదు.

మాధ—బలే! వీరవ్యవహారము వెనుక బెట్టి రాజనీతి నైపుణి మీ రెప్పటినుండి అభ్యసిస్తూన్నారు?

నేనా—ఎమి నేర్చిన నేమి ఫలము? ఆమె అంతటితో నన్ను వదలించదా?

మాధ—ఆమె సోదరునికి యువరాజుపదవి నొనగడము గూర్చి స్పష్టముగా మిమ్ము ప్రశ్నించలేదా?

నేనా—ఆతురపడువా రాగుడువా? అని ప్రశ్నించింది.

మాధ—ః పుణ్యము సార్థకమైనదని ఆమె సంతసించిందా?

నేనా—అంతే కాదు-తమవిజయము వెల్లడిచేయ నెంచి, ఉత్సాహముచేత మైమరచి నా రాజభక్తిని నిరసించి నన్ను తూలనాడి, అంతతో నాగక నా కరవాలమును కాళి తో తన్నిం!

మాధ—అట్లు చేసినందువల్ల అపరాధము రాణిగారిది కాని, క త్తేమి చేసింది?

నేనా—తన్నిన కాదు తక్షణమే తుత్తునియలు చేయ కుండా ఊరకుంది- రాణియైన నేమి? నా రాజభక్తిని నిరసించి తే నేను సహించవలెనా? ఎన్నూ నాకరవాలమునూ అవమానించవలసినంత నేరము మేమేమి చేసినాము? ముసలిమగసి పెళ్లియి డింది కావున అతని నెత్తెక్కి పిండి దంచనీ. రాజ సేవకుల నూరక తూలనాడవచ్చునా?

మాధ—మీమాట సత్యము. మిమ్ము తూలనాడినందుకు రాణిగారు పశ్చాత్తాప పడుతాగు. వారిమీది కోపము చేత మీరు మీఖడ్గమును దండించుట కేవల మనవసరము-

దానితో నికముందు చాలా వనియున్నది. ఏక్షణమున తురకలో లేక శత్రురాజులో మనపై దాడియాడుతారో మనకు తెలియదు కదా? అప్పుడు మీ 'స్వామిభక్తి' చూపడాని కిది గొప్పసాధన మవును కదా? నోరు వాయి లేని దానిపైమీకు కోప ముండజనునా?

నేనా.—విశ్వసనీయులూ పరాక్రమవంతులూ ఐన వీరభటుల నిట్లవమానించడమే సదాచారమైతే, ఇక కొలువులో ప్రఖ్యాతవురుషు లుండరాదు-మీ మొగము చూచి ఆగవలెనేకాని రాజదంపతులను తలమకొంటే ఈకొలువుకి తిలోదక మర్పించవలసిందే...నా కిక సెలవు. (పోవును)

మాధ—రాణిగార్చిపై ఫిర్యాదు చేయనివారే లేరు. మహారాజుగారు రెండో వివాహముకు సమ్మతించడమే గొప్ప అవశకునము. ఈ విషయల్ని కెట్టి ఫలములైనా వుట్టగలవు. సరిగపాపడాతో ఆమె రాజసభకు విచ్చేస్తూఉంటే “పగలు ముగిసి, రాత్రి ప్రారంభమయిందని” నూచించు గుడ్లగూబ రెక్కలు చేసే ధ్వని వినిపిస్తూంటుంది. ఈమె ఆసరా చూచుకొనే కదా ఈమె సోదరుడు రాజద్రోహియై కుట్రలు వన్నుతూన్నాడు. యవననేనానికి వీళ్ళంపిన ఉత్తరము నాచేత పడిందా వీళ్ళకి తగినశాస్తి కాగలదు.

రెండో అంకము

—! మొదటి రంగము !—

(కృష్ణరాయని మహాలు)

మీనా—నే నాస్థానవేశ్యను. రాజ్యము వంశపరం
వరాగత మైనట్లే మానేవయూ వంశపరంపరాగతమే. ఈ
యాచారముప్రకారమే మా అక్క హరదేవరాయలవారి
కుంపుడుకత్తె, నేను యువరాజుకు చెందవలసినదానను. ఆపదవి
ఎవరికి లభిస్తే వారే నాకు ప్రభువులు, కావున అది రుద్ర
దామునిదా, కృష్ణరాయనిదా, లేక ఇంకొకనిదా అను ప్రమే
యము నా కనవసరము. పూలదండ కేల కీలించి యువరాజు
నని నా ఎదుట ఎవరు నిలుస్తే వారికంతమున దానిని వైచి,
వారియెడ లేనిప్రేమ గన్పరచి, వారి లాలసాగ్నికి యావజ్జీవ
మాహుతి కావడమే నానిధి! ఆహా! ఎంత యసంగతము?
ప్రేమ యిట్టి నిబంధనలకు లోబడుతుందా? నిర్దిష్ట పురుషుల
యందు నిశ్చింతము కాదగినదా ప్రేమ? అయ్యో! సానివుట్టు
వెంత హేయము. ప్రేమను నడిబబారున అగ్నువలెనా? ఛీఛీ!

ఇంతకన్న నీచతరమైన కార్యమున్నదా? ధనము నాశించి ఒక పురుషునికి వశురాల నగుటయే నీచము. అందున్నా మనసుకి నచ్చనివానికి లొంగియుండడ మతినీచము... కానీ, యువరా జెవరో ఏర్పాటు కానీ-వాని కీదేహ మమ్మకుండా దానినే బలిగా నొసంగి రాజులకూ సేవకులకూ తగిన బుద్ధి గరవుతాను. వేశ్యలు సాధారణముగా పెదవికంటిన తాంబూ లరసము తుడుచుకోవడమునకు చిన్న పట్టుచేరుమాలు నడు మున ధరించుతారు. దానికి మారుగా నేనొక కతారి నుంచు కొని నామానము హరింప దలచిన యువరాజు గుండెలో గుచ్చెదను. పిమ్మట ఏమైనా నరే... ఆ వచ్చేవారెవరు? ఓహో! కృష్ణరాయలవారా? భావియువరాజవతంసమా? ఆహా! ఏమి వేషము! ఏమి తీవి! విజయనగరరాజకులమున కీతడు దిష్టి బొమ్మ! ఇతడే నా భావిసరసుడు, యజమాని, యమదూత... రానీ రానీ, వీనికి కాస్త గుగ్గిలముపొగ వేసి కుచక్రము భోగట్టా సంక్రమిస్తాను . (ముందుకు పోయి నమస్కరించును)

(కృష్ణరాయలు వచ్చును)

కృష్ణ—ఎవరిది? మీనాక్షీ!

మీనా—చిత్తము, తమ చరణదాసినే.

కృష్ణ—నీ వీ సమయమున ఇటేల వచ్చినావు?

మీనా—మీ దర్శనముకే వచ్చినాను. మీ తిక

యువరాజు కాబోతున్నారని విని, సంతోషము చేతచూడ వచ్చినాను.

కృష్ణ—(మీసముదువ్వి)రహస్యము నీకెట్లు తెలిసింది.

మీనా—బాగు బాగు! ఊరంతా మోగుతూంటేనే. ప్రభూ, ఇంతే కాదు. మాలిక్ కాఫరను యవన నేనాని మీఖ్యాతివిని పరాక్రమమునకు వెరచి వచ్చినదారిని పోతూండగా ఆతని దౌర్జన్యమునకు మీ రాగ్రహించి తక్షణమే రమ్మని తాళదు పంపినారట!

కృష్ణ—ఔను—నే నెంతో అనుమానించినాను కాని రుద్రదాముడు బలిమిని అందుమీద నాసంతకము చేయించుకొన్నాడు. సంతకమే కదా, ఒకటి కాకుంటే పది సంతకములు చేస్తానని అన్నాను. ఏమి భాగ్యము?

మీనా—ఔను-మన కేమి నష్టము? చిక్కేదైనా సంభవిస్తే సంతకము నేను చేయలేదని బాంకి తప్పించుకోవచ్చును. ఒకవేళ మీసంతకమే అని స్థిరపడ్డా మీ మ్మొవ రేమన గలరు? మీ అక్కగారు మహారాణి, మీకు భావయున రాజుగారు! ఈ సామ్రాజ్యము నిర్మూలము చేయడానికి కూడా మీ కధికారమున్నది.

కృష్ణ—సందేహ మేమి? నేను రాణిగారి సోదరుడను.

మీనా—అదే నేనన్నది. తలచుకుంటే రాజకుటుంబమును నాశనము చేయడానికి రాణిగారికీ అధికారముంది.

(రాణియు హంసేశ్వరియూ వత్తురు)

రాణి—సోదరా! ఏమిచేస్తున్నావు? ఒహో, మీనామ్మ

చెంతనే ఉన్నదా?

మీనా—దేవీ, యువరాజుగారి పరివారము లోని దానను, వారి చెంతనే కదా నే నుండవలసినది.

రాణి—హంసేశ్వరీ, చూచినావా? నా సోదరు డెట్టి వాడో-ఎప్పుడూ ఆనందసాగరమందు ఈదుతూ ఉంటాడు. రేపు నిన్నాతనికి పెళ్ళి చేసినపిమ్మట వాని నెరుగగలవు.

హంసే—ఇట్టి ప్రసంగము కొరకా న న్నిక్కడి కీడ్చు కొని వచ్చినాడు? ఇది నాకు శిరోభారమని మీ రెరుగరా?

మీనా—ఇక్కడికి రాకపూర్వము నాకూ తలనొప్పి ఉండేది, కాని యువరాజుగారితో రెండుమాట లాడుసరికి అది పోయింది!

రాణి—సరే—కృష్ణా, నీవే స్వయంబుగా ఈ హంసే శ్వరిని బుజ్జగించు- నీ కది భార్య కాగలదు.

మీనా—ఇక నామె బాధ తీరగలదు.

రాణి—మీనాక్షీ! కృష్ణరాయునికీ హంసేశ్వరికీ జోడు కుదిరిందా?

మీనా—ఈ నాలుక మింతతో ముగించవలెను, లే కున్న హంసేశ్వరికి బాధావిముక్తి కాదు. (ప్ర) దేవీ, భార్యాభర్తల నొక్కదగ్గర నుంచకపోతే మీ రడిగిన ప్రశ్న కుత్తరమివ్వలేను.

రాణి—నిజమే. కృష్ణా, ఏదీ హంసేశ్వరి పక్కనిలబడు.

హంసే—ఈ పరిహాసము చాలును—నే నిదే మహ

రాజుగారి వద్దకు పోయి ఈవృత్తాంతము వారికి తెలుపు
తాను. (త్వరగా పోవును)

రాణి—చూచినావా మీనాక్షీ, దీనికెంత చుడుకో?

కృష్ణ—అక్కా! నేను దాని కొప్పుపట్టి ఈడ్చుకొని
వత్తునా? నాభార్య నట్లు చేస్తే నన్నడ్డేవా రెవ్వరు?

మీనా—ఓవో! శృతి మించుతూన్నది. నే నిక
నూరకుంటే పాపము హంసేశ్వరికి కష్టమవుతుంది. (వ) దేవర
వారు శ్రమ పడనేల? నే నామెను బుజ్జగించి తీసుకొని
వస్తాను. (పోవును)

రాణి—తమ్ముడా, రుద్రదాముడు నీకు జాబు చూపి
నాడా? అందులో ప్రమాదజనకములైన విషయములు లేవు
కదా?

కృష్ణ—చూపినాడు. నేను దానిని చదువకే సంతకము
చేసినాను. ప్రతికాగితమూ చదువడానికి నాకు పొద్దు చాలు
తుందా? అందుచేత అది తేగానే సంతకము జేసినాను.

రాణి—కాగితము చూడకుండా అట్లు చేయవచ్చునా?

కృష్ణ—ప్రతికాగితమూ చదువడానికి నే నేమి గుమా
స్తానా? యువరాజునుకానా?

రాణి—నరిపోయింది. ఎట్టైనా ఆజాబు చూచి తీర
వలెను. అం దేమి ప్రమాద ముందో? (పోవును.)

— రెండో రంగము —

(రాజుగారి మహలులో మీనాక్షీ హంసేశ్వరి. —)

మీనా— రాకుమారి, ఊరడిల్లు.

హంసీ— నాకు మాత్రము ఏడ్పన్న సుఖ మను
కొన్నావా?

మీనా— నీ దుఃఖ హేతువేది? నేను దుఃఖము వాపెద
నని కాదు. ఇతరులకు ఎరిగిస్తే దాని ఆవేగము కొంత
తగ్గుతుంది.

హంసీ— రాణిగారు చేసినది నీవు చూచినావు కదా?

మీనా— దానికి నీవు చింతింపనేల? రాణిగారన్న నీ
కోతెక్కా? ఇందాకా నీవు చేసినట్లు ఇక రెండుసార్లు చేస్తే
వారిక నీజోలికి రాదు.

హంసీ— ఈరీతి నామె బాధస్థుంటే న న్నెవరు
కాపాడుతారు? రాజభవనమందు నన్ను రక్షించేవారే లేరు.

మీనా— ఇదానీదుఃఖ హేతువు! ఇంకేదో మహత్కా
రణ ముం దనుకొన్నాను. ఈ మాత్రపుదాని కంత చింతించ
వలెనా? అంబారి నెక్కినవాళ్ళు, గుర్రము నెక్కినవాళ్ళనీ,
గుర్రపురౌతులు పాదచారులనూ చూడవలెను.

హంసీ— ఎందుకు?

మీనా— వాళ్ళదుఃఖము సుఖముగా మాగుతుంది.

హంసీ— నాకట్టి సాంత్యన మేలాగు కలుగుతుంది?

మీనా—నీకు తల్లిదండ్రులు లేని లో టుందికాదా?

హంసే—ఆ విషయమున నాకన్న నికృష్టవతి ఉండదు.

మీనా—కన్న తల్లిదండ్రులు లేనివాళ్ళకు భగవంతు డేదో సదుపాయము చూపించి తీరును. నీవిషయము చూడు- నిన్ను హరదేవరాయలవారి కప్పగించ లేదా? ..నా కాపాటి ఆధారమైనా ఉందా?

హంసే—మహారాజుగారికినామీద వాశ్వల్య ముండేది కెంజో పెళ్ళి అయినప్పటినుండి ఆపట్టూ విడిపోయింది -

మీనా—ఇప్పుడైనా ప్రేమ బాత్తి గా నశించలేదు... అమాత్యరాజుగారిమాట ఎత్తనే లేదేమి నీవు?

హంసే—ఆయన నన్ను కూతురువలె భావిస్తూన్నా రన్నమాట నిజమే కాని అదీ అంశమయ్యే సమయ మాస న్నమైంది-నాన్నగారు సన్యసిస్తారని నీవేగా చెప్పిరావు? వారాలాగు చేసిన తరువాత నేను నిక్కులేని పక్షి నాదును కదా?

మీనా—ని న్నిచిక్కులో పెట్టి వారు సన్యసిస్తారనే బెంగ వద్దు-అన్నీ విడదీసి ఆశ్రమము స్వీకరిస్తారు.

హంసే—నా దినములు వంకరై నప్పుడు వారు మాత్ర మేమి చేయగలరు? రాజు గారూ రాణిగారూ నాపాలికి శకట్ల ములా గున్నారు!

మీనా—రా కుమారీ-నీవు వట్టి బేలవు. మంత్రిగా రొక్కరూ తోసిరాజు చేయగలరు, వారి ప్రభావ మహిమ

నీవు తెలుసుకోలేకున్నావు. నిన్ను తగినవాని కిచ్చి ఉద్వాహ మొనర్చక ఈయూరు దాటి అడ్డుగైన కదలరు; నామాట నిజము.

హంసే—బందిఖానాలో ఉరితీయడానికి మండపము లుంటవికాని వివాహమండపము లుండవే? అది తలచుకొన్న వుడు నాకు “గోరుచుట్టుపైని రోకలిపోటు” లా గుంటుంది.

మీనా—నీకు బాధాకరముగా ఉంటుందని ఎరిగే నేనా ప్రశంస తెచ్చినాను. వీరవిజయులకు కారావిముక్తి అయిందని నీ వెరుగవా?

హంసే—నిజమే? నీ కెవరు చెప్పినారు?

మీనా—ఎవరు చెప్పితే నేమి? ఇది పరమ రహస్యము—మీ కచిరకాలముననే వివాహము కాగలదు. అమాత్యరాజుగారు నిన్నొకసారి రమ్మని చెప్పుమన్నారు. వారి నిష్ఠాసమయము గనక ఇంతనేవూ నేను చెప్పలేదు.

హంసే—నీవు చెప్పకున్నా నే నక్కడికి పోదామనే అనుకొంటున్నాను. రాణిగారు నన్ను పెట్టిన రవ్వ వారితో చెప్పవలెను. మనమిద్దరమూ పోదాము రా.

మీనా—అమ్మయ్యో! నీవెంటా నేను రావచ్చునా?

హంసే—ఎందుచేత?

మీనా—లోకులు ని న్నే మందురు?... నేను వేశ్యను, మీవెంటనుంటే మేలిమిబంగారువంటి మీప్రతిష్ఠకు కల్మష మంటిన ట్లగును. చలువచేసిన బట్టకు చమురుమరకా?

మీరొంటిగా పోవలెను.

హంసే—లోకులు కాకులు, వాళ్ళకి తోచినరీతిని కూస్తారు—దానిని నేను లెక్కచేయను... అదీకాక-నీవు వేశ్య వైనా నిన్ను దూషించేవాళ్ళ నోట పురుగులు వడి తీరుతవి. ఈ రాజనగరంతా వెదకినా నీబోటి శుద్ధశీల దొరకదు; ఈ యూళ్లోనైనా ఉండురో లేరో? ఈరాణిగా రిచ్చటి కేతెంచిన తరువాత శీలవిప్లవము సంభవించింది... మీనాక్షీ—నీవూ నేనూ దిక్కులేని వాళ్ళమే, మనకిద్దరికీ దుఃఖము సమానము కనుక మనకు సఖ్యము సహజము. అమాత్యరాజుగారి కిద్దర మూ సుతస్రామలము. నీ మంచిచెడ్డలు నావి, నా సుఖదుః ఖములు నీవిగా భావించు కొందాము— పద అశ్రమమునకు— నీతో కలిసి ఉన్నందుకు నన్నెవ్వరుదూషించినా నాకు పరమ సంతోషము-కులముతో నేమి పని; గుణము ప్రధానము— రా, పోదాము.

— శ్రీ మాధవో రంగము శ్రీ —

(అమాత్యుని హోమశాల.)

మాధ—ప్రశాంతమైన ఈ నిశీధమున ఏమోకాని నాచిత్తముకు శాంతి లేకుండా ఉన్నది. పరిపరివిధముల శంకలు పుట్టి తోభపెట్టుతూన్నవి... బేను. రాజ్యవ్యవహారములలో తలదూర్చి తత్సంబధములైన చింతలూ బాముల్లా

వాటిల్లరాదని కోరడము భావ్యమా? అది యెన్నటికైనా ఈడేరునా? కర్మ వ్యావహారికమూ ఐహికమూ అయినప్పుడు తత్ఫల మట్టిదే అవును. ఒకప్రక్క మంత్రిత్యము, ఒకప్రక్క సన్యాసము ఈ విషయ వ్యాపార సంఘట్టమే చిత్తక్షోభకు కారణము. ఈరవ్వంత ఉపాధి త్యజించి బ్రహ్మానందప్రవాహమున నాప్రాణము లను నావ నడుపవలెను. ఐహిక సుఖము నపేక్షించను కావున నాకు మృత్యుభీతి లేదు; చిరతరాభ్యస్తములు కావడముచేత రాజభక్తి దేశభక్తి యందలి వ్యామోహము విడువవలెనని ఎంత యత్నించినా అవి విడువకున్నవి. చిత్తము బ్రహ్మానందపదవి నోలలాడవలె ననుకొన్నా గాలిపటమును తంతువువలె రాజభక్తి సన్నీ సంసారమును విడిచి పోనీకున్నది.

(హనుమ వచ్చును)

ఇదిగో, వీడిని చూడగానే సంసారములో ప్రవేశించక తీరదు... ఏదీ, ఆ రాజద్రోహి జాబు! దానిపైనే ఈ విజయనగరము యోగక్షేమము లాధారపడి యున్నవి.

హను—స్వామీ, నా సందేహమే సత్య మయింది! ప్రాణపదమైన జాబు పరులపా లయింది; నిష్ప్రాణమైన ఈ గాత్రము నిరర్థకము, కావున ఈ కృపాణముతో దీని నుత్తరించుకోవడానికి నాకనుమతి నొసగండి.

మాధ—వ్యర్థప్రలాప మెందుకు? ఉత్తర మేది?

హను—క్షమించండి. అది నా చేతినుండిజారిపోయినది.

మాధ—ఏలాగు జారింది? ఏ మయింది? వాళ్ళు
నిన్ను నమ్మలేదా? ఆ జా బనలే నీ కివ్వలేదా?

హను—రుద్రదాముడే అది నా కిచ్చినాడు.

మాధ—దాని నెక్క డుంచినావు?

హను—ప్రభూ, మీ యాజ్ఞానువర్తినై తోటద్వార
ముచెంత చేరినాను. పదిగడియల రాత్రికి బండుకట్టువాళ్ళంద
రూ అక్కడికి వచ్చినారు. మాధవాచార్యుని బ్రతుకు నేటితో
సరిఅని పరస్పరమూ అభినందించుకొన్నారు. అంతట కృష్ణ
రాయలూ రుద్రదాముడూ వచ్చిరి. రుద్రదాముడు సన్నెన్నో
ప్రశ్నలు వేయగా మారుస్వరముతో మితముగా జవాబు లి
చ్చితిని, అప్పటికీ అతని సందేహము తీరనేలేదు. కాని కృష్ణ
రాయని ప్రోత్సాహముచేత లకోటా నాచేత బెట్టి దీనిని నీ
ప్రాణములవలె భద్రముగా చూడుమా అని హెచ్చరించి
మొహారులసంది యొకటి నా కిచ్చెను. (దానిని పెట్టును)

మాధ—ఇ దెవరికి కావలెను? లకోటా ఏదీ?

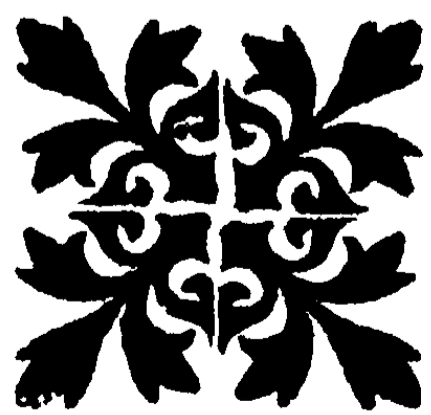
హను—నేను తక్షణమే బయలుదేరి నాలుగడుగులు
సాగేసరికి తలరుమాలు ముఖముపై కప్పుకొన్న బంటాకడు
దాని హరింప యత్నించెను. ధనము చూపితే దొంగ నంత
సించునని యెంచి సంచి ముందుపెట్టగా వాడు నాచేయి నులి
మి ఉత్తరము చేజిక్కించుకొని “ని న్నీక్షణమే దృంచి రక్తా
భిషేక మొనర్చియుందును. కాని, నీ యజమానిరక్తము తా
గితేనే కాని దీని దాహము తీరదు. అందుచేత నీమీద ప్ర

యోగించ"నని చెప్పుతూ రెప్పపాటులో అదృశ్యుడయ్యెను. ఎంత వెతికినా కానరాలేదు. ఇక కాలహరణ మెందుకని మీ కీవార్త నెరిగించడానికి వచ్చినాను. నా అశక్తకు ప్రాణము లర్పించుమన్నా సిద్ధముగా నున్నాను.

మాధ—నీ ప్రాణము లెవరికి కావలెను? నిష్ప్రయోజకుడా, నాయాజ్ఞ నిర్వహించక ఏ మొగముతో నిట వచ్చితివి? ఈక్షణమే పోయి జాబుజాడ తీసి చే జిక్కించుకొని రా; నీ ప్రాణములే కాక నా ప్రతిష్ఠ, రాజ్యహితము, ఆజాబు మీదనే ఆధారపడియున్నవి. సంశయాత్ముడవై బయలుదేరితివి కావున కార్యము సానుకూలము కాలేదు. మనోధైర్యమున్నగాని మనయత్నములు ఫలించవు-యువకులకు శంకలు శోభాకరములు కావు-పో-ఈసారి జయ మొందుతావు-ఇదే నా ఆశీర్వచనము.

హను—నా దోర్బలమునకూ బుద్ధిబలమునకూ మీ ఆశీర్వచనబలము తోడైంది కావున ఈసారి జాబు తప్పకుండా తీసుకొని రాగలను. (పోవును)

మాధ—వీనికి పురి ఎక్కించినాను. వీడు కృతకృత్యుడౌనని నమ్మకముంది.

—కృష్ణాల్లో రంకము—

(మాధవాచార్యుని హోమశాల ముంగిలి)

భీమ—నీడీ, జోగి యిక్కడ లేడే? మన యత్నము రిత్త యవునా ఏమి?

వీర—ఇక్కడ లేకుంటే లోపల నుండితీరును. ఇంకెక్కడికీ పోడు. భీమసింహా, ఈ చోటు నీకు నువరిచితమే కదా నీవాళ్ళను కొనిపోయి తోవలన్నీ నిర్భంధించు. ఆచార్యుని భటులు అడ్డువస్తే వారి నందరినీ కట్టిపెట్టి, నేను సైగ చేసే దాకా వదలవద్దు. మాధవాచార్యుని పనిపట్టుట నా వంతు.

భీమ—వీరవిజయా, నీ కెవరైనా తోడుంటే మంచిది కాదా? ఎటుపోయి ఎటు వచ్చునో?

వీర—ముసలి తొక్కు, వాని నంత ముందించడానికి నా కొకరి సాయము కావలెనా? వాడు నాయెడనే కదా మహావరాధము సల్పినాడు, కావున నా కరవాలముకే వానిని బలివేయడము యోగ్యము. నీవు పోయి పైయేర్పాటులు చేస్తే చాలును.

భీమ—సరే. నే నవి చక్కజేస్తాను... (పోవును)

వీర—హోమశాలలో నెప్పుడూ ఉండేవాడు నేడు లేకపోవడానికి హేతువేమి? ఆచోకీ చిక్కెనాపమి? ఇదివరకెక్కడికీ పోలేదు. భటులు చుట్టూ కావలియున్నారు. బోసు లోని ముసలి నక్క పోలేదు. ఒక వేళ పరుగెత్తినా కుణములో

పట్టుబడదా? ఏజిహ్వాతో నాహంసేశ్వరిని కృష్ణరాయని కర్పింతునని వాగ్దానము చేసినాడో, ఏచేతిని మహారాజుగారిచేతిలో వేసి ప్రమాణము చేసినాడో, ఆజిహ్వా ఆచెయ్యి ముక్కలు ముక్కలుగా ఖండించే దాకా నాకసి తీరదు. హోమశాల తలుపు తెరచియుంది. లోనికేగి వాడెటదాగియున్నదీ తెలుసుకొని బైటకు ఈడ్చవలెను. (పోవును)

(మాధవాచార్యులు వచ్చును)

మాధ—ఏమిది? నేడకాలమున వర్షము వడుతూన్నది! ఏమి మేఘావరణము! ఇది రాజవిద్రోహుల లెత్తిన నీలి వతాకమని నాకు తోచుతూన్నది... ఎంత మూర్ఖులు! పరమార్థ మటుండనీ, స్వార్థమైనా వీరు చక్కగా గ్రహింపలేకున్నారు-నిర్బుద్ధి దుర్బుద్ధులు సోదరులు-ఇద్దరూ సమాన దౌర్భాగ్యులే!

వీర—(లోపల) ఓరీ నీచా! ఇతరుల కళ్ళలోని పువ్వులు నీ కగుపడుతూన్నవి కాని నీకంటిలోని కాయ నీ కగపడలేదా? ఇతరుల రాజద్రోహమే నీకు కనబడుతూన్నది కాని నీవొనర్చిన మిత్రద్రోహము నీకు ప్రత్యక్షము కాలేదా? నీవు విద్రోహులనుకొన్నవారు వాళ్ళనేరములకు తగిన శిక్ష అనుభవించడమునకు గాని, లేక పశ్చాత్తప్తు లగుటకు కాని కొంత వ్యవధాన ముంది; నీకో, కాలము సమీపించింది, కావున ఆప్రాయశ్చిత్తము కిప్పుడే కడంగుము-ఆవెన్క- చించిన ప్రయోజన ముండదా,

మాధ—నే నూహించినది పొరబాటు కాదు-ఇట్టి నమయమున దౌరాత్మ్యమున నాయిల్లు చొచ్చిన న్నవమా నించువాడవు నీ వెవడవు?

వీర—(లోవలినఁడి) నే నెవ్వడ నైన నేమి? నీవు చేసిన మిత్రద్రోహముకు తగినశిక్ష నీకు విధించడాని కవత రించిన యముడను.

మాధ—ఓహో! యముడ వైతే నీవు శోవ తప్పి నావు-నిన్ను నీవురికి బంప నేర్పాటు సిద్ధముగా నుంది-ఎవ డురా అక్కడ?

వీర—నీ నేవకులందరూ నీకన్న ముందే యమపురి కరిగి, నీవు ఎప్పుడు వత్తువో అని స్వాగత మిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నారు. ఓరీ మాయావీ! నీమిత్రమికపారదు- నీ వెంత పిలిచినా పిశాచములు నీ కుత్తర మియ్యవు. ఒక్క అడుగు ముందు వేసితివా చావు తప్పదు. (మాధవాచారి చేయి పట్టుకొనును)

మాధ—ఓయీ! నీ ప్రల్లదములు ధృష్టత్వము నిక చాలు. నేను ముసలినైనా నీ జిత్తులకు జంకేవాడను కాను. (చేయి విడిపించుకొని) మాధవాచార్య నెరుగవు, అతనికి స్వేచ్ఛామరణము కద్దు, శస్త్రముచేతగాని అస్త్రముచేతకాని మరణము సంభవించనేరదు, ఇది...జాతకబలిమి. నీ వొక డవే కాదు, నీ బలగమంతా వచ్చినా...కొనగో యాడదు-

నా రాజభక్తి, మైత్రి, తపమూ నాకెట్టి సామర్థ్యము నలవడ జేసినో నీకు తెలియదు.

వీర—సామర్థ్య మెరుగలే కేమి! నీ ద్వారపాలకులను నీ స్వాధీనమున నుంచుకొ లేనివాడవు, గ్రహములనూ నీ ప్రాణములనూ నీయధీనమున నుంచుకొన్నావంటే నమ్మేవారెవరు? శక్తుడవైతివేని నీ ప్రాణములను రక్షించు దిక్కంటే చూపు.

మాధ—నీ వెంతదాచుకొన్నా నీ మాటలే నిన్ను బయలు పెట్టినవి-కాని నీపేరు నీనోటనే వినవలెనని కోరిక గలదు, అది చెప్పిన వెంటనే నీవు సగకల్పించుకొన్న బ్రహ్మ హత్యాది మహాపాపములకు ప్రాయశ్చిత్త మొనర్పవలసి యుంటుంది.

వీర—ఆసన్నమరణుని కోరిక అవశ్యాచరణీయము కావున దాని నిప్పుడే ఈడేర్చదను. నే నెవడనో విశదముగా చెప్పుతూన్నాను విను-ఎవడు యువరాజపదవి నొందడమునకు సిద్ధుడైయున్నప్పుడు నీ దుస్తంత్రముచేత చెరసాలలో బంధింపబడెనో, ఎవడు హంసేశ్వరీ ప్రణయైక పాశబద్ధుడై ఆమెను పాణిగ్రహణ మొనర్ప సిద్ధుడై యుండి, నీ దుర్మంత్రణమున విఫలమనోరథు డయ్యెనో, ఎవని యర్థాంగి సుగుణాలవాలను బహుత్కారముగా రాణిపదవి నధిరోహించిన రంపెలాడి ప్రేరణచేత వివేకశూన్యుడు నిరర్థకుడు నైన రాణి సోదరుని కిచ్చెదనని బాస చేసితివో, నీ యవగుణములు అకార్య

కరణములు కృతఘ్నతయూ ఎవని ప్రతీకారాగ్ని ప్రజ్వలించ జేసినవో వాడే వీడు.

మాధ—వీరవిజయా, చల్లకు వచ్చి ముత నాచెద పేమి! మొగముపై గప్పుకొన్న గుడ్డతీయుము-కాని ఒకవిషయ మునకు మాత్రము నంతసించినాను-నీ చేతులూ మనస్సూ ఎంత ద్రోహమూ పాపమూ చేయబూనినా, నీ మొగము నా కగుపడడానికి వెనుతీయడము వల్ల నీవు సమూలమూ కల్మషుడవు కాలేదు-అదీ మేలే!

వీర—నీవు నన్ను పోల్చుకొన్నావన్న వింత కాదు. నా కహిత మొనర్చడమే నీకు నిత్యకర్మ-అట్టి నన్ను నీవు మరతువా?

మాధ—నిన్ను చూడ నాకు జాలి వేస్తూన్నది-

వీర—ఇంతవర కట్లయ్యెను కదా, ఇంక నీమరణ మాసన్నమయినది కనుక నీ ప్రాణముల ఎడనూ, నీయూహల యెడనూ జాలి పడుము. ఓరీ టక్కరిబాపడా! నీ వింతవరకూ దాల్చిన పరోపకార రాజభక్తి వేషములు విప్పి నీ యధార్థ రూపము బైట పెట్టు.

మాధ—వీరవిజయా! ఇక నీ అవనుతి చాలును-నీ ధూర్తత మితి మీరుతూంది....ఇంకొక మాట యాడక తొలుత నాపాదములకు మొక్కి నా క్షమాపణ కోరుము. లేనిచో ఇదిపరకే హద్దుమీరిన వశ్చాత్పాపమున నామీద నీవు ప్రయోగించదలచిన ఖడ్గము నీమీదనే ప్రయోగించు

కొనవలసి వచ్చును...నీ అపోహములు మేర మీరినవి. నీ వింత మందబుద్ధివని నేను కలనైన తలపలేదు. కూడిమి వితనమై నా సేరములే నీకు తోచుతూన్నవి...నీ ఆవేశము కొంచెము తగ్గించుకొని నా మాటలు సావధానుడవై ఆలకించుము-చిరకాల కారావాసమున నీ జీవితమును నిర్ధకము చేయనెంచిన మహారాజుగారి నిశ్చయమునకు ప్రతిఘటించి నీచెర బాపిన దెవరు? రాణిగారివంటి మహామాయావి దుర్వ్యాహమును భేదించి యువరాజుపదవిని నీ కొనగడానికి నత్యాగ్రహము దాల్చిన దెవరు? నీ మురిపెంపు ముద్దరాలు హంసేశ్వరిని నీకు పెళ్ళిచేసి ఈ సంస్కృతిని వీడ కృతనిశ్చయము లెవరు? అట్టి నీ పరమబంధువు పోషకుని ఋణము నీ వీజన్మమున తీర్చగలవా? వీరునకు కేవల శౌర్యమూ, ధైర్యమేకాక కృతజ్ఞత కూడా ఆవశ్యధర్మమేనా?...ఇదంతా బూటకమని నీ వనుకోవడమునకు వీలుంది-కాని నీమనస్సున గట్టిగా నాటుకొను పరాభవమార్గ మింకొకటి యున్నది. ఆదారి నేను తోక్కితినా నీ అవిమృశ్యకారిత యావజ్జీవము నిన్ను బాధించగలదు.

వీర—అమాత్యుడవని నధిరోహించిన నీకు ఆలోచనలకు తక్కువా? అన్ని శాస్త్రములూ అభ్యసించిన నీవు వాదసిపుణుడవు; దృష్టాంతములను, హేతువులను కావలసినన్ని కల్పించి “నందిని పంది, పందిని నంది” చేయగల సామర్థ్యము నీకున్నది-నీవీ కుతర్కము లిక కట్టిపెట్టి ఇష్టదేవమును స్మరించి

పాపవరిహారము చేయ ప్రార్థించుము-వేరు మాటలతో విలంబనము చేయకు.

మాధ—(నవ్వి) హంసేశ్వరీ!

వీర—ఆ నామ ముచ్చరింపకు, నీ పాపముల తా బైట పడును. ఆమెను కృష్ణరాయ యువరాజ వతంసునకు ప్రధాన మొనర్చి రాణిగారి యధీనమున వజ్రవంజరమందు కీరాంగన వలె భద్రపరచి నా మనోనిశ్చయము పెడతోవలో పెట్టవలె నని చూస్తూన్నావు-ఇంక నాలస్యము చేయను. (కత్తిమాయును)

మాధ—అమ్మా! హంసేశ్వరీ! బిరాన రా! నీ ప్రియు డిదే తన కృతజ్ఞతాపూర్వక రక్తాభిషేకము నా కొనర్ప నున్నాడు; ఇంకా నిద్రపోతూన్నావా? ఈ వైభవము చూడ వేగ రమ్ము

వీర—(తెల్ల పోవును)

(హంసేశ్వరి వచ్చును)

మాధ—వీరవిజయా! నే నన్న మాటలు నిజమవునో కాదో ఈమె నడిగి అనంతరకర్తవ్యము నిశ్చయించుము.

వీర—(నివ్వరపడి) ఏమిది! మహారాణిగారి అంతః పురమున బంధింపబడ్డ నా ప్రేయసి ఇక్కడి కేలాగు వచ్చింది? తరుణీమణి, నీ విక్కడి కెట్లు రాగల్గినావు? ముందు చెప్పు.

హంసే—(ఆశ్చర్యముతో) నా మాట కేమిగాని, మీ రిట్లర్థసికీధమున అకస్మాత్తుగా రావడమేమి? నాతోడి మీ

పోషకుడూనైన ఈ మహామనసునిపై కత్తి యెత్తడ మేమి?
మీచిత్త మిట్లు భ్రాంతమవుటకు హేతువు ముందు చెప్పండి.

మాధ—బేలా! అట్లడిగెద వేమి? కన్యాదానము
నమధుపర్కము కదా; తీయని నారక్తముతో కలిసిన మధు
పర్కముగాని యితరము నా అల్లునికి రుచింపదు.

హంసే—అయ్యో! అయ్యో! ఎంత ప్రమాదము!
ఎంత ద్రోహము! ఏమి కృతఘ్నత! ఇట్టి ఘోరకృత్యము చేసే
ప్రవృత్తి మీ కేలాగు కలిగింది? మీరు తుదకు దేశద్రోహు
లతో కలిసినారా? మహారాజుగాకు మీకు ఘటిల్ల జేయనున్న
శాశ్వత కారావాసము తప్పించి, మిమ్ము యువరాజుపదవిని
ప్రతిష్ఠించ ప్రతిజ్ఞ జేసిన నాతండ్రిమీద కత్తి నెత్తుదురా?

వీర—ప్రేయసీ, నీవు రాణిగారి అంతఃపురమున బం
ధింపబడలేదా? నిన్ను కృష్ణరాయని కిచ్చి వివాహము చేసెద
నని ఈతడు మహారాజుగారి చేతిలో చేయివేసి ప్రమాణము
చేయలేదా?

హంసే—రామరామ! ఏమి అపోహములు! ఇ వెవరు
కల్పించినారు; రుద్రదామునకు రాజుగా రిచ్చిన చనువునకు
ప్రతిగా తమ దూగాలోచనా పటిమచే రాజకుటుంబమునకు
ప్రతిఘటించిన న్నా అంతఃపురమున నుండసివ్వక, కంటిని
రెప్పవలె మనల నిద్దరినీ కాపాడుతూన్న అమాత్యరాజుగారి
యెడ అపోహమా? ఎంతప్రమాదము!

వీర—(కత్తి పారవేసి నెత్తి కొట్టుకొని) అన్నా!

ఎంత ఘోరమైన వంచనపాటైనాను. నాబుద్ధి గడ్డి తిన్నది-
మహాపాతకి నైనాను-ఇక మీతో మాటలాడడమునకై నా
తగను. ఈ పాపము పరిహరించుకొనజాలను.

మాధ—వీరవిజయా, నా మాటలయం దిప్పటికైనా
నమ్మకము కుదిరిందా?

వీర—అమాత్యమహారాజా ! పరమలజ్జాకరమైన
వ్రవృత్తి నా కలవడినది కావున ఇక మొగ మెత్తుకొని తిరుగ
లేను. పసిబాలున కుండదగిన వివేకమేనా నాకు లేకపోయింది.
(అమాత్యుని పాదములపై బడి) మహాత్మా-పరిభ్రాంతుడనైన
నాతప్పు మన్నించండి, లేదా, ఆత్మహత్య చేసుకొన సెల
వొసగండి-మీదయకు గానీ మీ పోష్యపుత్రిక ప్రేమకు గానీ
నేను పాత్రుడను కాజాలను. మీయెడ నేను చేయదలచు
కొన్న ద్రోహము భావింప తరము కాదు. మీరు క్షమింప
కున్న నా కిహాపరము లుండవు.

హంసే—తండ్రీ! తనయులతప్పులు తండ్రలు క్షమిం
చకుంటే ఇక వారి కేది దిక్కు? ఇంతకూ ఈతని నైజము
మీ రెరుగనిది కాదు-ఈతని దోషమును సైపుడని ప్రార్థిం
చుటకు నాకు కూడ నోరాడదు. (పాదములపై బడును)

మాధ—వీరవిజయా! లెమ్ము, అమ్మా లే. నేనంతా
ఎరుగుదును. ఇతనియెడ నాకు రవ్వంతైనా కోపము లేదు.
చెప్పదుమాటలచేత ఈతని మతి చెడినది. నాయుడు కూర్చి
లేకపోవడముచేత నా పనులన్నీ అతనికి ప్రతికూలముగా

టోచినవి. ఈతనియందలి గొప్ప లోపము ఆశ్రమము. తనవా
డెవడో వరు డెవ్వడో విమర్శించు వివేకమునకు ఆలోపము
వేరువిత్తు. ఈతనికి నాయెడ నింతకోపమునకు మూలహేతువు
నీయందలి అనుగాగమే. ఇంక కొంతకాల మోషికపట్టితేమహా
వైభవముతో మీకు వివాహము చేయవలెననిఎంచితిని. కాని
వడుచువారి కంత తాలిమీ, నిమ్మళమూ ఉండవు, కావున
యిప్పుడే మీకు వివాహ మొనర్తును. న్నాపై నాతడు కినిసె
నన్నమాట మరచి నీ వెప్పటివలె ప్రేమించు. (వారి చేతులు
కలిపి) ఇదే నాప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొన్నాను. ఇక మిగిలినది
దైవయత్న మైసా, నేనూ సాధ్యమైనంత వరకూ యత్నము
చేసి తీరుతాను. ఆపైని మీ అదృష్టము (తలుపు చప్పుడు)

వీర—(హంసేశ్వరి చేయివీడి కత్తి పట్టుకొని) అన్నా!

ప్రసంగవశమున పరిస్థితులకు నేను పాకించలేదు. బందుకట్టునా
రందరూ బైట వేచియున్నారు. నా మూర్ఖతచేత మీకు
ప్రాణ కొడ్డము సంఘటింప జేసినాను. అది తొలగేడపాయము
నాకు స్ఫురించకున్నది.

మాధ—వీరవిజయా, నీవు వెరవకు-నా ప్రాణముల
నపహరించుట కేమానవుడూ సాహసించలేడు.

వీర—అయ్యా! ఈ యాపద సామాన్యము కాదు-
బైట శస్త్రధారులై ముప్పదిమంది ఉన్నారు-వారి కేమి
నమాధన మివ్వవలయునో నాకు తోచలేదు.

మాధ—మనము భయపడనక్కరలేదు-నా ఆశ్రమ

మంత దిక్కులేక యుండలేదు-నపరివారుడై భీమసింహుడు
కాచుతూన్నాడు-వాడు మడినేదాకా మనకేచింతనవసగము.

వీర—అట్లు తలచకండి-మీ నొకరులందరూ మా
కూటములోని వారే! ఇగంతా భీమసింహుడు పన్నిన కుచ
క్రమే. నాడు నావెంట వత్తు ననెను, కాని ద్వారములవద్ద
వానిని కాపుంచి నేను లోన ప్రవేశించినాను.

మాధ—సకే-రహస్యమైన భూగర్భమార్గమున వెడ
లుదాము.

వీర—అదీ అరికట్టబడ్డది - భీమసింహు డెరుగని
తోవలు లేవే? అత డన్ని ద్వారములయందూ శత్రుపాణు
లను కాపుంచినాడు-వారందరూ మీకు శత్రువు లైనారు!

మాధ—అబ్బా! చతురులే. అన్ని ఇంద్రియ ద్వార
ములూ బంధించి యజ్ఞసశువును బోలె నన్ను విద్రోహాన్నికి
బలియొసగ నెంచినారా? గడుసువారే! మొత్తముపై నాకు
రక్షణోపాయము లేకుండా చేసినారే!

వీర—నాచేత శత్రు మున్నంతవరకూ మీదరి జేర
గల్గువా డెవడు? మీకు భీతివలదు.

మాధ—నీ కంతశ్రమ వద్దు-నేను వరడునని విద్రో
హులు నామకరణము చేసేయున్నారు. ఒకసారి నా చాతు
ర్యము వారి కగువరుస్తాను. కత్తి కంతగా పని కల్పించ నవస
రము లేదు. యుక్తిచేతనే సాధిస్తాను, లోనికి పద...

(పోదురు)

—••• విదో రంగము •••—

(అశ్రమద్వారమున భీమసింహుడు)

భీమ—వీరవిజయుడు లోనికేగి చాలానే పఱుంది, ఇంకా రాలేదు-ఒక వేళ వృద్ధజంబుకము వానిని వలలో వేసు కోలేదు కదా! వా డేమైన నాకేమి? నా పురోవృద్ధి కడ్డు కర్ర గానున్న అమాత్యుడు హతుడయితే నాపని నెరవేరి నట్లే...వీరవిజయు డింతాలస్య మేల చేసినాడు! నాపని కాటంకము కలుగుతూన్నది. ఇక నేమాత్రమూ ఓసిక పట్ట జాలను. (లోన ప్రవేశింపగా వీరవిజయు డెదురౌను)

వీర—మిత్రమా! మనకు జయము. మాధవాచార్యుడు మడిసెను. ఇక నందరమూ ఉత్సవ మొనర్తము-దుష్టుడు దండించబడెను. భీమసింహా! కార్యక్రమ మొత్తనేర్పుతో కావించినానో చూచెనవా? అందరూ వద్దు. మనవని ఆద్యం తమూ రహస్య మాట మంచిది.

(తెర తీయగా మాధవాచారి మంచముపై పరుండును.)

అదె చూడు-తన జీవితమెల్ల కపటమునా కుతంత్రముల యందూ గడిపి నేటికి శ్రాంతిచెందిన మాధవాచార్యుని శిర మదిగో! అయ్యా! అమాత్యవర్యా! ఇంక నిశ్చింతతో శ్రాంతి చెందుము. మహారాజుగారిని భ్రమపెట్టియూ, భయ పెట్టియూ తన కార్యములను సాధించుకొను అమాత్యశేఖరు డస్తమించినాడు-కపటము కడ చనినది, ఇక ప్రతాప్నంతులు

తేజోదయము ప్రారంభమగును.

భీమ—కాని చిత్రముగా నుంది-ఇచ్చట హత్య జరిగిన చిహ్నములే కానరాకున్నవి-ఒక రక్తబిందువైనా చిందలేదు. చావకముందు ప్రాణరక్షణమునకు పాకులాడనే లేదా?

వీర—బ్రతికియుండునప్పుడు వాని ముందర మన కాళ్ళుచేతు లాడని తీరున మృత్యు వాసన్నము కాగానే నా ముందర అతని కాళ్ళుచేతులూ ఆడనేలేదు! విచ్చుకత్తితోనే నెదుట నిలచినతోడనే అంతటి జిత్తులమారియూ నిలువున నీరయిపోయినాడు-గుక్కెడు ప్రాణమూ గుండెలోనే పాతు వడ్డది-చలనములేని శవము! కలముతో పనిచేసేవాళ్ళందరూ పిరికివారు కావున కత్తి చూడగానే తనుంత తామే చత్తురు-ఆతడు నన్ను చూచినతోడనే బెదరి తల వంచుకొనెను. నేననవలసిన దంతా అన్నాను-మన కందరికీ పేర్చేర్వరున వాత డొనర్చిన అపకారములను ఏకరువుపెట్టేవరి కాతని కళ్ళలో నీరు గిర్రున తిరిగింది. అప్పుడు నేను “నిన్ను నీవు కాపాడుకో దలచితివేని సిద్ధుడవు కమ్ము, లేదా నీనేవకులను పిలుచుకో” అని హెచ్చరించితిని. కాని వాతరోగివలెనే మంచముమీద నున్నవా డక్కడనుండి కదలనే లేదు

భీమ—నీ కత్తికెనా రక్తము తేదే?

వీర—అదే చిత్రము-నన్ను చూడగానే మేకపోతు గాంభీర్య మంతరించినది. పాపము బ్రాహ్మణుడు, కర్మిష్టి-అట్టి పిరికివాని రక్తస్పర్శచేత నా కరవాలమునకు కల్మష

మంటించ దలపక యజ్ఞపశువును మ్రొందించినట్లు నవరంధ్ర ములూ మూసి చంపితిని. పిమ్మట కొనయూపి రుండగా అతని శాలువతోనే మెడ నులిపి కిక్కు రనకుండా ప్రాణము పోయేవరకూ గుండెమీద కూర్చుండి కదలనివ్వలేదు-అందుకే ఆలస్యమయింది.

భీమ—నా సర్దారుపదవికి సంతతవిఘ్నకారి యైన నా గర్భశత్రువును నరకమున కంపి నాకు మహోపకార మొనర్చిన నీమేలు మరువజాలను-ఇప్పుడే ఆపదవి నాకు లభించినట్లు సంతసిస్తూన్నాను.

వీర—రేపు నిజముగా సర్దారు వైనప్పుడు నీనుఖము ద్విగుణించదా?...మాధవాచార్యుని మరణవార్త తనకు ప్రధమమున నెరిగించిన వానికి సర్దారుపదవిన్నీ పదివేల మెహార్లున్నూ యిస్తానని కృష్ణరాయ యువరాజుగా రాన తిచ్చినారు-ఆపదవి నీకు కులక్రమాగతము, కావున తక్షణమే పోయి పారితోషికము వుచ్చుకొని రా. నేను మాధ వాచార్యులు ప్రాణముల సంతరింపచేసినాను కావున అతని శరీర మునకు నన్నిసంస్కారము కావించి వత్తును. అప్పటికి కాని నాప్రతిహింసాగ్ని చల్లారదు.

భీమ—(స్వ) ఓహో, పారితోషికముమాట జ్ఞాప కము చేసినాడు, వీ డేమైనా నాకు చింతలేదు. (ప్ర) వీరవిజయా! నీకార్యము నీవు ముగించుకోవచ్చును-నేను ముందే పోయెదను, మీరు పిమ్మట రండి.

వీర—ఎంతో ఆలస్య ముండదు (భీమ॥ పోవును)

మాధ—(లేచి) వీరవిజయా! నూతనపాత్రము కడు నేర్పుతో నటించినావు-బలే! నాకు తగిన అల్లుడవే-నేను మరణించితినిని వీరు పూర్తిగా సంతసించక ముందే వీరి యాశలు భగ్నము లవును. హంసేశ్వరివద్దకు పోదాము, ఈ కార్యమున ఆమె మనస్సు కలవరపడి ఉన్నది, వెంటనే పోయి ఊరడిం తాము, రా. (పోదురు)

—|| ఆరో రంగము ||—

(కృష్ణ దేవరాయుని చావడిలో అతడూ రుద్రదామూడూ)

కృష్ణ—సరే. మనగురి తప్పలేదు కదా? భీమసింహుడు తన గుడిసెకు కావున్నాడని మాధవాచార్యు డనుకొంటూ ఉండగా, అతడు ఆచార్యుని అభిమాన పుత్రిక మీనాక్షితో కూడి ఆచార్యుని బంట్లనే అతనికి ప్రతికూలముగా బండు కట్టులో చేర్చుతూండును. భళిరే! మాధవాచార్యునకు నేడు శృంగభంగమూ మరణమూ ఆసన్నమౌను కదా?

రుద్ర—సందేహ మేమి? ఒరంగలు బందిఖానానుండి తమ ఉత్తరువు లేక వీరవిజయుని ముక్తుని చేసినందుకు మహారాజగారి కాతసియెడ కోపము రెట్టించింది. అవమానాన్నద మైన హంసేశ్వరి ప్రవర్తనము వారి కోపాగ్నిలో ఆజ్యము పోసినది. మాధవాచార్యునికి నిన్న రాత్రి పట్టినగతి కేవు వీర

విజయనికి సంఘటిల్ల నున్నది-మనము కావించిన చెడుపనులన్నీ మాధవాచార్యచోదితములని రాజుగారికి విశ్వాసము కలిగింది-యువరాజు శిరోమణి! ఈ యుత్తరువు తిలకించండి-వీరవిజయు డిక నా కంట పడడమే తడవుగా వానిని తిరిగి కారాగృహముదారి పట్టించుతాను. ఇటుపైని తప్పించే దిక్కు ఉండదు కనుక వాడు యావజ్జీవ మచ్చటనే పాతుపడును.

(దౌవారికుడు వచ్చును)

దౌవా—దేవరా, వెలుపల నెవడో బంటు తారు మారుగా దుస్తులు ధరించి రోజుతూ పరుగెత్తి వచ్చినందున మాటలాడనేరక దేవర శారిని చూడవలెనని నంజ్జ జేసినాడు.

రుద్ర—మంచిది, వానిని ముందు పంపి శస్త్రుధారులైన మన కావలిభటులను సిద్ధపరుచుము. (దౌవా|| పోవును) బహుశా వాడే వచ్చియుంటాడు, ఫలశృతికై ఇచ్చటికే రమ్మని చెప్పినాను. (భీమసింహుడు వచ్చును)

భీమ—దేవరా, మనకు జయము! కార్యము ఏరవ్వా లేకుండా సమగ్రముగా కడతేరింది-మాధవాచార్యుని మరణవార్త మీ కెరిగించినాను, నాకు రానున్న పారితోషికద్వయము దయచేయండి.

రుద్ర—నిజమే? మాధవాచార్యులు మరణించెనా? నీవు కళ్ళార చూచినావా? సంశయము లేదు కదా?

భీమ—నిస్సంశయము కావుననే మీ కెరిగించినాను.

కృష్ణ—వదీ! విశదముగా చెప్పు.

భీమ—అతనికి తగిన మరణమే ప్రాప్తింప చేసినాము. అతని శాలువే మెడ కురిపోసి, యజ్ఞపశువులీల ప్రాణములు హరించి, నిశ్శబ్దముగా సర్వమూ నిర్వహించినాము; చప్పుడు కాని కేక గాని, కొట్టుకొనడము గాని లేకుండా యమపురికి అమాత్యశేఖరు సంపించినాము.

రుద్ర—(కృష్ణరాయని చెవిలో నేదో చెప్పి లేని కోపము తెచ్చుకొని) ఓరీ స్వామిద్రోహీ! మాధవా చార్యుని మ్రందించితీరా? నీచులాగా! ఆ మహాత్మునికి హేయమైన మరణ మాపాదించడమే కాక పైపెచ్చు ఈ వీర కర్మకు పారితోషికము నడుగుతూన్నావా? ఓరీ సిగ్గుమాలిన వాడా!... ఎవడురా అక్కడ! (శస్త్రధారులైన భటులు వత్తురు) వీని రెక్కలు వెనుకకు విరిచి కట్టండి. ఓరీ, రాజ ద్రోహీ! నీవు చేసిన ద్రోహమునకూ హత్యకూ పారితోషిక ద్వయము కావలెను గా? నీ ప్రతాపమును పిమర్చించి తగిన బహుమతి యిచ్చెదము ఓపిక బట్టుము. ఓరీ వీనిని చెరసాలకు గొనిపోయి ఒంటరిగా చీకటిగదిలో నుంచండి...

భీమ—ఓరి నీచా! నీ కార్యము మాచే నిర్వహింప జేసి మమ్ము వంచుతువా? పారితోషిక మిస్తా ననలేదా నీవు?

రుద్ర—వదరుబోతా! నోరు మూసుకో-నీకు నే నొడంబడితినా? ఓరీ! ఉన్నకొద్దీ వీ డిట్లే పేలుచుండును- త్వరగా తీసుకొని పో.

భీమ—సరే-ఇందుకు తగిన శిక్ష అనుభవింతువు లే.

(పోవుదురు)

రుద్ర—ఒకని పని తీరింది-వీడు యావజ్జీవమూ బంది ఖానాలో నుండును కదా? యువరాజా! ఇక వీరవిజయుని కూడా వీనికి తోడుచేస్తే మిగిలిన వారిని బెదిరించి ఊరు వెడలింపవచ్చును-అంతటితో గాని మన విజయము పరిపూర్తి కాదు.

కృష్ణ—సరే కాని-పాపము వీళ్ళు మనకు కొంత ఉపచరించినారు, కనుక ఏదైనా మేలు చేయడము న్యాయము, లేకుంటే ఉనురు మనకు తగులక మూసదు.

రుద్ర—రాజకార్యనిర్వహణమందు ఒకానొకప్పుడు విశ్వాసహీనులయిన బంటులు కూడా ఉపయోగపడుతారు, కాని అవసరము తీరిన పిమ్మట వారి నంతమొందించకుంటే వాళ్ళే ఎదురుతిరుగుతారు; గోళ్ళతో తీరవలసిన పనికి గొడ్డలి కావలసి వస్తుంది. రాజనీతి పుణ్యమూ పాపమూ చూచేది కాదు.

కృష్ణ—మాధవాచార్యుని మరణమువల్ల మన కొక గొప్ప సంకటము తొలగింది-

రుద్ర—వాడు బ్రతికియుండినా కోరలు తీసిన పాము లాగు ఊరకే బుసకొట్ట వలసిందే-వానిని పదవీచ్యుతుని చేయవలెనని మీ అక్క గారు పట్టుబట్టినారు; పిమ్మట నిర్మాల్యప్రాయుడైన మంత్రి నెవరు సరకు చేయుదురా? మాధవాచార్యుడు బ్రతికియుండి వీరవిజయుని ఉరితీసి యుంటే హంసేశ్వరి మీకు స్వాధీనయై యువరాజుపదవి మాత్రమే లభించియుండును.

ఇప్పుడో—మాధవాచారి మరణము, మాలిక్ కాఫరు ప్రవేశము, మీ భావగారి ఉద్వాసము,— మొదలైన శుభసూచకములు మీ రాజ్యాభిషేకమును స్థిరీకరించుతూన్నవి. కొంచె మోపికపట్టితే సర్వము మన కనుకూలించి తీరును

(దౌవారికుడు వచ్చును)

దౌవా—జయము, జయము దేవరా! వెలువల బంటాకడు నిలిచి యున్నాడు.

కృష్ణ—రమ్మను-వీ డెవడో?

(హనుమ వచ్చును)

రుద్ర—ఏమిది! వీడు మీ రాక్షి సోదరుడు! ఏమిరా నీ వింకా ఇక్కడే ఉన్నావు? లకోటా ఏదీ!

హను—దేవరా, మామిడితోట దాటగానే ఎవడో కస్త్రుధారుడు నావద్దనుండి బలాత్కరముగా దానిని హరించి నాడు.

రుద్ర—వా డెవడో తెలుసునా?

హను—వాడు ముఖమును రుమాలుతో కప్పుకొనడము చేత చీకటిలో పొల్లి తగులలేదు.

రుద్ర—ఓరీ పిరికిపందా! నీవు పోయి లకోటా ఎక్కడున్నది కనిపెట్టి దానిని నా కిచ్చితివా గొప్ప పారితోషిక మిస్తాను, లేదా ఉరి తీయిస్తాను; మూడు రోజులు గడువు, పో.

కృష్ణ—అన్నా! అది తురకల కందనే లేదా? మోసగా డెవ్వడో దానిని హరించినాడు. అది మహారాజుగారి

చేతిలో పడితే మన గ తేనువును?

రుద్ర—మువరాజా! అధైర్య పడకు-అది నాచెంతనే ఉన్న దనుకో-రెండు రోజులలో దానిని మీకు చూపుతాను. మహారాజుగారి దగ్గరకు పోయి వారి జాలు కనిపెట్టి ముందు చేయవలసిన కార్యక్రమము నిర్ణయింతాము. ఇది మనకు నిజముగా పరీక్షదినము.

శృష్ణ—చూడవచ్చాకూల మరణము గురించి వారి వద్ద నెట్లు ప్రసంగించవలెనో నాకు తెలియకున్నది-

రుద్ర—నానికై మీరు చింతించకండి-మహారాజుగారి చిత్త మెట్లుండునో దాని కనుకూలముగా ప్రవర్తించే నేర్పు మా కుగ్గుపాలతో నేర్పిందే. ఆ విషయము చక్కగా గమనించితే మన కేమీ అశయ ముండదు. మోసము సం గతి ఎత్తనే వద్దు.

శృష్ణ—మహారాజుగారి చిత్తవృత్తి కనిపెట్టడమేలాగు?

రుద్ర—మీ మారకుండండి-అంతా నేనే చక్క

బరుస్తాను.

— ఓ వజ్రోరంగము ఓ —

(రాజారాణి కొంద రాస్థానీకులు)

హర—అమాత్యవర్యు డస్తమించడము వాస్తవ
మేనా?

రుద్ర—అట్లే నేనూ విన్నాను.

హర—అయ్యో! ఎట్టి కార్యధురీణుని కోల్పోయి
నాను. ఈ లోప మెట్లు తీరునో తెలియగాదు. ఇక మన
రాజ్యలక్ష్మి దిక్కులేని దయింది,

రాణి— (పరిహాసముగా) ఔను. మన రాజ్య మనాధ
అయింది. అమాత్యరాజే నాని నేలుతూండెను. అతడు గతిం
చెను కావున రాజ్యమునకు దిక్కు లేదన్న మాటే?

రుద్ర—(స్వ) ఇందు నేను జోక్యము కలుగజేసుకోవ
డాని కిదే సమయము. (ప్ర) అమాత్యశేఖరుడు అస్తమించిన
పిదప రాజ్యలక్ష్మి దిక్కులేనిదని మీ వినయము వ్యక్తపరిచి
నారే కాని వాస్తవముగా అట్లు జరుగలేదు మీ మాట
కెదురుచెప్ప వలసి వచ్చింది కనుక మన్నించండి. అకారణ
ముగా మీరు అమాత్యుల వారిని బహూకరిస్తూండిరి. అందు
చేత మీ కొలువులోని పలువురకు వారు దుస్సహు లైనారు.
అదొక వింత కాదు. వారు మమ్మందరినీ తృణప్రాయముగా
భావిస్తూండిరి. మా లెక్క ఏమి? క్రమముగా వారికి మీ మా
టయందు కూడా విలువ లేకపోయింది, ఆప్పుడే రాజ్యలక్ష్మి

దిక్కులేనిదని మేమునుకొంటిమి, ఇప్పుడో సరియైన దిక్కు నమకూడింది.

రాణి—రుద్రదాము పల్కు సత్యము. మాధవా చార్యులను వ్యక్తి మరణమునకు మనము చింతించవలసినదే కాని రాజ్య మిప్పుడు నిజముగా ననాధ అయింది. ఇక సభ్యులు రాజనన్నిధానమున తమ కష్టసుఖములు యథేచ్ఛముగా మనవి చేసుకోగలరు.

హర—మీ మాటలు సత్యమే కావచ్చును కాని అ మాత్యుని మరణము తలుచుకొంటే మన పట్టణము శూన్య మయిందనే నాకు తోచుతూన్నది. వారు కొంచెము తీక్షణస్వభావులూ, శీఘ్రకోవులూ అవుటచేత వారి ప్రాబల్యము నాకూ రుచించేది కాదు, కాని చిరతరాభ్యాసము చొప్పున వారి నెదిరించడమునకు సాహసించలేదు. రాజునై యుండి అప్పుడప్పుడు పరతంత్రుడనైతి ననీ, అతని ఇచ్చాశక్తికి దానుడనైతి ననీ తోచి పరాభవానలముచేత దహింపబడినది సత్యమే. వారు జీవించియున్నప్పుడు వారి అధికారలిప్సకై నాకు మత్సరముండేది, ఎదురించు కోరికయూ కొంతవర కుండెను. కాని వారి మరణవార్త విన్నతోడనే నా చిత్తమున కలవర మారంభించింది. వేగాతిశయమున ఉప్పొంగి పారజొచ్చిన యవన సేనావాహిని సరికట్టు వారెవ్వరు? మన కుత్సరమున దక్షిణమున వ్యాపించిన శాత్రవాన్ని కృష్ణానది దక్షిణతీరమున అడచినవారెవరు? ఏకాధ్వరముగా ఏడుశతాబ్దములు విలసిల్లిన

బల్లభప్రభువుల రాజ్యము లంతరిస్తూండ, ఓరుగల్లు ఆనగొంది
 రాజ్యము లస్తమిస్తూండ ఈ విజయనగర రాజ్యమును
 ప్రతిష్ఠించిన దెవరు? నన్నీ సింహాసనమున ఆసీనుని చేసినవా
 రెవరు? అట్టి అమాత్యమాధవునెడ కృతజ్ఞుడను కానా?...
 ఆర్యా! మాధవాచార్యా! నన్ను దిక్కులేనివాని చేసి మీరు
 దివమున కేగినారా?... (పోవును)

రాణి—అబ్బో! ఈ రాజుగారి చపలచిత్తము కృతజ్ఞతా
 ప్రవాహమున కొట్టుకొని పోతూంది-బుద్ధిహీనులైన రాజులు
 రాజ్యభారమంతా అమాత్యుల భుజములపై మోపియుం
 దుటచేత వారు గతించినవెక్కు విభీతచేతనుకలై యిట్లీ మొర
 పెట్టుతారు.

రుద్ర—నందేహ మేమి? ఇందర ముండగా ఒకడు
 గతించిన నేమి లోపము!

(పోదురు)

—శ్రీ ఎనిమిదో రంగము శ్రీ—

(రాజప్రాసాదమువద్ద హనుము)

హను—లకోటా తిరిగి నంపాదిస్తానని మాటయిచ్చి
 గురువుగారి దీవన లంది వెడలినాను గాని మాట దక్కే
 నూత్ర మేదీ కానరాకున్నది-కృష్ణరాయ రుద్రదాముల చేతు
 లలో అది పడలేదన్నమాట నిశ్చయము. భీమసింహ వీర

విజయులవద్ద ఉండవలెను. అది నాకు చిక్కే మార్గము తోచదు.

(వీరవిజయుడు వచ్చును)

వీర—రుద్రదాముడు నన్నిట్లు వంచించెను. నాపై ప్రేమ ఉన్నట్లు నటించి మాధవాచార్యునిపై నాలోపము రెట్టించి నందున నేనెంత ఘోరకృత్య మొనర్ప సమకట్టి నాను! ఇప్పు డాఖిలుడు రుద్రదాముడు నాకంట పశితే వర నిందాపరాయణుడైన వాని నాలుక తెగకోస్తాను. మహా రాజుగారి ప్రాచుస్నదని నేను జంకువాడను కాను.

హను—ఎవరది? ఓహో! వీరవిజయులా?

వీర—నీ వెవడవు? తొలగి పో-నాకు కావలసినవాడు రుద్రదాముడు-

హను—దయచేసి నాకోక్క సంగతి సెలవిస్తారా? మనపట్టణమండలి దేశద్రోహులు యవనసేనాసయైన దాఉద్ భాకు వ్రాసిన జాబు మీవద్ద నున్నదా?

వీర—నీ వెవడవు?

హను—అయ్యా! మీరు! నన్ను పోల్చుకొనలేకా? నిన్న రాత్రి అమాత్య మాధవాచారిగారిని చంపుటకై మీరూ నేనూ కుచక్రమం గున్నవారము. దైవయోగమున నేడు మనమిద్దరమూ వారిప్రేమకు పాత్రులమై వారికి యథాశక్తి తోడ్పడు తూన్నాము. లకోటా వృత్తాంతము మీ కేమ యినా తెలిసి ఉంటే చెప్పండి.

వీర—నిన్నరాత్రి తోటద్వారము కడ నిలిచియుండిన వాడవా నీవు? (రుద్రదాముడు కాన వచ్చును) ఓరీ కూళా, అధమా, రుద్రదామా, చక్కగా చిక్కీనావు, నిన్నే వెతకు తూన్నాను—

హను—అయ్యా! క్రోధవశమున ప్రమత్తులు కావద్దు. మహారాజుగారు కూడా వస్తున్నారని విన్నాను. వారి మొదట రుద్రదాముతో కలహించవద్దు. లకోటా చేత చిక్కు వరకూ మనము తామసించరాదు, పిమ్మట అమాత్యులవారే అతని నురితీయింతురు; లకోటా ఏమైనది?

వీర—భీమసింహు నడుగు. ఓరీ రుద్రదామా, ద్రోహీ—నీపేగులు చీల్చి నీకుట్రలనెల్ల బెట పెట్టెదను చూడు.

రుద్ర—ఏ మంటివి? నేనా ద్రోహిని?—

ఇద్దరూ పోరుదురు—

హను—అయ్యా! పోరు మానండి—మహారాజుగారు దయచేసినారు... (పోవును)

రాజు—ఏమిది? రాజప్రాసాదమున పోరుతూన్నారా? మీ రెవరియూజ్జ బడసి యిట్లు మానగరులో కత్తులు దూసినారు? అమాత్యమాధవాచార్యుడు అంతరించెనని ఇట్టి ఆగడములు మొదలు పెట్టినారా?... ఏమి రుద్రదామా, నీకూ మతి పోయిందా?

రుద్ర—(కత్తి రాజుగారి పాదములవద్ద నుంచి) మహా

ప్రభో, క్షమించండి- నేను మీదర్శనమునకు వస్తూండగా నన్ను నానాదుర్భాష లాడింది చాలక చంపెదనని ఈతడు కత్తిదూయగా ఆత్మరక్షణమునకు నేనూ దూయవలసినచ్చెను- తప్పు వీరవిజయునిది కాని నాదికాదు.

రాణి— తప్పెవరిదో స్పష్టమే!

రాజు—వీరవిజయా, ఇదివరకు నీవు మాప్రభుత్వమున కొనర్చిన అపరాధములు చాలవా? నేను ప్రభువిశ్వాసియైన మా ఉద్యోగిపై కత్తి నెత్తెడవా? రుద్రదామా, ఏదీ మాయాజ-వీరవిజయుని బంధింపుడు-

వీర—మహారాజా! నన్ను కొంచెము మాటలాడ నిండు-అమాత్యమాధవాచార్యుని పాదములు సాక్షిగా—

రాణి—బలేబలే! చచ్చినవారిపై ప్రమాణము సార్థకమా? అదీ కాక, అమాత్యుల ప్రావు చూసుకొని మహారాజుగారియెడ ద్రోహ మొనరించుతూంటివి-ఇప్పుడా ఆటలు సాగిరావు-మీ అమాత్యరాజు గారంతరించినారు లే!

రుద్ర—భటులారా! చూచెద రేమి? వాని కరవాల మూడబెరికి బందిశాలకు గొనిపోండు. (తీసుకొని పోదురు)

(అమాత్యమాధవుడు వచ్చును)

రుద్ర—(తెల్లపోయి తనలో) మరణించె ననిరి, పునర్జీవి ఎట్లయ్యెను? ఎంత మోసము!

రాణి—మాధవాచార్యులుగారే! మీమరణవార్త మిథ్య యేనా?

మాధ—నేను బ్రతికియుండ నా మరణవార్త తథ్యమెట్లవును? దేవరవారికి నేను బ్రతికియుండడము నంతాపకారణమని తోచుచున్నది!

రాణి—మీరు బ్రతికియున్నారని చింతలేదు కాని మీ యశస్సు నిల్పకోవలె ననే వ్యామోహముచేత స్వనిధనము గూర్చి అపోహము కల్పించి నుమ్ము వంచించినందుకు కుందుచున్నాము.

అనూ—నా మరణవార్త మీ కెరిగించిన దెవరు? మిమ్ము వంచించిన దెవరు? అంతా మీవారే... ఇది స్వల్పవిషయము. మహారాజా! నిరపరాధుల శిక్షించడము మీ బోటి న్యాయపరులకు భావ్యమా?

రాణి—(రాజుగారితో) నిబ్బరముచూపడాని కిదే సమయము.

రాజు—న్యాయాన్యాయ వివేచనయందు నేను యథేచ్ఛముగా ప్రవర్తించుతాను. శిక్షించు అధికారము నాదికదా?

మాధ—శిక్షించు అధికారమూ రక్షించు అధికారమూ మీవే. ప్రభూ! మిథ్యాపరాధము లారోపించి విశ్వాసపాత్రుడైన నర్దారును శిక్షించడము చూస్తే మీ స్వబుద్ధికన్న దురుపదేశకుల ప్రభావము హెచ్చుగా కనబడుతున్నది. మీ సరళత నాధారము చేసుకొని మిమ్ము చుట్టియున్న కుటిలమండలి మీకీర్తికి సుచ్చ తెస్తూన్నదని మనవిచేయ సాహసిస్తూన్నాను. ఒకవేళ వీరవిజయు డేదైనా అపరాధము

చేసెనని మీ రెంచితే దానికి ముఖ్యకారకు తెవరో రుద్ర దాము నడిగితే తేలిపోవును. నిజ మెరిగినవాడనుకావున నేను వీరవిజయుని క్షమింపుడని వేడుకొంటున్నాను.

రాజు—విద్రోహిని క్షమింపజాలను. మీరు నన్ను నిర్బంధించవద్దు... అ మా త్య వ ర్యా! మీరు గతించినట్లపోహము కల్పించిన కపటచర్యకు సమాధాన మేమి?

మాధ—ఈ కపటచర్యకు బాధ్యుడను నేను గాను. మీ బంధుకోటి లోనివారి చాతుర్యమే అట్లు పరిణమించినది. ఇంతే కాదు-నిన్న రాత్రి నా హోమశాలను కొందరు ఘాతకులు చుట్టవేసి నన్నరికట్టినారు-అది ప్రభువుగారికి నివేదింపబడలేదు కాబోలు.

రుద్ర—తెలియకేమి? ఆ ఓషయము నప్పుడే విమర్శించి భీమసింహునికి చెరవిధించినారు. ఆ సందర్భముననే వీరవిజయుని కూడా మహారాజుగారు దండించినారు. దీనిబట్టి మీపట్ల వారెంత జాగరూకత వహించినారో విశదము కాగలదు.

మాధ—అటులనా? భీమసింహుని దండించిన న్యాయాధిపతులు కూలంకషముగా విద్రోహశేషము సంకమొందింపలేదే! భీమసింహుడు కేవల భృత్యుడు, వాని యజమాని ప్రచ్ఛన్నరాజభక్త వేషమున ప్రభువువారి చెంత స్వేచ్ఛగా నున్నాడే!

రుద్ర—అనూత్యవర్యా! మీకు ప్రతిస్పర్ధులకు సభ్యు

లపై లేనిపోని నేరములు కల్పించి, వారిని రాజపోషకవర్గము నుండి తొలగించుట నుండు మీరతి నిపుణులని లోకమెఱుగును.

రాణి—మహారాజుగారి కావిషయమున గల సందేహ మిప్పుడు తీరియుండును.

మాధ—నాకు ప్రతిస్పర్ధ లున్నారని నే నెఱుగను- అమాత్యుడనై కేవల గాజ్యక్షేమంకరములయిన పనులే నల్పుతూన్నాను కాని ఇతర మెఱుగను. అమాత్యపదవియైనా నేను కోరి వుచ్చుకొనలేదని మహారాజుగా రెఱుగుదురు- అధికారలాలన కల వారికి ప్రతిస్పర్ధ లుండురేకాని సన్యాస దీక్ష వహింప నెంచువారి కధికారముతో నేమి ప్రసక్తి?

రాజు—మీ రాజభక్తి జగద్విదితమే కాని పదేపదే దానిని మాయెదుట ప్రశంసించడము అహంకారము కాదా?

రాణి—మహారాజుగారి కందరూ భృత్యులే, వారి కందరి స్వభావమూ విదితమే-అధికార మొసంగడమూ అది తొలగించడమూ రాజుగారి యిష్టమం దున్నది.

మాధ—నిజమే-అధికార మొసగునప్పుడు పాత్రా పాత్రవిచక్షణ నిష్పక్షపాతబుద్ధితో చేయవలసిన కార్యము; మహారాజుగారు నిరభ్యంతరముగా దాని నిర్వర్తింపవచ్చును. నిస్సప్రహులైన వారియెడ రాజదండన నిర్ధకము-నా అధికారము తొలగించడానికి వారు శక్తులే కాని నా రాజభక్తిని దేశభక్తిని నిరసించుటకు వారి కధికారము లేదు-కుటిలుల బోధనలవల్ల వారట్లు కావించినా భావి ఇతిహాసకారకులే

ఇందలి న్యాయము పరిశీలించగలడు.

రాణి—న్యాయ నిర్ణయమునకు దేశ కాలములు లేవా? అమాత్యులవా రీమాత్ర మెగుంగగా?

మాధ—మహా గాజుగా రెచ్చట నుంటే అదే న్యాయ మందిరము. అంతఃపురమున కేగిన పిమ్మట కూలల దుర్బోధన లకు చెవియొగ్గి వారి ప్రేరేపణచే న్యాయవిమర్శ చేయడాని కసమర్థు లౌదురు. ప్రతిపక్షి ఎదుట నుండేనా, అనత్యము లకూ అప్రమాణములకూ వీలుండదు.

రాణి—న్యాయవిచక్షణ గూర్చి అమాత్యులవారి కింత బాధ్యత అనవసరము. సభామందిరమునకు వచ్చి అభి యోగమును దృష్టాంతీకరించితే న్యాయవిమర్శనకు తగిన వీలుండును. రండి, నాధా, పోదము.

(అమాత్యుడు తప్ప అందరూ పోవుదురు)

(హంసేశ్వరి వచ్చును)

మాధ—బిడ్డా! నీ వేల వచ్చినావు? ఇంటికి పొమ్ము.

హంసే—ఇంటిలో నా కేమున్నది? ... వీరవిజయుని

చెరలో పెట్టినారట నిజమేనా?

మాధ—(చింతాగ్రస్తుడై నిలుచును.)

హంసే—మీరు మాటాడక పోయినా మీవైఖరి చూస్తే నాన్న గానూ, ఇక నేను జీవించిన ఫలములేదు.

అయ్యో! మీ కళ్ళయెదుట ఆతని చెరలో బెట్టినారా? ఏమి చెబుదినములు వచ్చినవి! సర్వశక్తులైన మీ కాతని నంకటము

తొలగింప సామర్థ్యము లేకపోయెనా? అమాత్యప్రతాప సూర్య డ స్తమించెనా?

మాధ—తాలిమి నహి చమ్మా-విరాళ పడకు-నీవు వీరవిజయుని పత్నివనీ, అమాత్యనూధవుని పుత్రివనీ, నీ నెరుగక పోలేదు, కాతగము వద్దు.

హంసే—నేను మీ కూతురి నన్నమాట నిజమే కాని మీ రమాత్యనూధవు లేనా? మీ తేజము, మీప్రభావము నే డెందు కుపచించలేదు?—నా దౌర్భాగ్యమా? లేక కాలవైపరీత్యమా?

మాధ—ఇది కాలవైపరీత్యమే. నీ వన్నట్లు ప్రతాప సూర్య డ స్తమించ లేదు, కాని కుస్తంత్ర మేఘు మావరించి నది. క్షణమాత్రము మహారాజుగారి న్యాయబుద్ధి కుచక్రోవ దేశవ్యామోహమున భ్రాంతమైనది కాని శారదాభముల వలె అచిరకాలమున నది శకలిత మవును. దీప మారిపోవున వ్బుడొక్కసారి పెద్దనెల్లు దోచునట్లు వారి పాపము పండి ప్రతిభ అంతటా వ్యాపించియుంది. ఇది క్షణికమనినమ్ము. లకోటా నాచేత పడగానే ఆ తేజ మారిపోవును, మేఘములు వటావంచ మవును, అప్పుడు తిరిగి మనరేఖ బయలుపడును. ప్రస్తుత పరిస్థితులలో మనము తలవంచుకొని యుండవలసినదే, చింతించిన ఫలము లేదు.

(కుద్రదాముడు వచ్చును.)

కుద్ర—అమాత్యరాజా! మీరూ హంసేశ్వరిన్నీ

ఒక్కచోట నుండడము మేలైనది.

మాధ—కారణము?

రుద్ర—రాకుమారి హంసేశ్వరి నిప్పుడే సురక్షితముగా రాజనాసాదమును చేర్చుమని మహారాజుగారు నాకాజ్ఞాపించినారు.

హంసే—అమ్మా! నా కేమి దారి? (అమాత్యుని కాగలించును.)

మాధ—రుద్రదామా, నీకు ప్రియతమమయిన పనే విధింపబడింది. కాని మీశ్రమ విఫలమని చెప్పవలసివచ్చెకదా అని చింతిస్తూన్నాను. హంసేశ్వరి నావద్ద సురక్షితముగా నుండని వారితో మనవిచేయుము-ఆమెదిక్కులేసిదైనా నా కంఠములో నూపిరి యుండునంత కాలము ఆమెను తేరిచూడడానికి ఎవరి తరమూ కాదని చెప్పు-గా హృదయమందిరమున వెలసిన అచలదేవీ విగ్రహము నిశ్చింతతో ఉండని వారితో మనవిచేయుము.

రుద్ర—అలాగే చెప్పెదను కాని అయ్యా, నేడు వారతిక్రోధావిప్లవై యున్నారు!

హంసే—నాన్న గానూ! నన్ను రక్షించండి-వారి చెంతకు పంపడము కన్న నన్ను యమవారికి పంపడము శ్రేయము- (మూర్ఛ)

మాధ—చూచితివా దుగ్రదామా? భయవ్యాకులి తయై ఈమె ఎట్లు మూర్ఛిల్లిందో! ఇది చూడగానే దీని

తండ్రియెడ నాకుండిన స్నేహమూ ఆతనికి నేను చేసిన
వాగ్దానమూ జ్ఞప్తికి వస్తున్నవి. (కన్నీరు తుడిచి) మమతి
కడు చెడ్డది. నాజీవితములో నెల్ల నాకంట నీకొల్కిన
దిప్పుడే!

రుద్ర—తమ వాత్సల్య మతి ప్రశంసనీయము, కాని
మహారాజుగారి ఆజ్ఞానిర్వహణము నాకు విధి. నేను మీ
శ్రేయస్సు కోరి చెప్పతూన్నాను-మహారాజుగారి కపరిమిత
కోపము వచ్చినది. వారి యాజ్ఞను మీ రుల్లంఘించుట గని
వా రేమిచేయుదురో అని శంకిస్తూన్నాను-మహారాజుగారు
హంసేశ్వరికి పిశ్చతుల్యులు. వారికడ నున్నా ఆమె కెట్టి
ఆపదా ఘటిల్లుతుందని తోచదు.

హంసే—(కళ్ళు విప్పి) అమ్మో! ఇంకా యితడిక్కడే
ఉన్నాడా?

మాధ—బేలా! నీ కెట్టి చింతా వద్దు... రుద్రవామా,
ఇంకో సారి చెప్పతూన్నాను. నీవు వచ్చినట్లే వెళ్ళు. హంసే
శ్వరి రాసంటూన్న దని చెప్పు. ఆమె నా రక్షణయందు సుఖ
ముగా నుంది, కావున వే రాశ్రయ మామె కక్కరలేదను.

రుద్ర—సరే, నేను వెళ్ళడమున కేమి? మీ రీయాజ్ఞ
ను చులకనగా చూస్తున్నారు. దీని పరిణామ మత్యంత భయా
వహ మవుతుందని నే నెరుగుదును కనుక చెప్పతూన్నాను,
ఆవెన్న చింతించిన ఫల ముండదు. అప్పుడెవరిని నిందించిన
నేమిలాభము?

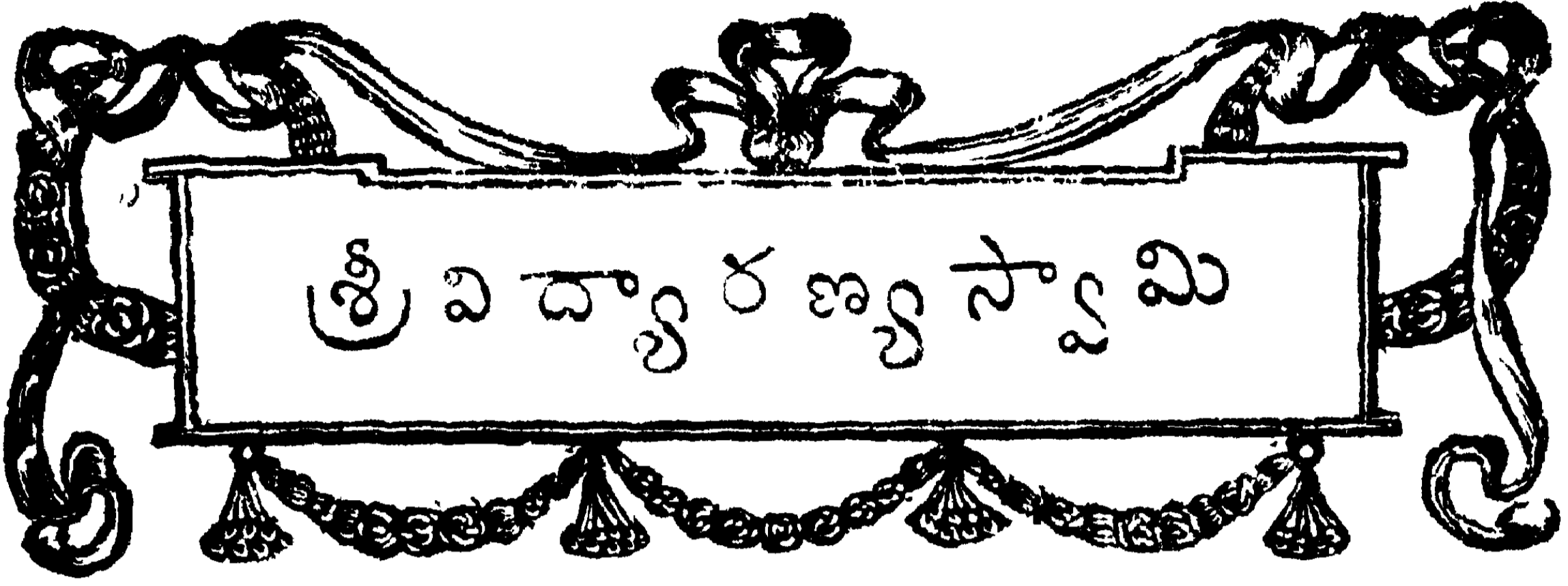
మాధ—నీ ఆధికప్రసంగ మిక చాలు-మా హితము నే నెరుగుదును, నీ కాచింత వద్దు; నీ గతిగూర్చి నీ వాలో చించుకో.

రుద్ర—అయ్యా! మీ శరీరమువలె మీ మానసమూ వార్ధకప్రభావమున వెల్లుతున్నది-బుద్ధి కర్మానుసారిణి.

మాధ—నేను వృద్ధుడనే కానీ నాకన్న యువకులకే ముందు మరణ మాసన్నము కాగలదు. ఎంతో వ్యవధాన ముండదు.

రుద్ర—మంచిచెడ్డలు మానవుని చేతిలో నుండవు. ఎవరి నుదుట నేమి వ్రాసియున్నదో తెలియరాదు.

మూడో అంకము

— ౧౧ మొదటి రంగము. ౧౧ —

(చెరసాలలో కాపరి, శాంభట్టు.)

చె॥కా॥ — శౌంచె మాగవయ్యా! నన్ను బాధిస్తావేమి? చెరసాల అంటే సామాన్యపు టిల్ల నుకొన్నావా? చరచర లోనికి పోవడము కు ఏమిలేదు; ఉత్తమపుత్రక ఎవరూ గడపదాటి కాలుపెట్టరాదు; అట్లు చేస్తే అర్థచంద్రప్రయోగాలే. ఇక్కడ కులము ప్రధానము కాదు హలకుము ప్రధానము, తెలిసిందా? అధ్యక్షుని పిలుస్తానుండు, వారొప్పుకుంటే నీవు లోనికి పోవచ్చును. (అతడు పోవుచు.)

శాంభ— ఈ సాచిక పారుతే నే నదృష్టవంతుడనే. గురువుగారికి కారమైన జాబు భీమసింహునివద్ద నున్నట్లు హనుచు చెప్పినాడు. ఎలాగైనా దానిని సంపాదించవలెను. హనుచుచేతుల్లో పడితే వాడికొట్టి నేతిలో పడుతుంది.

(అధ్యక్షుడూ చెరకాపరీనత్తురు)

అధ్య— ఏమి శాంభట్టుగారూ! మీ కేమి కావలె? శ్రీ దీయన భీమసింహుని చూస్తారా?

శాంభ—నురేణు! వానిని చూడడానికే వచ్చినాను.

అధ్య—అట్లే చేయవచ్చును. (శాంభులు బిరాన పోవును) ఆగండి-మీరు వ్రాసుంది తెచ్చిన ఉత్తరు వేది?

శాంభ—ఉత్తరునా? ఎవరిది? ఎంకుకూ?

అధ్య—ముఖ్యామాత్యుని ఉత్తరువు తేకుండా చెర సాలలోనికి పోరాదని మీ రెగుగరా?

శాంభ—నోటి ఉత్తరువే-వ్రాసినది లేదు.

అధ్య—అదేనా మీ కెవ రిచ్చినాడు? నిజము చెప్పండి-

శాంభ—ఎవరా? ఇంతమాత్ర మెగుగరా? అమాత్య మాధవాచార్యులు గారు-వారి ముఖ్యశిష్యుడను నేను-

అధ్య—వారు నోటి ఉత్తరువు అంపరు-ఒక వేళ వారంపినా మేము దాని సంగీకరించము.

శాంభ—ఏమి?

అధ్య—నిన్నటి దాకా వారమాత్యులుకాని నేను కారు-ఆ అధికార మిప్పుడు రుద్రదామామాత్యులవారిది.

శాంభ—మాధవాచార్యులవారి అధికారము వారి యావజ్జీవము సాగవలసినదని మీ రెగుగరా?

అధ్య—ఓయి పిచ్చిబాపడా! రాచకార్యములలో నిదర్శనములు పాశవి అధికారము కొత్తది చెల్లుతూండును. అమాత్యగుద్రదాములవారి సంతకము మహారాజుగారిముద్ర ఉన్న ఉత్తరువు చూపించిన గాని ఎవరినీ చెరసాలలోనికి పో

నీయకూడదని మహా గాజావారి యాజ్ఞ నా కిప్పుడే చేరింది. దానిముం దమాత్య మాధవాచారిగారి నోటికబు రేమి కెల్లుతుంది? నీవు గనుక ఇంతనేవు మాటలాడినాను, ఇంకొక రైతే అప్పుడే బైటకు పంపి యుందును.

శాంభ—(స్వ) ఉపాయములు నాలుగు:—సాను, దాన, భేద, దండములని శాస్త్రముం దుంది-వాటి నిప్పుడు ప్రయోగిస్తాను-(ప్ర) చూచినారా, సుబేనారు గారూ, మీ బోటి కర్తవ్యతత్పరుడైన అధికారి ఈ డొల్లో తేడని మీకు ఖ్యాతి కద్దు-తమకు కడు పరోపకారులు, కాబట్టి నా యందు దయయుంచి భీనుసింహులు నొక్కమారు కలిసి మాటాడ నివ్వండి.

అధ్య—కర్తవ్యపరుడనని నీవే స్తుతించి, అందుకు వ్యతిరేకముగా వర్తించుమని ఏలా గంటావయ్యా! ఇంక స్తుతిపాఠము మాని నీదారిని నీవు పో.

శాంభ—సామము సాగలేదు కావున దానముప్ర యోగిస్తాను-(పైకి) అట్లు కాదు-మిమ్ము నేను స్తుతించలేదు- న్యాయమే నే నన్నది-పోనీ ఇటు చూడండి-(మొహారుల సంచి యిచ్చి) ఇది వుచ్చుకోండి. ఇది అమాత్యులవారి హోమశాల లోనిది-అధికారులను చూడబోవునప్పుడు చట్టి చేతులతో పోరాడని శాస్త్రము. ఇది గురువుగారి ప్రసాదము గనుక పరమపవిత్రమైనది. చంద్రుని కొక నూలుపో గన్నట్లు మీరు దీని గ్రహించవలెను-

అధ్య—(కోపముతో) ఓరీ, బ్రహ్మచారీ, నీవంటి లోభి ఊద్రుడూ ఐనవానివద్ద నీ ఆటలు సాగుతవి-నావద్ద వాటికి కట్టిపెట్టి వచ్చినదారిని పట్టు-నాకు లంచముమేపి నీ కార్యము సాధించుకోవలెనని యత్నిస్తూన్నావా?

శాంభ—(స్వ) ఈ ఉపాయమూ వ్యర్థమైనది-భేద మెట్లుపయోగించుతారో ఎరుగను-“దండం దిశగుణం భవేత్” అన్నాడు (పైకి) అయ్యా! మంచిమాట తెన్ని చెప్పినా మీకు నామీద లక్ష్యము లేక పోయింది, ఇక నూరకుండను- నా బ్రహ్మపండము నభిమంత్రించి మీమీద ప్రయోగించితే అప్పుడు నామహత్తు మీకు తెలుస్తుంది. ఇదిగో పూచిక పుల్ల-దీని సభిమంత్రించినా సంటే బ్రహ్మస్త్రమై ప్రపంచము తటినీ భస్మీభూతము చేస్తుంది. జాగ్రత్త! ఇప్పుడేనా నా ప్రభావ మెరిగి నన్ను లోనికి పోనీయండి, లేకుంటే మా గురువుగా దూప దేశించిన మంత్రము పునశ్చరణ చేసితీరుతాను. దాని ఫలితము ఎంత ఘోరమో ఆలోచించుకోండి.

అధ్య—ఇతడు వట్టి మూర్ఖుడు-ఓయీ పిచ్చిబాప నయ్యా, ఇది కలికాలము-మీ సత్తా అణిగింది-ఇంక మాటాడకు-మాధవాచారిగారికి సంబంధించినవారి నెవ్వరినీ లోనికి విడువవద్దని నా కాజ్ఞ అయింది-నీవు వెళ్ళిపో-లేకుంటే గంటి వేయించుతాను.

(చెరకాపరి వచ్చును)

చె॥కా॥—అయ్యా-పదహారేళ్ళ వదుచు గుమ్మము

దరికి వచ్చింది-అమి భీమసింహుని చెల్లెలట, ఒకసారి తన అన్నను చూపుమని వేసుకొంటూన్నది. పాపము దాని దుఃఖము చూడలేక పోయినాను, లోనికి నదలకుంటే అక్కడే మరణించేటట్లున్నది.

అధ్య—రమ్మను-

(రుద్రదాము కొంగు పట్టుకొని శ్రీ వచ్చును)

రుద్ర—(స్వ) ఇది భీమసింహుని చెల్లెలా-ఎంత రూపసి! కేను రాజకార్యమగుడనై యున్నాను, గాని లేకున్న దీనిని వలలో వేసుకొందురు. తన సోదరుని చూపుమని ప్రార్థేయపడుతూన్నది. (ప్ర) తరుణీ! నాకొంగు విడువుము, నీ కేమి కావలెను?

శ్రీ—అయ్యా! మీ రుదారులూ సత్పురుషులలా గున్నారు-నే నొక పేదదాసిని, అనాధను, నాకు సోదరుడు తప్ప వేరెవ్వరూ లేరు, అతడు కూడా మృత్యువు నోటిలో నున్నాడు! అతని నొకసారి చూచి పిమ్మట అనువులు విడిచెదను; మీరు రాజోద్యోగుల లాగున్నారు, తలచినచో నా అన్నను చూపగలరు; అదే నే కోరేది-

రుద్ర—బాలామణి-ఊరడిల్లుము. నీ విషయము అధ్యక్షునితో చెప్పెదను-ఆపైని నీ అదృష్టము.

అధ్య—అమాత్యరాజా, ఒక మనవి-మీవద్ద మహారాజగారి ముద్రాంకితమైన అనుజ్ఞ ఉన్నదా?

రుద్ర—నీ కెంత పొగరు! నే నెవడనో గుర్తున్నదా?

కారాగృహమున ప్రవేశించడానికి నా కొకరియాజ్ఞ కావలెనా?
ఆజ్ఞాపత్రముట!

అధ్య—మన్నించండి--మహారాజుగారి ముద్రాంకిత
మైన ఉత్తరువు చూపకుంటే ఎవరినీ లోనికి పోనీయరాదని
మాకు కట్టడి యున్నది. మే మేమి చేయగలము?

రుద్ర—సరే-నీతో వితండవాదము సల్పడము కాల
హరణము-(ఉత్తరువిచ్చి) అదిగో చూడు ఉత్తరువు. నా వెంట
నెందరినైనా తీసుకొని పోవచ్చునని ఉన్నది చూచినావా?
ఇదిగో ఈస్త్రీని వెంట తీసుకొని పోతూన్నాను.

అధ్య—ఉత్తరువు మాకు చూపిన పిదప మారు మా
టాడను-(స్వ) ఈ రుద్రదాముని చూచినప్పుడెల్లా నాకు పట్ట
రాని కోపము వచ్చును. నేడు రాజ్యాజ్ఞ వీడు తెచ్చినది
మేలాయె, తేకున్న వీని దురహంకారము మట్టుపెట్టి యుం
దును...కాని యీ సందడిలో నాకోర్కె ఈడేరింది. భీమసిం
హుని చెల్లెలి నాతనివద్దకు పంపవలె ననుకొన్నాను, కాని
రాజ్యాజ్ఞ లేక అది వీలులేదు. పాపము! ఇకకొన్ని గడియ
లలో చావనున్న సోదరుని చూడడానికి వీలు లేకపోయింది!
పాప మాడది దర్బారులోనికి వెళ్ళడ మేలాగు? దానికి
రాజ్యాజ్ఞ లభించడ మేలాగు? కారాగారపద్ధతు లతికఠినములు!
వాటిని గమనించ నలసినవాళ్ళు న్యాయాన్యాయ విచక్షణ,
దయాదాక్షిణ్యములూ విడిచిపెట్టవలెన. సత్రప్రవృత్తి కొనసాగ
డానికి సర్వేశ్వరు డేదో సదుపాయము కల్గిస్తూండును—

(చె॥కా॥తో) నీ విక్కడ కూర్చో. నేను చెరసాల పర్యవేక్షణ చేయడానికి పోవలెను. అగత్యమైన పని వస్తే తక్షణమే నాకు తెలియజేయుము. (పోవును)

(రుద్రదాముడూ శ్రీయూ వత్తురు.)

రుద్ర—నా కిప్పుడు మంచిదినము లవుటచేతనే ఈ సుకుమారి, ఈ జగన్నోహనాంగి తనంతట తానే కైవస మయింది. దాని సోదరు డీక రెండు గడియల వాడు, అతడు తప్ప తన కిక చిక్కులేదని ఈమె చెప్పింది కదా! సోదరుడు మరణించిన తర్వాత దీనికి చిక్కునేనే కావలెనని దీని అభిప్రాయము. ఒకవేళ ఇది ఒప్పుకున్నా దీనిని బలాత్కరిస్తే నాకు ప్రతికూలముగా దీని మొరాలించు వాడెవడు?—నరే కాని, దీని నిప్పుడు భీమసింహుని దరికి పోనీయ గూడదు. ఆ లకోటా వాడు దీని కిచ్చునేమో? అది రహస్యమని ఎరిగినట్లయితే ఈమె నా కందనివ్వదా, తరువాత లేనిపోని మనోమనికితము లకు వీలు చిక్కును. అదీకాక భీమసింహునకూ నాకూ జరిగే సంభాషణ ఇది వినకూడదు. “షర్కణ్ణో భిద్యతేమంత్రీః” కావున దీనిని వెలుపలనే ఉంచి నేను లోనికి పోయెదను; పిమ్మట సందర్భానుసారము నడుచుకో వచ్చును. (శ్రీతో) నవలామణీ, నీ విక్కడనే ఉండు, భీమసింహుడు తక్కిన ఖైదీ లతో కలిసి యుండును, వానిని వేర్పరచి నిన్ను కొనిపోతాను; ఇక్కడ నీ కేమీ భయ ముండదు. జడవకు.

శ్రీ—చిత్తమా, మీ రొసర్చిన మేలు మరువను.

(అతఃపోవును) ఈడ్రోహి నోనికేగి భీమసింహునితో నెట్లు వ్యవహరించునో ఈ ప్రక్కనుండి చూస్తుంటాను. ఒకవేళ వీడా లకొటాను కరగతము చేసుకోలేక చేతులు నలుపు కొంటూ వచ్చేనా, ఎదైనా తంత్రము పన్ని భీమసింహునుండి దానిని వుచ్చుకోవలెను. అది వీడిచేతనే చిక్కెనా, ఈ సందు అంధకార బంధురము, నిర్మానుష్యము. వీనివద్ద నాయుధ మేదీ లేదు. వీడు నన్ను తప్పించుకో లేడు!

(రుద్రదామూ భీమసింహుడూ వత్తురు.)

భీమ—ఓరీ దుష్టా, కూళా, ఘాతకా, మాధవాచా చార్యుని పరిమార్చి నీకు సంతసము చేకూర్చి ఆవార్త మొట్ట మొదట చెప్పినందుకు నాకు నీవిచ్చిన పారితోషికము కారావాసమా?

రుద్ర—మూర్ఖుడా, మాధవాచార్యులు మడిసియున్న నీ కీగతి పట్టియుండదు.

భీమ—ఏమీ మాధవాచార్యుడు చావలేదా?

రుద్ర—లేదు.

భీమ—మంచముపై నున్న శవమును కళ్ళారా చూచి నానే?

రుద్ర—అది జీవచ్ఛవము, మరణించలేదు; వీరవిజ యుడు నిన్ను మోసగించెను. నీమాట నమ్మి మాధవాచా ర్యుడు మరణించెనని మేము చాటితిమి-ఆగోల అణగక ముందే అమాత్యుడు ప్రత్యక్షమైనాడు!

భీమ—(సిరాళతో) ఇప్పుడు చేయవలసిం జేమిటి?

రుద్ర—వీరవిజయుడు సేకొప్పగించిన లకోటా నాకిస్తే
వాని నీకు తోడుచేస్తాను. ఇద్ద ర్నేదేనా ఆలోచించ వచ్చును.

భీమ—అమ్మా! ద్రోహిని నిన్ను నమ్ముతానా?

రుద్ర—అది నీదగ్గర నుంచుతానా? తీసుకోక తప్పదు.

భీమ—నీకు దానిని చిక్కనివ్వను.

రుద్ర—(భీమసింహునిపై బడి కత్తితో పొడిచి లకో
టా తీసుకొనును.)

శ్రీ—నుంచిపని జరిగింది... రుద్రదాము చేతిలో
చిక్కిం దాజాలు, నాడు నాదగ్గరకు వచ్చినతోడనే నేన నావని
నిర్వహించి తీసుతాను.

(రుద్రదాముని కత్తితో పొడిచి లకోటా గొనును.)

— • క్కె రెంజో రంగము. క్కె • —

(రాజభవనమున రుద్రదాముడు)

రుద్ర—ఈ లకోటా నన్ను విశాచములాగు బాధి
స్తూంది. ఎంతో ప్రయాసపడి భీమసింహుని వద్దనుండి బలా
త్కారముగా సంపాదించినాను, కాని పసివాని చేతిలో మాం
సపు ముక్క పక్షి తన్నుకొని పోయినట్లు ఒక క్షణములో
ఆమాయానిని ఎత్తుకొని పోయింది. అప్పటిగాయము మాననే
లేదు. మాధవాచారి రేపు నన్యసించి ఈయూరు వదలి పోవు

నట, అప్పుడు నే నమాత్యుడ నాతాను. ఇట్టి లకోటాలు
 లక్షణా నన్ను బాధించలేవు. అబ్బా! ఈ గాయము నన్ను
 చాలా బాధిస్తూన్నది... ఆశ్రీ ఎవరై? జాబు పెరుకు కొన్న
 పుడది “ఓరీ ద్రోహీ! నాసోదరుని చంపజూ చెడవా? అందు
 కీ బహుమతి గొనుము”ని పోటు పొడిచింది. ఆ మాటలు
 కందిరీగ రొదవలె నా చెవులలో మోగుతూన్నవి. అది నిజ
 ముగా భీమసింహుని చెల్లెలై తే లకోటా గురించి చింతలేదు.
 దానిని విప్పి తన సోదరునికీ దానికీ ఎట్టి సంబంధమూ లేదని
 తెలిపించి వెంటనే చించివేయును... ఆహా! ఏమి దాని యం
 తము! అందకత్తె లందరూ ఘాతుకబుద్ధి కలవాళ్లు కావుననే
 “భార్యారూపవతీ శత్రుః” అన్నారు. ఇక నట్టివాళ్ళ నాసించ
 గూడదని ఒట్టు పెట్టుకుంటాను. (హాంసేశ్వరి వచ్చును)... ఆ
 ఇదుగో హంసేశ్వరి! ఛీ ఛీ ఒట్టులేదు గిట్టులేదు... ఔను,
 ఘాతకులగు అందకత్తెలకు కామించకూడదు, నిజమే. కాని
 హంసేశ్వరి అట్టిది కాదే! మహారాజుగారి యాజ్ఞానుసారము
 తోడై వడమునకు నేను పోయినప్పుడు ఈమె నన్ను చూచి
 భయపడ్డది. అమాత్యుడు దగ్గర నుండగా నాపై మో
 హము వ్యక్తపరుచుటకు అది తగిన సమయమా? కాదు—
 ఇప్పుడు వాని కళ్ళలో దుమ్ముకొట్టి నన్ను చూడ వచ్చినది!
 ఏమైనా నేను కొంచెము బెట్టుగానే ఉంటాను.

హంసే—మహారాజుగా రిక్కడున్నారని నేవకులు
 చెప్పినారు, వారిట లేకు; పోయి వెతకుతాను.

రుద్ర—(అడ్డము నిల్చి) వారి నన్వేషించే శ్రమ నీ కేల?
వారి దర్శనము కావలెనా?

హంసే—బోను. నాకు వారితో పని ఉన్నది.

రుద్ర—ఉండవచ్చును, కాని రాజుగారిని చూడదల
చువాళ్ళు వారి ప్రతినిధి ద్వారా మహారాజుగారిని సందర్శించ
వలెనని నీ వెరుగవా? ప్రతి ఫిర్యాదును మహారాజుగారే విమ
ర్శించడానికి వీలుంటుందా? అట్లు తామే అన్ని కార్యములూ
నిర్వహిస్తే ప్రతినిధు లుండి ప్రయోజన మేమి? నీసని ఎట్టిదో
నాకు తెల్పితే నీ రాక వారికి నే నెరిగించుతాను. మహా
రాజుగారి ప్రధానిని కావున గౌరవనీయులైన వారి రాక
నేనే ఎరిగింతును.

హంసే—మహారాజుగారే నాకు కబు రంపినారు.

రుద్ర—సరే-వారిక్కడ లేరు కావున వారి కార్యము
లను నిర్వహించవలసినవాడను నేను. నీకు వారితో నున్న
పని రాజకీయ వ్యవహారములకు చెందినట్టే, అపరాధి కేమి
శిక్ష విధించవలెనో నేనే తొలుత విమర్శించవలెను.

హంసే—రుద్రదామా—

రుద్ర—(స్వ) తోవకు వచ్చింది. ఈమె ప్రేమజ్యోతి
ప్రకాశము శాశ్వతముగా నాయందే కేంద్రీకృత మవునట్లు
చేసుకోవలయును.

హంసే—రుద్రదామా!

రుద్ర—హంసేశ్వరీ! ఏమందువు? రాజ్యాధికారము

ననునరించి నిన్ను పరుషము లాడవలసి వచ్చినది! నన్ను మన్నింపుము. నీవిషయమున నీవు చెప్పుకొనుదానిని కూలంకషముగా విమర్శించి న్యాయ నిర్ణయము చేయవలసిందని రాజాజ్ఞ. న్యాయ నిరూపణము అలీకష్టముతో గూడిన పని— మహారాజుగారు వృద్ధులు, కోమలాంతఃకరుణులు; విన్నపము చేసేది కులీనయగు కోమలాంగి, ఆమె ప్రయతము తొనర్చిన అపరాధము సామాన్యము కాదు. అందుచేత న్యాయనిర్ణయము అతి సూక్ష్మము; ప్రతివిధి ఆలోచన లేకుండా రాజుగారు విమర్శించదగినది కాదు.

హంసే—ప్రధానిగారు మానవకోటిలోని వారు గనుక వారికి దయ, దాక్షిణ్యము, కరుణ ఉండును గదా. కేవల న్యాయనిర్ణయము ప్రధానముగా నెంచక కొంచెము దాక్షిణ్యము చూపవలసినదని వారిని వేడుకొనడము వృధా కాదు. కావున ప్రధాని గారూ—

గుద్ర—హంసేశ్వరీ, బహుమానాస్పదమైనా విరసమైన రీతిని నీవు సంబోధించుతూన్నావు. నన్నేమి చేయుమంకువు?

హంసే—అయ్యా, ఉద్యోగధర్మముచేత తమరు ప్రధానులవుటే కాక వీరవిజయునికి మీరు ప్రధానమిత్రులు కారా?

గుద్ర—హంసేశ్వరీ, నిజ మది కాదు. ఒకానొకప్పుడు నే నతని మిత్రుడనే కాని ప్రకృతమున కాను.

హంసే—ఇంత నిష్ఠురముగా పల్కుతూన్నారేమి?

రుద్ర—చక్కగా ఆలోచించితివేని నీకే విశదము

కాగలదు.

హంసే—అజ్ఞానురాలను, వ్యాకులతచేత వ్యగ్ర మనస్కురాలను; నాకు మీ గూఢవాక్యము లర్థము కాలేదు. మీరే తెల్పుదు.

రుద్ర—ఇందు గూఢార్థము లేకు-వీరవిజయునితో నాకు పూర్వము గాఢమైత్రీ యుండేది.

హంసే—ఇప్పు డది తేనా? కారణ మేమి?

రుద్ర—లేదు-నీయందలి అనురాగమే కారణము.

హంసే—అతఃకి నాపై ననురాగమున్న మీకేమి?

రుద్ర—నాకూ అనురాగమున్నది.

హంసే—నాయందు మీ కనురాగమా?

రుద్ర—అనురాగమే కాదు-నిన్ను ప్రేమించునట్లు నే నెవరినీ ప్రేమించలేదు-ఇక ప్రేమింప బోను-నా కేకలత్యము నీవే! నా పంచప్రాణములకూ నీవే అధారము. ఈ నంగతి నీవూ గుర్తించి యుండవచ్చును.

హంసే—కట్టా! ఈ దుష్టుడు నా ఆపద నదనుగా చేసుకొని కర్ణశూలములగుమాట లంటున్నాడు! ఏమి బదులు చెప్పడానికి తోచకున్నది.

రుద్ర—మాటలాడ వేమి? నీయెడ నిటీవల నే నవలంబించిన వాక్యసరిణి, వర్తనము, నిన్ను కైవసము చేసు

కొనుటకై నేను చేస్తూన్న విశ్వప్రయత్నము లన్నిటికీ మూల మంత్ర మాప్రేమయే కాని అన్యము కాదు-ఇది సీవూ గ్రహించియుండువు.

హంసే—అయ్యా, కొద్ది దినములనుండి నాకు ఋతి పోయినది-నే నెట్లు సంచరిస్తూన్నానో నాకే తెలియలేదు. చింతాంబుధిని మునిగి యుండడముచేత నాకు జ్ఞాపకశక్తి కూడా నశించినది- నా జీవితమంతా భ్రాంతమై యున్నది- మిమ్ము శరణు వేడెదను-ఆసన్నురాలిపై కటాక్షించరా?

రుద్ర—వద్దు-హంసేశ్వరీ-వద్దు. నీ మనస్సు వ్యాకు లిత మైతే నాకు పురుషార్థసాధనము పూజ్య మవును. మహా రాజుగారి పరివారమునకు చెందిన నీ బోటి రాజవదన దుఃఖ భాజన మయిందంటే మాబోటివా రుండిన నేమి? మండిన నేమి? రాకుమారీ, రే రాజు తేజము కూడా నీమొదుట వెల్ల బారును-కృష్ణసర్పము నాగస్వరము నాలించి తదేకాగ్రతతో వివశమైనట్లు నీసందర్భము లభించిన తోడనే అధికారజ్ఞాన మంతా మరచిపోయి నీచరణములపై వాలి నేనే నీశరణు జొచ్చినాను. నిన్ను చూచినతోడనే నా చిత్తము పరవశ మయింది, ప్రేమోన్మాదినై యున్న నాపై కృపవహించుము. నీకు వీరవిజయునిపై ప్రేమఉన్నదని ఎరుగుదును. ఆత్మ శ్లాఘనమని యెంచకు. వీరవిజయునికి నే నేవిషయమున తీసి పోతాను? నేనూ కులీనుడను, శూరుడను, ఉద్యోగిని-ప్రస్తుత మున అతడు ఖైది, ఆసన్న మరణుడు-ఒకవేళ నీయందలి

మమతచేత మహారాజుగా రతని చంపకున్నా కారాబంధము తప్పదు కదా? అట్టి వానిని నీవు కట్టుకొనడ మేలాగు? కట్టుకొన్నా ఏమి నుఖము బావుకొందువు?...నానంగతి కొంత పరీక్షించు-మహారాజుగారికి పరమాదరపాత్రుడ నౌటయే కాక ప్రధానామాత్యుడను-ఖ్యాతికి కొదవ లేదు, ఐశ్వర్యము నకు అంతము లేదు.

హంసే—రుద్రదాముగారూ, దైవవశమున నేడు మీ ఐశ్వర్యము లభించినందుకు సంతసించవలసినదే, కాని అక్షిచంచల-ఏక్షణమున కెవరిపై ఆమె కన్నువేసునో తెలియదు-ఈ ఐశ్వర్యము శాశ్వతమా?

రుద్ర—పోనీ-శాశ్వతమైన ఐశ్వర్యమేదో చెప్పు. వివేకవతి, దానిని సంపాదించు యత్నము చేసెదను.

హంసే—కీర్తి శాశ్వతము-పరోపకారము దానికి మూలకారణము. నా కిప్పుడు కావలసినది వీరవిజయుని విడుదల, ఆతని ప్రాణములు దక్కుతే అదే నాకు సకలైశ్వర్యములు. నా జీవితమునకు పరమ నిధాన మాతడే.

రుద్ర—సరే-అతని ప్రాణములు కాపాడడము నీచేతిలో నుంది. నీ విట్లు చింతింపవలదు. ఆతని ప్రాణములు నా చేత నున్నవి. మహారాజుగారు మాటవరుసకే వ్రాభువులు గాని రాజ్యమంతా నడుపు నూత్రములు నాచేత నున్నవి. నీ పాణిగ్రహణమునకు నాకు సెల వొనగినట్లైతే ఉత్తరక్షణ

మందు వీరవిజయునికి విడుదల ప్రసాదింతును... ఇవన్నీ ఉన్నత వాక్యములని ఎంచకు. వీరవిజయుని చెరలో పెట్టించి నది నేనే. పాపము! మహారాజుగారు నాచేతిలోని కీలుబొమ్మ, నే నెట్లాడించిన అట్లాడుతారు. పంజరము మూసినవాడే దానిని తెరువగలడు- ఇందలి యాధార్థ్యమిది- ఆలోచించుకో.

హంసే— ఓరీ దుష్టా, నీచా, నీ గహనాంతఃకరణమున నిమిడియున్న కౌలకూటమును ఆత్మశ్లాఘనోన్మాదమున న్వయముగానే కక్కినావు! అవకతవక రాజు, అవివేకప్రధాని- మీ యిద్దరికీ జోడు కుదిరింది- ఓరీ పాపీ, నరాధమా, ప్రధాని వైనందుకు నీకు నరకమే ధృవము. నీ విప్పు డొప్పుకొన్న అపరాధసంచయమూ, నీ ధృవ్వుత, నీతలబిరుసూ, ఆగడమూ మహారాజుగారి కెరిగించి ని న్నద్యోగమునుండి ఊడ బెరికెదను. మిత్రద్రోహివి, నీ వొకక్షణములో రాజద్రోహివి కాలేవా? నీ చేతిలోని కీలుబొమ్మకు చైతన్యము కలుగ జేసెదను. నీవే పౌరుషముగల బంటువేని ఇప్పుడు నీ వేకరువు పెట్టిన దంతా రాజుగారి ఎదుట ఒప్పుకొనుము.

రుద్ర— ఓసీ బేలా! నీ యందలి మోహమున నీకు నా అంతరంగము వ్యక్తపరిచితిని. అమాత్యుడనై నిన్ను నా సర్వస్వముగా నెంచుతూంటిని కావున అరమరలేక అన్ని విషయములూ ఏరిగించినాను. నీవు నాకు ప్రతికూలకై నన్ను శిక్షింతువా? నీ వెంత చతురవైనా నీకన్న వయసున పెద్ద వాడను, అనుభవశాలిని, కావున నీచేత వంచించబడునంత

అవివేకిని కాను-నామాటలు మహారాజుగారి కెరిగింతువా?
 కానీ-ఇంతతోనే బెదరును ననుకొంటివా? ఇవేకాదు అక్ష
 నేరములు నాపై మోపు. సూర్యోదయము కాగానే పొగ
 మంచుబిందువులు అదృశ్యమైనట్లు నే నొక్క మాటతో
 వాటి నన్నిటిని అంతరింపచేయగలను. అబ్బో! ఈపాటి గడుసు
 తనము లేకున్న అమాత్యపదవి నెట్లధిరోహించినాను!...
 కాని హంసేశ్వరీ! మన తగ వింతతో తీరదు-ఇదిగో కాగితము
 చూడు-దీనిపై సిరాతో వ్రాసిన అక్షరము లున్నవే,
 ఇవి వీరవిజయుని రక్తముతో దిద్దబడును-మహారాజుగారు
 వీరవిజయుని క్షమింతురని నీకాశ యున్నది కాబోలు-ఆ
 కొరత కూడా తీరనీ. నీవు రాజుగారిదగ్గర నామాటలు
 చెప్పుతూండగానే వీరవిజయుడు పరలోకప్రయాణోన్ముఖు
 డగును-మహారాజుగారు కాదు కదా మహేశుడైనా దీని
 తప్పించనేరడు.

హంసే—(బిగ్గరగా) మహారాజా! నేను మీ కూతు
 రను, రక్షించండి! రక్షించండి!

రుద్ర—ఏమి నీ అవివేకము? అంతఃపురమున నున్న
 మహారాజుగారు నీకేక విని పరుగెత్తి వత్తు రనుకొన్నావా?
 ఈ పరిదేవన మిక చాలించి నామాట విను. నేను చేసేది
 రాజుగారి కసమ్మతమైతే నా కట్టి యధికార మిచ్చియుం
 దురా?...నీవు చక్కగా ఆలోచించు-నన్ను చేపట్టి వీరవిజ
 యుని బ్రతికించెదవా? లేక నన్ను ధిక్కరించి అతని ప్రాణ

ములు హరింతువా?

హంసే—అధమా! నిన్నింతదాకా వ్యర్థముగా దేవురించినా, కాని నీ నైజమునిన్ను బాయలేదు. నాప్రియుని ప్రాణములు నిన్ను నేను యాచించగా నన్ను నీవు మోహించినావా? మహారాజుగారు అమాత్యపదవిని నీ కొనగిరి కాని అందుకు తగిన ఔదార్యము నొసగలేకపోయినారు. నీ యధికారము నీవే సాగించుకో-మా ఉభయుల ప్రాణములను నీకు బలివేసెదము-ఈ భూతలమున మే మొండొరుల ప్రేమించుకొని నుఖావాసము చేయవలెనని మా నొసట వ్రాసియుండక పోతే మృతినొంది స్వర్గమున మే మక్షయనుఖ మనుభవించ గలము. ఆలోకము నీ కగమ్యము, కావున అచ్చట నీ వంతరాయము కల్పించనేరవు.

రుద్ర—మోహనాంగీ, చిన్నదానవు-పరలోకచింతనాశించి ఇహసౌఖ్యము చెడగొట్టు కొందువా? నాబోటి పరాక్రమశాలి చెట్టెట్టిన నీకు రాజ్య మబ్బుట కూడా అసంభవము కాదు-ఇప్పు డేమన్నా రాజద్రోహ మానని శంకించు తూన్నాను-నీవే ఊహించుకో-వలసివచ్చినసిరిసి వదలుకొనకు. నీవు నన్నిప్పుడు తూలనాడినావని నాకు కోపములేదు-ఒక్కసారి నీ దరహాసచంద్రిక వెల్లినదా ఈ యవమానాంధకారము నామాపశేషమవును?

హంసే—నీప్రలాపము మానవా? నీచా! నీ మూర్ఖత విడువవా? నరే

రుద్ర—ఎవడు గా అక్కడ! ఖైదీని తెండి.

(వీరవిజయుని కొని వత్తురు)

ఇదే వీరవిజయుని గాంచుము. (హంసేశ్వరి వీరవిజయుని చెంతకు పో బోవును) ఆగు! ఆగు! దూరాన నుండి యే మాటలాడుకోండి-వాని ప్రాణములు దక్కింతువా, దక్కించవా?

హంసే—హా నాధా! ఎంత అశక్తుల మైతిమి!

వీర—ప్రేయసీ! దుఃఖంపకు-అమాత్యమాధవాచార్యుల ప్రభావ మింకా మొక్కవోలేదు. మన దుర్విపాకము మూలాన ఆలాగు సంభవించినా చింతలేదు. అన్యోన్యప్రేమ నోలలాడుతూ సుఖముగా ఉనురుల బాయునము. ప్రేమకన్న ప్రాణము లధికములా?

రుద్ర—మూర్ఖా! చావు మేలని ఎంచితే నీవు చావ వచ్చును కాని ఈ తస్వీమణి తనవు తొరగనేల?

వీర—టరీ అధమాధనూ! నిన్ను చూడడమూ నీతో ప్రసంగించడమూ పాపహేతువులు, నీవు తలంపునకు వచ్చిన క్షణము నచేలన్నాన మాచరించవలెను. అన్యాయ పరుడైన రాజుకు పాపపరాముణుడ వైన ప్రధానివై బ్రతికి యున్నన్నాళ్ళు నీ యధికారము సాగించుకో. మా ప్రేమ జోలి నీ కెందుకు?

రుద్ర—బిచ్చానికి వెడలినా బిరుసు తగ్గలేదే! అది అంతమయ్యే కాల మానన్న మయింది. నీ బోటి పొగరు

బోతుల బిగువు తగ్గించే యంత్రము లింకా నీకు పరిచితములు కాలేదు. అందుచేతనే బీరము లాడుతూన్నావు.

వీర—చిత్రవధ చేసే యంత్రముల యంత్రణ ఏపాటి? వీటికన్న దుర్భరమైన సూక్ష్మయంత్రము మన స్సొకటున్నది దాని యంత్రణ నిర్భరము! అది మా కంటకు. నీ కీ రెండు యంత్రణములూ అనుభూతములు కాగలవు, కొద్దికాల మోపిక పట్టు-వెన్నెలరాత్రులు శాశ్వతము కావు, వెలుగు వెంటనే చీకటి వచ్చును. అప్పు డుత్కృటమైన పాపఫల మనుభవింపక నీకు తీరను.

రుద్ర—చేతులూ కాళ్ళూ కట్టబడియున్నవి; నీ నోటికి తలుపూ ద్వారబంధమూ లేదు, నీ యిచ్చవచ్చినట్లు పేలుము. నీ దురుక్తులూ శాపములూనాకు కొంచెమైనా వింతగా తోచలేదు. చచ్చేవాని నోరు నొక్కనేల? వదరు బోతు కెకు రాడ గాదు. వీనిని భటులారా, తీచుకొనిపోయి అధ్యక్షునకీ ఆజ్ఞా పత్రమునంద చేసి శిరచ్ఛేదమునకు తగిన ఏర్పాటులు కావించుమనండి.

(ఆజ్ఞాపత్రము నివ్వబోవును)

హంసే—అయ్యో! నా కిక దిక్కెవరు? కన్నతండ్రి లేడు. పెంచినతండ్రికి ప్రేమలేదు-అమాత్యమాధవు లవమాన గ్రస్తులయినారు. ఈదు రాత్ముని దుస్తంత్ర మనర్గళముగా సాగుతూన్నది-వీని మనసు రాయికన్న గట్టిది-కోరరాని

కోర్కె కోరుతున్నాడు - నన్ను రక్షించువాడు లేరా?
హృదయమా!

(అమాత్యమాధవుడు వచ్చును)

మాధ—మోహముగ్ధులకు వివేక ముండదు, మొట్టి
కాయతోనే మత్తుతగ్గును. (హంనేశ్వరితో) అమ్మా, దినములు
వంకరై నప్పుడు దేవుడే రక్షింపడు, ఇక మానవు డేమిచేయ
గలడు? నే నొక బిచ్చగాడను, బలహీనుడను, వృద్ధుడను.
వీరవిజయుని మృత్యువు నోటినుండి తప్పించగలనా? అధికార
మంతరించడముచేత నీవలెనే నర్వేశ్వరుని ప్రార్థించవలసిన
వాడనే! మనచాళిటి దైవము మన యెదుటనే ఉన్నాడు.
ఈతడు వర మివ్వకున్న స్వర్గముండలి దేవుడు మనల కటా
క్షించునా? నీ వంతైనది-నేనూ ప్రార్థించి చూస్తాను. లాభ
ముండదని ఎరిగినా మానుషయత్నమున కొరత ఉంచను.
(రుద్రదామునితో) అమాత్యరుద్రదాములు గారూ, మీ రిప్పు
డధికారారూఢులు, నే నొక బ్రాహ్మణుడను, వృద్ధుడ, పేరు
మాధవుడు, కార్యార్థినై విన్నపము చేసుకొన వచ్చినాను.
పరమేశ్వరుడు మీ హృదయమున చొచ్చి మీ మానసమును
దయార్ద్రమొనర్చు గాక-వీరవిజయునికీ నాకూ ఎట్టి సంబంధ
మూ లేదు. కూతురువలె నేను చూచుకొనుచున్న ఈగోల
తనప్రాణములన్నీ అతనిపై నిక్షిప్తము చేసింది-బ్రతికిన ఇద్ద
రూ బ్రతుకవలెను, లేదా ఇద్దరూ మరణించ వలెను-వారి పర
స్పరానురాగ మట్టిది. కావున ఆదంపతుల ప్రాణములు నిల్పు

డని మిమ్ము వేసుకొంటూన్నాను. ఎన్నడూ పరుల వేడ లేదు. మీ చిత్తము మా భాగ్యము.

రుద్ర—అయ్యో అమాత్యమాధవాచార్యులవాకూ, మీరు ప్రశ్న చెప్పితిరే నా శిరస్సు ఉత్తరింపబడనని... అధికారము యువకులనే కాక వృద్ధులను కూడా మత్తులను చేయునని అనుభవసిద్ధ మయిందా? మీ రఖిల విద్యాపారంగతులని వదంతి... కాని ఈస్వల్పనిషయము మీ రెరుగ లేకపోవడ మాశ్చర్యమే. యావజ్జీవమూ రాజకృపాఛత్రమును ధరించి యుంటిరి. కనుక దైవదుర్విపాక నును ఎండదెబ్బ తినలేదు. భగవంతుడు మీకు దీర్ఘాయువు నొసగినందుకు ఫలము చూచినారా? అవమానమూ నై రాశ్యమూ మానవుని ఎట్లు అణగ దొక్కునో మీ కనుభూతమైనది! ఏ సమయమున కెట్టి దశ ప్రాప్తించునో తెలియను. మీరు యావజ్జీవమూ ఉచ్చదశ యందే ఉందుమని తలచి ముందు వెన్క లారయక పురోవృద్ధి చెందదగిన మాబోంట్ల నెట్లు నిరసించుచుండిరో కొంచెము జిప్తికి తెచ్చుకొనండి. మీ రేఖి అప్పుడు ఉచ్చదశయం దుండెను-ఇప్పుడు దానికి నీచత్వ మలవడినది. భాగ్యచక్రము మా కనుకూలించింది. లక్కికి లక్కిమే ఉత్తమమార్గము. ఎంతో ప్రయాసపడి చేజిక్కించుకొన్న శత్రువును విడనాడి, పరమసౌఖ్యసామ్రాజ్యమున ప్రవేశింపచేయ నమర్థురాలైన వడతిని గోల్పోవువాడు పరమమూఖుణ్ణాడు కాడా? కనుక వీరవిజయుడు చావక తీరదు, హంసేశ్వరి నాకు దక్కకతీరదు-ఇవి

వీరములు కావు, యదార్థ వచనములు... ఓరీ-నీవు పోయి
వీరవిజయు నంత మొందించుమని అధ్యక్షునితో చెప్పు—
ఆజ్ఞాపత్రము చంపుతాను పొండి ..

(రుద్రదాముడు పోగా బుట్లు వీరవిజయుని గొంపోదురు)

హంసే—నాన్న గారూ, ఇక నాకెవ్వరు శరణ్యులు?
మీ కళ్ళయెదుటనే మీ కూతురూ అల్లుడూ మృతిచెందుతూ
ఉంటే మీ రూర కుంటురా?

మాధ—అమ్మా, ఖైదీ ప్రాణములు తీసేటప్పుడు
మహారాజుగారితో మనవిచేసి నారియాజ్ఞ కొనవలెను. కావున
మహారాజుగారి అజ్ఞ అగువరకూ వీరవిజయుని వధింప
జాలరు. కనుక, నీవు తక్షణమే పోయి, వీరవిజయుని రహ
స్యముగా చంపుతూన్నారనీ, అట్టేన నీవుకూడా అతనితో
మరణింతు వనిన్నీ, రుద్రదాముడు ప్రభువువారికి తెలియజేయ
కుండా ఇంకా ఎందరినో చంపిస్తూన్నాడనీ రాజుగారితో
చెప్పి, ఇక్కడికి వారు వచ్చునట్లు చేసి, కారాగారాధ్యక్షునితో
నామాటగా వీరవిజయుని హత్య కొంచెమునే పాపుమని చెప్పి,
మీనాక్షీ నీవూ అక్కడే ఉండండి, హత్య కానీయకండి.
నేను వీని నిక్కడనుండి కదల నివ్వను.

(హంసేశ్వరి పోవును)

(రాజూ రాణీ నేనానియు వత్తురు, రుద్రదాముడు

ఆజ్ఞాపత్రముతో వచ్చి వారికి నమస్కరించును)

మాధ—మహారాజా! అవిచారముపరమావధి నంది

నది, శృతఘ్నత మిన్నంటింది; నేనిక ఈ రాజ్యమున గుక్కెను నీరు గ్రోల నొల్లను. ఇన్నాళ్ళూ సంతతమంగళనిధాన మగు ఈ రాజ్యము నా కిప్పుడు వెగటు వుట్టిస్తూన్నది. కాలమహిమ! మానవుల సంవస వస్తువై భవమున్నూ కలకాల ముండబోవు. సుఖ మనుభవిస్తూ ఉన్నా మానవస్వభావము మార్పు కోరుతూండును. ఇంతకాలమూ నాకరిచేసి అలసిన నాకు విశ్రాంతి నొసగవలెనని ప్రభువువారికి ఇచ్చ పొడమినట్లుంది. అది యుక్తమే. పాత కోతగించు ననుట నిజము. ఇదే నా సర్వాధికారములూ త్యజిస్తూన్నాను. మీ చిత్తముపచ్చిన వారికి ప్రసాదించండి.

హంసీ—అయ్యో! ఇక నాకు దిక్కెవరు?

మాధ—మీరు వృద్ధులవుటచేత కృష్ణదేవ రాయునకు యువ రాజపదవి నొసగ నిర్ణయించిరట, అది ఉత్తమము. ఇక ప్రధానిపదవి రుద్రదామునికి చెందనున్నది కాబోలు అదీ సర్వోత్కృష్టమే. నాపదవితో కూడా కొన్ని గాజకీయ పత్రముల నర్పించవలయును.

రాజు—మంచిమాట. రుద్రదామా, ఏమందువు?

రుద్ర—ప్రభుచిత్తము.

మాధ—ఇదిగో—మూలిక్ కాఫరు బ్యారసముద్రము పై దండెత్తినప్పుడు భల్లాలరాజులు మనసాయము కోరుతూ అంపుకొన్న విజ్ఞాపనము—(రాజుగారు పుచ్చుకొని రుద్రదాముని కిత్తురు)

(హనుమ లకోటా అనూత్యుని కందజేయును)

ఈ కాగితము ముఖ్యమైనదని నా శిష్యునిచేత తెప్పించినాను.

రుద్ర—ఇ దేమిటి? ఏ డెవడు? (వెలవెల బారును.)

మాధ—దీనిని ప్రభువువారు సావధానముగా పరిశీలించవలెనని నా ప్రార్థన.

రాజు—ఇది మీ పరాక్రమవిషయము కాదా?

మాధ—ప్రభూ! ఇది ప్రకృతమునకు సంబంధించినదే.

రాజు—ఇదేమీ నా కవగతము కాలేదు.

మాధ—మీ అమాత్యుల నడగండి. రాణిగారికి కూడా ఇది విశదమే.

రుద్ర—(ఆత్రసుతో) ప్రభూ! నాకు దయచేయండి.

రాజు—(ఇవ్వబోవ నలదని మాధవాచార్యుడు వారించును.)

మాధ—ప్రభూ! దీని నితరుల కివ్వవద్దు. ఎంతో ప్రయాసమున నాశిష్యుడు దీనిని సంగ్రహించినాడు. ఇదప్పుడే ఒకని చంపింది, ఏనా దీనికి తగిన శాంతి కాలేదు.

రాజు—అటులనా? (చదివి) ఏమీ మాలిక్కా ఫరుకు వ్రాసినజాబు! సంతక మెవరిది? ఓహో! రాణిగారిది మొదటిది, కృష్ణరాయునిది రెండవది, రుద్రదామునిది మూడోది! మీరు ముగ్గురూ యవనసేనానికి జాబు వ్రాయడానికి హేతువేమి?

రుద్ర—ఇది అమాత్యులవారి పన్నుగడ!

రాణి—పదీ ఇట్టివ్వండి- చూడకుంటే ఏమి చెప్ప గలను?

మాధ—మహారాజా! దాని నెవ్వరికీ యివ్వ వద్దని మొదటే మననిచేసుకొన్నాను. నాకీర్తి దానియందే నిక్షిప్తమై యుంది.

రాజు—(తిరిగి చదివి) మన నగరము మీదికి దండెత్తి రమ్మని దాడిదీక్షాఁ కాహ్వానమా? ఇది మీ రంపినారా? ఏమి ద్రోహము! (హనుమతో) ఓరీ, దీనిని నీ కెవ రిచ్చినారు?

హను—ప్రభూ! దీని నెవ్వరూ నా కివ్వలేదు. బలాత్కారముగా రుద్రదాముని చేతినుండి దీనిని పెరికినాను.

రాజు—కారణ మేమి?

హను—మహాప్రభూ! భీమసింహునికి ద్రోహమొనర్చి అమాత్యరుద్రదాముడు దీని సంపాదించగా వానితో పోరాడి నాచేత చిక్కించుకొన్నాను.

రుద్ర—ఇది కేవల కల్పితము-వీనిని నే నెప్పుడూ చూడలేదు.

హను—మహాప్రభూ! పురుషవేషమున వీరు నన్ను గాంచలేదు.

రుద్ర—సరిసరి-స్త్రీవేషము వేసితివా? ప్రభూ ఇది బూటకమని గ్రహించినారా?

మాధ—రుద్రదామా! ప్రభువువారికి కూర్చిన బంధువువలె నటించి నీవు విద్రోహము సల్పుచుంటివి-నిన్ను వలలో

వేసుకొనుటకు మేమూ నాటక మాడవలసి వచ్చింది. ఈతడు
 స్త్రీవేషమున నీచెంత జేరినప్పుడు నీవు మోహించి వీనిని
 వలలో వేసుకొనవలయునని కారాగారమునకు తీసుకొని
 పోతివి. అది నీవు మరచిన ట్లున్నావు. ఇదంతా కవటనాట
 కమే కాని లకోటా నీచేతినుండి నంగ్రచహిండానికి వీడొనర్చిన
 పోరిలో మీకిద్దరికీ తగిలిన గాయములు మాత్రము యథా
 ర్థములు. మీ దుస్తులు తీసినట్టుయితే కనబడును. నేనానీ, వీరి
 దుస్తులు తొలగించు. (అట్లు చేయ గాయ మందరూజాతుగు)
 రుద్రదామా! ఇప్పు డేమందువు?

రుద్ర— ఏ మున్నది. అమాత్యమాధవుడు తన ప్రతి
 పక్షులను శిష్యులచేత చంపించుటకు వెనుదీయ డంనును.

(కారాధ్యక్షుడు వచ్చును)

అధ్య— మహారాజా! ప్రభువువారి యాజ్ఞానుసారము
 కారాగారమున బంధింపబడిన కైది భీమసింహుడు మృతు
 డాయెను.

రాజు— భీమసింహు డెవడు? వాని నిర్బంధింపుమని
 నే నెప్పుడు శాసించితిని?

అధ్య— ఈ యాజ్ఞాపత్రము తిలకించండి ప్రభూ!
 (ఇచ్చును)

రాజు— ఇట్టి యాజ్ఞపై రాజముద్ర వేసినట్లు నాకు
 యాది లేదు. (రాణిగుద్రదాములనుజూచి) ఇ డెవరు చేసినారు?

రాణి— రుద్రదాముని ప్రోత్సాహమున నేనుచేసినాను.

రుద్ర—దేవీ, నే నొంటిగా దీనిని చేయుమన్నానా?

రాజు—మీరిద్దరూ తోడిదొంగలు-సరే భీమసింహులు దెవడు?

రాణి—అమాత్యమాధవులు మరణించిరని చెప్పిన వాడు. అందుకే వాని శిక్షించినాము.

మాధ—అంతే కాదు-రాణిగారూ రుద్రదాము డునూ చేరి నన్ను చంపుటకు పంపినవాడు-నాచావు తప్పింది, ఆప్రయోజకత్వము భీమసింహునిదీ కాదు, రుద్రదామునిదీ కాదు.

రాజు—(అధ్యక్షునితో) ఆత డేలాగు మరణించెను?

అధ్య—నూతనామాత్యులైన రుద్రదాముగారు భీమ సింహుని చెల్లెలిని వెంటబెట్టుకొని కారాగారమునకు విచ్చేసి భీమసింహుని చేతుండి లకోటాను గ్రహించడమునకై వానిని కత్తితో పొడిచిరట-గాయము లోతుగా మర్మములపై తగిలినందున వైద్యు లెంత చికిత్స చేసినా కార్యము లేక పోయింది.

రాజు—సరే-తొలుత యవససేనాని నాహ్వనించుతూ లకోటా వ్రాసి, అది వారి కందలేదని గ్రహించి, తనచేత చిక్కించుకోవడానికి చేసిన యత్నమా యిది? యవనుల కీ యుత్తరము నందకుండా చేసిన దెవరు?

హను—మహాప్రభూ! వీరవిజయుల నడిగితే ఆనంగతి విశదము కాగలదు.

రాజు—వీరవిజయు డీప్రాసాదమున నుండవలయునే?

మాధ—అది మీయాజ్ఞ, కాని అమాత్యరుద్రదా ములవారు రేవు వీరవిజయుని చంపించ నుద్యమించి కారా గారమున నొక చీకటికోణమున నిర్బంధించిరి-ఈనందర్భమున వారే ఆజ్ఞాపత్రము వ్రాసినారు-అది వారివద్దనే ఉంటుంది.

రాజు—రుద్రదామా! ఏదీ ఆజ్ఞాపత్రము? రాజబంధువుల చంపించు నధికారము నీ కెవ్వ కొసంగిరి?

రుద్ర—మహారాణిగారి యాజ్ఞను రాజాజ్ఞగా భావించడము సేవకుల విధికాదా? (ఆజ్ఞాపత్రము నిచ్చును)

రాజు—బాగుబాగు-మిరిద్దరూ ఒకరి యాజ్ఞ కొక రనువర్తించి ఈ రాజ్యమును ఏమి చేయనెంచినారు? దాఉదు ఖాను పిలిచి మీరు నిర్వహింపదలచిన కార్యమేది?

రాణి—ఇందువల్ల మేము జుర్రుకొనదలచిన దేమీ లేదు-మినప్రతిష్ఠ నిలువ బెట్టడమే.

రాజు—భళిరే! నాప్రతిష్ఠ కాపాడడానికి నావైరిని నసైన్యము రప్పించెదరా? నన్నంతమొందిస్తే నాప్రతిష్ఠ నిలుస్తుందా? ఏమి దురూహ్య రాజనీతి! ఈయూహ నీకే తోచినదా?

రాణి—హరిహారీ ! ఎంత మాటాడుతూన్నారు
(ఏడ్చును)

మాధ—నేనాధిపా-మీకృపాణిని కాలితో తన్నిన అవమానము రాణిగారి పశ్చాత్తాప బాష్పములతో పోవు

నన్నాను-జ్ఞాపకమున్నదా?

రాణి—చూచినారా, మహారాజా! మీ యెదుట మీ అర్ధాంగి నెట్లతిపాడుస్తున్నారో-ఆడవారము-ఏనువక మేమేమి చేయగలము?

మాధ—ఏమి? రాజకార్యము లన్నీ నిర్వహించ గలరు. ద్రోహుల ప్రాణములు తీయగలరు-వర రాజులతో రాజకీయవ్యవహారముల గూర్చి ఉత్తరము-త్యుత్తరములు వ్రాయించగలరు-రహస్యాలోచనకు వారు పెట్టినపేరు?

రాజు—పురుషులవలె ప్రతివ్యవహారమూ నడుప గలరు, రాజ్యము తేలగలరు! సరే-దాడొడుభాగ కేల జాబు వ్రాసినారు?

రాణి—మీతో నెన్నిసారులు మనవిచేసినాను మాధవాచార్యుల భారము తగ్గించండని?

మాధ—వృద్ధులు యువకులకన్న అల్పజీవులు, గళిత వివేకులని నే నెన్నో సారులు మనవిచేయడమే కాక అమా త్యపదవి వీడి సన్యసిరీచవలెనను కోర్కెను పలుసారులు సూ చించినాను-మహారాజదంపతులు దానిని లెక్కచేయలేదు. నాయధికారము నిప్పుడే స్వీకరించినట్టయితే కొద్దికాలములో మహారాజుగారి యధికారమూ స్వీకరింపవచ్చును.

రాజు—అమాత్యులవారి పల్కులు యధార్థములు, వారు బ్రాహ్మణులు బ్రహ్మచారులు కావున ఆత్మసంయమ మాచరించి ఇహమును రోతగించగల్గినారు, నేను క్షత్రియు

డను అధికారభోగలాలన విడువలేకున్నాను. అమాత్యుల వారి అధికారభారము తీర్చవలెనంటే యవనవాహిని యేల? ఇంకేదో కారణ ముండవలెను.

రాణి—అదీ మీ రెరిగినదే. కృష్ణరాయనికి యువ రాజపదవి నొసగండని నేను మొరపెట్టగా మీరు నమ్మలేదని నారే కాని అమాత్యుల మోమోటముచేత కార్యరూపమున పరిణమింపజేయులేకుండ్రి. వారికి రాజద్రోహియైన వీరవిజయుని యందు అభిమానము హెచ్చవడముచేత అతనిని యువ రాజుని చేయ వారు నిశ్చయించినారు, కనుక మీ ఆటలు సాగనివ్వలేదు. అదీకాక రాజద్రోహులందరూ దళబద్ధులై దుర్వ్యాహము పన్నినారని తెలియవచ్చినది, అట్టివారి కడ్డు కర్రగా నేసను రప్పించడమయినది.

రాజు—వహ్వారే! ... మాధవాచార్యులవారు రాజద్రోహులూ మీరు రాజభక్తులునా? రహస్యముగా వారేమి చేసినారో తెలియలేదు, కాని మీ రాజభక్తిమాత్రము మాకు పరమసుఖదాయకమైనదే! మనదేశమందలి ద్రోహుల నడచడానికి యవననేన రప్పించినారా? (భటులు వీరవిజయుని తీసుకొనివత్తురు. వారివెంట హంసేశ్వరీ మీనాక్షియూ వచ్చెదరు)

మాధ—నిజమైనద్రోహులెవరో ఇప్పుడు తేలుతుంది. మహాప్రభూ! ఇదే వీరవిజయుడు, లకోటాను గురించి ప్రశ్నించండి.

రాజు—వీరవిజయా, లకోటా వృత్తాంతము నీవెరిగినంత దాచక చెప్పు.

వీర—రుద్రదాము డీ లకోటా దాడదీక్షానుకి పంప నున్నాడని ఎరిగి అందువల్ల మన రాజ్యమునకు ముప్పు మూడు నని గ్రహించి హనుమనుండి దానిని వుచ్చుకొని భీమసింహున కిచ్చి తురకల కందనివ్వకుండా భద్రము చేయుమన్నాను.

రాజు—భీమసింహు డమాత్యమాధవాచార్యులవారి ప్రాణములు గొన కృతనిశ్చయుడై యుండెను కదా అట్టివాడు నీకు మిత్రు డెట్లయ్యెను?

వీర—నా మానసమునకు శూలాయమానమైన ప్రశ్న యిది, ఏనా ప్రభువారు న్యాయమూర్తులు కనుక ఇసుమంతా దాచక మనవిచేసెదను. ప్రభూ! అమాత్యుని చంపుట కుద్య మించినవాళ్ళలో ముఖ్యుడను నేను.

రాజు—చిత్రమే! ఇందుకు హేతువేమి?

వీర—ప్రభూ! భ్రాంతియే దానికి హేతువు. నాకు కారావాస మమాత్యుని మూలము గా నంభవించిందని అపోహ ముండెను.

రాజు—రామరామ! మేము రుద్రదాముని మాటవిని నిన్ను చెరలో బంధించినందు కమాత్యులవారు మాతో కల హించి, మాకు ప్రతిగా తమ వూచీమీద నిన్ను విడుదల చేసినారు.

వీర—రుద్రదాముడు నా కత్యంత మిత్రునివలె నటించి

యథార్థమునకు విరుద్ధముగా బోధింప వానిని నేను విశ్వ
సించినాను.

మాధ—మహాప్రభూ, వీరవిజయుని స్వభావము మీ
కిప్పుడవగతమైందా?

రాజు—సాటి క్షత్రియులు, నేనానుట, రాజభక్తులు
కదా, రుద్రదామా, వీరవిజయునియెడ నీ కింతపగ యేలు?

హంసే—నాన్నగారూ! ఈవిషయమున నేను కొంత
చెప్పవలసి ఉంది. సిగ్గు, బిడియము విడిచి న్యాయమూర్తులైన
మీ ఎదుట నిజము చెప్పుతూన్నాను. రుద్రదాముడు వీరవిజ
యుని ప్రాణములు హరింప నున్నాడని ఎరిగి, వానినెట్టెనా
బతిమాలి ప్రాణరక్షణ మొనర్చుదామని పోగా ఆతడు నన్ను
మోహించి మిమ్ము అనరాని మాట లనెను. అవి మీతో
మొరపెట్టు కొందామన్నమీదర్శనము కానీయలేదు.

రాజు—ఎవరు?

హంసే—అమాత్యరుద్రదాములే!

రాజు—ఔరా, పదవి నందకముందే ప్రజావీడనము
నకు రాజద్రోహమునకు గడంగిరే! వీరు నిజముగా అమా
త్యులైతే రాజ్యముకూడా స్వాధీనము చేసుకొనరా! కానీ,
అదృష్టవశమున వేళకే మెలకువ వచ్చింది-ఓయీ! వీరవిజ
యుని సంకెళ్లు విప్పి రుద్రదాము గారి కలంకరించండి.

మాధ—అమ్మా! హంసేశ్వరీ! చూచినావా రాజ
కృపాప్రభావము, ఒక్క కిరణము ప్రసరించి ప్రజావీడనాంధ

కారమునెట్లునశింపజేసెనో. మీనాక్షీ! రాజద్రోహవిషాంకురములు పెరికి వైచుటలో హనుమా నీవ్రూ నొనర్చిన నేవకు పారితోషికముగా మీకిద్దరికీ వినాహము సమంజసము. మహా రాజుగారు మీకు తగిన జీవనోపాధి కలుగజేసెదరు.

రాణి—ఈ మీనాక్షీ నాకు విశ్వాసార్హ వలె నటించి వీరి కుచక్రమందు చేరిందా?

మాధ—కుచక్రము పన్నినవాళ్ళము మేమా! అది పన్నినవారు మీరు, దానిని భంగమొనర్చుటకు మేమూ ఒక కపటనాటక మాడవలసివచ్చింది. మహాప్రభూ, మీనాక్షీ హీనకులసంజాతైనా దాని రాజనీతినైపుణీ రాజభక్తిన్నీ ప్రసంశార్హము లవుటచేతనే దానిని నా పరివారమున చేర్చి హంసేశ్వరికి తోడు చేసితిని. వారి శీలము లతిపవిత్రములు.

రాజు—అమాత్యమణీ, ఈద్రోహుల మాటలు విని నేను మీయొడ అపరాధి నైతిని, క్షమించండి.

మాధ—ప్రభూ! అట్లనవద్దు-నే నంతా ఎరుగుదును. మీరు వీరవిజయుని క్షమిస్తే నాకు సర్వశుభములూ చేకూర్చి సత్సమర్థుడైన రాజకుమారుడు, వీరుడూ, గుణసంపన్నుడూ నైనవాడు-అట్టివాడు తమ గౌరవమునకూ విశ్వాసమునకూ అపాత్రుడు కాడు... ఇంకొక మాట-అతడు హంసేశ్వరికి ప్రియుడవుటచేత నే నిదివరకే వారికి గాంధర్వ వివాహము చేసినాను. అది మీ రంగీకరించవలెనని ప్రార్థిస్తున్నాను.

రాజు—ఇది న్యాయమే. హంసేశ్వరికృష్ణరాయల

కన్యోన్యానురాగము కలదని నమ్మియుండడముచేత వారికి వివాహము చేయ నమ్మతించినాను. అది మాయ... వీరవిజయా, అపోహముచేత నిష్కారణముగా నిన్ను క్షేపెట్టినాను. నీవు మా వంశజుడ వగుట హంసేశ్వరీప్రణయము నీకు యోగ్యమే. నేను వృద్ధుడనై తిని కావున హంసేశ్వరితో బాటు విజయనగర రాజ్యేశ్వరిని కూడా నీ కప్పగించుతూన్నాను.

సేనా—జే! వీరవిజయ యువరాజునకు జే!

మాధ—ఇక నాపని సరి కావున మీరందరూ నాకు నన్యసించ నాజ్ఞ నొసగండి. (లోన శంఖనాదము)

రాజు—సేనానీ, ఆధ్వనేమి? (అతడు పోవును) అమాత్య శిరోమణీ, మీరు నన్యసించియే యున్నారు. కాని ఈ రాజ్యమందలి ప్రేమ అను రజ్జువు మి మ్మిహమునకు బంధించినది; దాని తెగగోయుట మీచేతిలో నుంది. భటులారా, (రుద్రదాముని చూపి) ఈద్రోహిని ఏనుగుచేత తొక్కించండి.

మాధ—సుహాప్రభూ! వీనిని జంపించ నేల? అల్పుడు! మీరూ రాణిగారూ విశ్వసించినారు కావున రెక్కవుగుగువలె కొంతసేపు చెలరేగినాడు. స్థానబలిమే కాని వాని బలిమి నున్న. కావున వీని నానగొంది కారాగారమున యావజ్జీవము బంధించిన చాలును— చంప నక్కరలేదు.

రాజు & వీర—ఉదారుల రీతి యిట్లే ఉండును.

(సేనాని వచ్చును)

సేనా—సుహాప్రభూ! శ్రీశృంగేరీపీఠాధికారులనుంచి

అమాత్యమాధవులను తక్షణమే అంపుడని వార్త వచ్చింది.
 మిళిం—శ్రీవారు దయచేసిన వ్రత మిదిగో (రాజు
 కిచ్చును.)

రాజు—ఏమి వీరి భాగ్యము! (అమాత్యుని కిచ్చును)

మాధ—నాకు పల్లకి ఏల? అధికారమును విడుచువా
 ని కందలమా? పరిహాసాస్పదము!

మిళిం—ఆచార్యవర్యా! ఇది విద్యను బహూకరించ
 డము.

మాధ— మేలైనమాట. నేనేవో కొన్ని గ్రంథములు
 రచించినాను. వాటిని శ్రీజగద్గురు శంకరాచార్యులవారి
 భవ్యచరణముల కర్పించి కృతార్థుడ నయ్యెదను. శాంభట్టూ,
 ఆగ్రంథములు శ్రీవారిపాదకల యెదుట నుంచు. మహాప్రభూ!
 నాకు సెలవు దయ సేయుడు.

రాజు—అమాత్యవర్యా, పూర్వయుగముల బ్రాహ్మ
 ణులు ఆత్మనియమపట్టభద్రులై “శాపాదపి శరాదపి” అని ద్వివిధ
 కర్మల నాచరించి యశస్సాంద్రు లయినారు. ఈయుగమున
 విద్యాసంపాదనమూ రాజ్యకార్యనిర్వహారణమూ అను ద్వివిధ
 కర్మలు నిపుణతతో నిర్వర్తించి మీబోంట్లు ఇహపరము లా
 ర్జింతురు. కాలానుగుణముగా జరిగిన మార్పిడి. కావున మీ
 యశ స్సాసేతుహిమాచలమూ వ్యాపించి ఆచంద్రతారార్క
 మవును. మీబోటి ఋషుల సంసర్గ మబ్బినందుకు మేము ధన్యు
 లము. కై వల్యముార్తీ, పరమహంసవరివ్రాజకాచార్యశ్రీవిద్యా

రణ్యజగద్గురూ, నావందనము చేకొనండి. శ్రీవిద్యారణ్యస్వామి
నేనమః॥

మాధ—వీరవిజయయువరాజా! హంసేశ్వరీ! మీ ర
నోన్యోన్యప్రేమమున ప్రభుభక్తిపరాయణులై వర్ధిల్లండి. నేనిక
పోయి నచ్చెదను. సమస్త మంగళాని భవంతు. స్వస్తి
ప్రజాభ్యః.

—: స మా స్త ము :—

